

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YEŞİL LİBERALİZM

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA**

**Hazırlayan
Meryem YILMAZ**

Malatya – 2023

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YEŞİL LİBERALİZM

Yüksek Lisans Tezi

MERYEM YILMAZ

**Danışman
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA**

MALATYA 2023

KABUL ONAY SAYFASI

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tez çalışması için hazırladığım “Yeşil Liberalizm” başlıklı çalışma, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine uygun olarak hazırlanmış olup akademik ve etik kurallara uygun olarak hazırlandığını, kullanılan kaynakların kaynakça da belirtilenden oluştuğunu belirtirim.

12.06.2023

Meryem YILMAZ

TEŞEKKÜR

Yeşil Liberalizm temalı tezimi tamamladığım, konuya ilişkin literatür taramalarım, kaynaklara erişimim ve konu ile ilgili uzman kişilerle görüşmelerim yaklaşık bir buçuk yıla tekabül etti. Geriye dönüp baktığımdaysa bir buçuk sene diyerek geçemiyorum. Bu sayfa sürecin maneviyatına ayrılmıştır.

Tez konumu belirlerken seçim şansını bana bırakan ancak seçenekleri değerlendirirken ilk ele aldığımız konu ile diğer seçenekleri düşündürmeyen, saat kaç olursa olsun sorularına büyük bir sabırla cevap veren, akademik bilgi ve birikimlerinin yanı sıra geçmiş yaşantısından örnekler vererek beni telkin eden, kendisini bir şans olarak gördüğüm danışmanım Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA' ya saygılarımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunar, minnettar olduğumu bildirmek isterim. Ayrıca tez savunma jüri üyeliğinde yer alarak çalışmama değerli katkılarını sunan Doç. Dr. Sefa USTA ve Dr. Öğr. Üyesi Süleyman EKİCİ'ye teşekkür ederim.

Toplumsal hareketler perspektifinde, sermaye ve piyasanın odağı haline getirdiği doğanın tahribatıyla ele aldığım Yeşil Liberalizm temalı tezimi tamamlarken şüphesiz süreci benimle birlikte yaşayan ailem; emekse, yarısı sizindir. Canlarım; annem, babam, ağabeyim ve başlarken yanımda olan ama bitişine artık bu dünyada şahitlik edemeyen, beni yukarıda bir yerlerde yanına oturtmuş, meraklı gözlerle sorular soran dedeme, o bilgi ihtiyara sonsuz teşekkür ederim.

Son aşamaya kadar yanımda olan, beni büyük bir sabırla dinleyen, çizdiğim yol haritasında bana unuttuklarımı hatırlatan, sohbetleriyle süreci daha keyifli hale getiren, kahkahası bol, kahvesi çok günler için arkadaşlarıma; Aslıhan GÖKSU ve Fatoş KAZGAN DİKMEN'e teşekkür ederim. Şahaneydik. Yan yana olamasak da hep bir telefon uzağımda olup, bana kendinden daha çok inanan, güzel arkadaşım Büşra Ezgi KAPLAN' a en içten teşekkürlerimi sunarım. Akademik anlamda desteğini hep hissettiğim arkadaşım, Tuğba ÇAKMAK EKİCİ' ye ve akademik paylaşımları dolayısı ile eşi Öğr. Gör. Yunus Emre EKİCİ' ye teşekkürlerimi sunarım.

İTHAF

Bu tez, bir yaz hikayesinde bizi gölgesinde misafir eden, yeşil gözlü
“zeytinağaçlarına” ithaf edilmiştir.

ÖZET

1970'lı yıllar ekonomi ilişkilerinden farklı olarak toplumsal algıların değiştiği, ideoloji-siyaset ilişkisinin dönüştüğü hatta siyasetin kendisinin dahi bir değişime uğradığı süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfsal yapılardan, ideolojilerden ve ekonomik sorunlardan çok; birey kimliklerinin, benlik duygusunun ve aidiyet hissinin hakim olduğu bu dönemde, modernleşmenin ve küreselleşmenin de etkisiyle birey taleplerinde ve toplum ihtiyaçlarında görülen değişikliklere geleneksel siyaset bir cevap üretemeyince yeni siyaset arayışına gidilmiştir. Yeni siyaset, eski siyasi paradigma ile yeni siyasi paradigmayı harmanlayarak ele aldıkları konular, değerler, aktörler ve etkinlik alanları açısından bir çerçeve çizerek eski paradigmada ele alınmayan bir çok konuyu siyasete dahil etmiş ya da varolan konulara bu dönemde başka bir perspektiften bakıldığı görülmüştür. Yeni olan bu siyasal yapının temel konularından birini de “çevre” oluşturmaktadır. Toplumsal anlamda yeşil hareket, siyasal alanda ise yeşil partilerin ortaya çıkışı bu döneme rastlamaktadır. Siyasetin yeşillenmesi düşüncesi - yeşil siyaset- ; çevrenin sürdürülebilirliği, ekonomik yapılanmaların meydana getirdiği çevre tahribatları, iklim değişikliği, nükleer sızıntılar, biyolojik çeşitliliğin yok olması, öğrenci hareketleri, işçi hareketleri, kadın hareketleri ve barış hareketleri gibi oldukça geniş, kapsamlı konuları gündeminde tutmuştur. Ortaya çıkış yıllarında kapitalizm ve liberalizm gibi sistemlerin içine aldığı değerlere muhalefet olarak görülmüşse de sonrasında liberal düşünce içerisinde kendisine bir yer bulmuştur. İki düşünceyi birbiriyle uzlaştırma çabası olarak ifade edilen liberalizmin yeşillenmesi “yeşil liberalizm” kavramını ortaya çıkartmıştır. Bu çalışmada toplumsal hareketler olarak ortaya çıkan çevre hareketinin siyasallaşma sürecine değinilerek sonrasında yeşil liberalizm ile ilgili nitel bir araştırma yöntemi olan literatür taramasıyla bir çerçeve çizilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Hareketi, Yeni Siyaset, Yeşil Siyaset, Yeşil Partiler, Yeşil Liberalizm

ABSTARCT

Unlike economic relations, the 1970s appear as a process in which social perceptions have changed, the relationship between ideology and politics has transformed, and even politics itself has undergone a change. Much more than class structures, ideologies and economic problems; In this period when individual identities, sense of self and sense of belonging were dominant, a search for new politics was made when traditional politics could not produce an answer to the changes seen in individual demands and social needs with the effect of modernization and globalization. New Politics, new political paradigm that blends the old political paradigm with their subject, values, actors, and event space by drawing a frame in terms of the old paradigm have been involved in many issues that are not addressed in politics or issues during this period, it was seen from another perspective. One of the main issues of this new political structure is the 'environment'. The emergence of the green movement in the social sense and the emergence of green parties in the political field coincides with this period. The idea of greening politics -green politics- ; sustainability of the environment, environmental destructions caused by economic structuring, climate change, nuclear leaks, extinction of biodiversity, student movements, labor movements, women's movements and peace movements have kept quite wide-ranging issues on its agenda. In the years of its emergence, it was seen as an opposition to the values that systems such as capitalism and liberalism took into account, but later it found a place for itself in liberal thought. The greening of liberalism, which is expressed as an effort to conciliate two ideas, has revealed the concept of "green liberalism". In this study, the politicization process of the environmental movement, which emerged as social movements, will be discussed and then a framework will be drawn with the literature review, which is a qualitative research method related to green liberalism.

Keywords: Environmental Movement, New Politics, Green Politics, Green Parties, Green Liberalism

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
TEŞEKKÜR	v
İTHAF	vi
ÖZET	vii
ABSTARCT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	3
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Çalışma Düzeni	4
1.4. Araştırmanın Temel Problemi ve Alt Problemleri	4
1.5. Araştırmanın Sayıtları.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKETLERİN TARİHÇESİ

2.1. Toplumsal Hareketler	6
2.2. Toplumsal Hareketlerde Eski – Yeni Ayrımı	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR TOPLUMSAL HAREKET OLARAK ÇEVRE

3.1. Çevre ve Ekoloji	27
3.2. Bir Sorun Olarak Çevre.....	34
3.3. Çevreci Anlayışın Kitleleşmesi: Çevreci Hareket	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVRECİ HAREKETLERİN SİYASALLAŞMASI: YEŞİL SİYASET

4.1. Yeni Siyasal Paradigma	47
4.2. Çevreci Hareketin Siyasallaşması: Yeşil Siyaset	49
4.3. Yeşiller ve Yeşil Partiler	57

BEŞİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR SİYASİ ANLAYIŞ OLARAK YEŞİL LİBERALİZM

5.1. Liberalizmin Kısa Tarihçesi.....	66
5.2. Liberal Düşünce İçerisinde Yeşil Oluşum “Yeşil Liberalizm”	74
5.3. Yeşil Liberal Parti	79
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	83
KAYNAKÇA.....	86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Eski ve Yeni Politik Paradigmanın Temel Nitelikleri	23
Tablo 3.1. Ekolojik Siyasetin Ayırt Edici Özellikleri	51

GİRİŞ

19.yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa’da gelişim gösteren ve yaptığı etkinliklerle toplumsal hayattan siyasal hayata kadar birçok alanda etkinliklerini hissettiren toplumsal hareketler siyasal anlamda bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem, toplumda hareketliliğin görülmeye başladığı, modern döneme geçiş sonrası postmateryalist değerlerin sisteme dahil olmasına kadar uzanan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Siyasi, toplumsal ve ekonomik alandaki değişimler, bir yandan geleneksel anlamdaki değerleri sorgulatırken diğer yandan siyasi, toplumsal ve ekonomik yapıyı dönüştürmüştür.

Çevrenin siyasal alana yansması da bu döneme denk gelmektedir. 1970’lerden sonra küreselleşme sürecinin de etkisiyle kolektif kimlikler bazında toplumsal alanda yeşil hareketlerin, siyaset kulvarında ise yeşil partilerin yansımalarını görmekteyiz. Siyasetin yeşillenmesi düşüncesi, kapitalist ekonomik yapılanmanın çevrenin sürdürülebilirliği üzerine oluşturduğu tahribatlara bir vurgudur. Yeşil Partilerin oluşumuna kadarki süreçte yeşil taleplerin sosyalist ve sosyal demokrat partiler içerisinde küçük örgütlenmeler şeklinde kendilerine bir hareket alanı bulduğu görülürken sonrasındaki çıkar çatışmaları -endüstrileşme karşıtı yeşiller ile işçi sınıfı arasındaki çatışma örnek gösterilebilir- bu partiler ile yeşillerin arasını açmıştır. 1970’li yıllarda eski siyasi yapılardan istediği cevabı alamayan yeşillerin Batı Avrupa’da bu taleplere cevap verecek Yeşil Partilerin oluşumuna şahitlik ettiği görülmüştür. Başta kapitalizm ve liberalizm muhalifi gibi görünen partileşme tipinin sonrasında bu iki düşünceye bir alternatif oluşturduğu hatta ilerleyen süreçte liberal ideoloji içerisinde kendisine bir yer bulduğunu görmekteyiz. Yani siyaseti yeşillendiren bu oluşumun sonrasında daha ileri giderek liberalizmi de yeşillendirdiği görülmüştür. Ancak bu çabanın liberalizm ile yeşil siyaseti uzlaştırma çabasından başka bir şey olmadığı görülmüştür. Çalışma bir toplumsal hareket olarak çevreci hareketler üzerine temellendirildikten sonra küreselleşme sürecinin etkisi ve modern dünyanın getirdiği taleplere cevap arayışıyla değişen ihtiyaçların siyaseti nasıl şekillendirdiğine değinilmiştir. Yeni siyasetin getirdiği yeni örgütlenme biçimlerine –yeşil partiler- ilişkin bilgiler verildikten sonra liberal

yapılar içerisindeki yeşil oluşumlara değinilmiş ve çalışmanın son kısmı, dünyada tek örneğinin İsviçre’deki Yeşil Liberal Partinin oluşturduğu Yeşil Liberal Partiye ayrılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırma ile ilgili olarak genel bilgiler verilecektir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

“Kurumsallaşmamış siyaset toplumsal hareketler ile kurumsallaşmış siyaset partiler ile ifade edilir”(Şamlı, 2019:207) düsturuyla toplumsal hareketler perspektifinden ele alınarak çalışmalarıma başladığım Yeşil Liberalizm temalı bu çalışmanın konusunu, serbest piyasa ekonomisinin ve sermayenin odağı haline getirdiği doğanın tahribatı noktasında yeşiller ile yeşilimsi bir tona bürünen liberallerin bir araya gelerek oluşturduğu Yeşil Liberalizm oluşturmaktadır. Araştırma kapsamı toplumsal hareketler perspektifinden ele alınarak yeşil liberalizmin siyasal alandaki bir yansıması olan Yeşil Liberal Parti'ye uzanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu araştırma Yeşil Liberalizm ile ilgili olarak literatüre Türkçe bir yayın kazandırmak ve bu alanda yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık etmesi amacıyla yazılmıştır. Literatür taraması esnasında toplumsal hareketler, çevreci hareketler, yeni siyaset, yeşiller, yeşil siyaset, yeşil partiler ve yeşil liberalizm anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Yapılan tarama çalışması sonrası elde edilen makaleler sistematik derleme yöntemi ile incelenmiştir. Literatür çalışmaları sırasında çevreci hareketlere, yeşil siyasete ve yeşil partilere ilişkin Türkçe birçok kaynağa rastlanırken Yeşil Liberalizmin doğrudan ele alındığı Türkçe herhangi bir kaynağa rastlanmamıştır. Ancak dolaylı olarak Yeşil Liberalizm ile ilgili bilgilere erişilebilecek Türkçe yazılmış dört kaynağın varlığı görülmüştür. İlk araştırmayı; ResearchGate veri tabanı üzerinden erişimi sağlanan “postmodern siyasetin bir yansıması olarak İsviçre Yeşil Liberal Parti” (Göktolga,2015), ikincisinin YökTez Merkezinden erişilen “yeşil düşüncede mülkiyet kavramı: ekoliberalizmin kuramsal bir eleştirisi” (Tan Gülcan, 2016), üçüncüsünün academia.edu adresinde erişilen “ekolojik sorunların karşısında yeşil liberalizmin sınırlılıkları” (Tan Gülcan, 2016) ve sonuncusuna yine academia.edu

adresinden erişilen “neoliberal ideolojinin çevresel yüzü: ekoliberalizm” (Serter, 2021) adlı çalışmalardır. Dolayısıyla yapılan çalışma, bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar, toplumsal hareketler bağlamında bir perspektif çizilerek doğrudan Yeşil Liberalizm temalı yüksek lisans düzeyindeki tek çalışma niteliğindedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Çalışma Düzeni

Yeşil düşünce ortaya çıktığı yıllarda kapitalizm ve liberalizm gibi sistemlerin içine aldığı değerlere muhalefet olarak görülmüşse de sonrasında liberal düşünce içerisinde kendisine bir yer bulmuştur. İki düşünceyi birbiriyle uzlaştırma çabası olarak ifade edilen liberalizmin yeşillenmesi “yeşil liberalizm” aslında bu çaba sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada toplumsal hareketler olarak ortaya çıkan çevre hareketinin siyasallaşma sürecine değinilerek sonrasında yeşil liberalizm ile ilgili bir çerçeve çizilecektir.

Araştırma konusu seçildikten sonra belirlenen anahtar kelimeler eşliğinde nitel bir araştırma yöntemi olan literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler; içerik analizi ve sistematik derleme yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmanın araştırma yöntemi dört temel başlık – kavramsal olarak toplumsal hareket, bir toplumsal hareket olarak çevre, çevreci hareketin siyasallaşması ve yeni bir siyasi anlayış olarak yeşil liberalizm- üzerinden kategorilendirilmiştir. Sonuç kısmında ise tanımlayıcı ve çıkarıma dayalı bir yöntem ile genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Temel Problemi ve Alt Problemleri

Bu çalışma ile birlikte yeşil siyaset ile liberalizmi uzlaştıran yeşil liberalizm oluşumunun mümkün olup olmadığı yönünde bir değerlendirme yaparak yeşil liberal oluşum içerisindeki uzlaşma taraftarlarının oluşum içerisinde nasıl etkilendiklerine bakmaktadır. Çalışmanın temel problemi “Yeşil Liberalizm Uygulamalar Noktasında Mümkün Müdür?” üzerinden temellenmiştir. Çalışmanın alt problemleri ise, Toplumsal Hareketler neden eski ve yeni olarak ayrılmıştır? Ekoloji ve çevre kavramlarının ifade ettiği anlamlar aynı mıdır? Çevreci hareket neden yeşil liberalizm için önemlidir? sorularına cevap aramıştır.

1.5. Araştırmanın Sayıltıları

Bu alışma, yeşiller ile liberallerin ortak bir payda da buluşarak ismen –İsviçre Yeşil Liberal Parti- bir varlık gösteren yeşil liberalizmin uygulamalar noktasında mümkün olmayacağı sayıltısı üzerine temellendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKETLERİN TARİHÇESİ

Yeşil düşünceye dair taleplerin kurumsal olmayan zamanlarda toplumsal hareketler tarafından dile getirilmesi nedeniyle kuramsal çerçeve çizilmeye bu konu üzerinden başlanmıştır.

2.1. Toplumsal Hareketler

Kadim zamanlar bize göstermiştir ki toplumsal hareketler, insanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı dönemden beri hem toplumun yönetici tabakasında hem de yönetilenler arasında farklı biçimlerde hep var olmuştur. Ancak modern sosyal bilimlerin gelişim göstermesiyle 19.yüzyıl toplumsal hareketlere ilişkin sistematik analizlerin yapıldığı yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hareketler bulunduğu toplumda “değişmeyi özendiren ya da değişmeye direnme” amacına yönelik kolektif çaba biçiminde kavramsallaştırılabilmektedir. Kılıç’ın aktardığı üzere, ünlü siyaset bilimci J.Raschke “yüksek sembolik bütünleşme, küçük dereceli rol ayrımları, süreklilik arz eden, değişim gerektiren ya da değişimi engelleyen, dayanışma içinde olan ve harekete geçmiş insanlar topluluğu” olarak sosyal hareketleri tanımlamıştır. Bu hareketler sosyal alandaki rahatsızlıklardan kaynaklı olarak mevcut ilişkilere karşı bir protesto ile kendini topluma duyurmak amacı taşır. Bu amaca ulaşmak için “ortak hareket etmenin” gereği göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu hareketler “ortak hareket etme hali” ile oluşan “ortak kimlik” sayesinde süreklilik arz eder (Kılıç, 2002: 95). Bir başka kaynakta “toplumsal hareket” ile ilgili olarak; bir eylem çağrısı, baskıcı güce karşı koymak, herhangi bir konudaki adaletsizliklere karşı hukuku savunma mekanizması olarak görmek” şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Tilly vd.,2018:31). Yapılan çalışmalarda toplumsal olarak örgütlenmenin, birlikte hareket etme halinin dönüşümünü amaçlayan üç çatışma tipinin varlığından söz edilir. Bunlar:

- Savunma Teşebbüsü
- Yeniden İnşa
- Toplumsal sistemin hasta unsuruna adaptasyon

şeklinde sınıflandırılmış ve işte bu çatışmaların temel kültürel kaynaklar üzerinden dönüşmeye başlaması “sosyal hareketler” olarak adlandırılmış olup ortaya çıktıkları toplumdan bağımsız olmadıkları görülmüştür. Toplumun içinden çıkan ve toplumsal hareket girişiminde bulunan, kamuoyu karşısında hareketlilik gösteren bu kişilere “aktivist”, “katılımcı” ya da “eylemci” denildiği görülmüştür. Özerk örgütlenmesiyle sivil toplum, toplumsal hareketlerin sahnelendiği alandır (Touraine vd.,1999:113). Toplumsal hareketleri tarihsel bir bağlama dayandırmak gerekirse; modern toplumlara ait bir olgu olduğunu ifade etmek yanlış olmamakla birlikte 18.yüzyılın başlarında etkinlikleri görülmeye başlayan işçi hareketlerinin bu hareketlere bir başlangıç oluşturduğu görülür. Alberto Melucci (1985), toplumsal hareketleri “yapısal bir krizin sonucudur ya da ortak inançların bir ifadesi” olarak nitelemiştir. Toplumsal hareketlerin –kolektif hareket olarak da ifade edildiği görülür–özellikle toplumsal bağı güçsüz olan kesimlerin, ekonomik çöküş ve sosyal çözümlerinin bir sonucu olarak görüldüğü ve buna kolektif davranış ya da kitle toplumu teorisi adının verildiği görülür. Melucci, bu hareketliliğin sosyal yapılar olduğunu, bir kriz döneminden sonra ya da bir inancın ifadesinden ziyade toplumda oluşum gösteren bu hareketlerin, örgütsel bir yatırım ile inşa edildiğini dile getirilmiştir. Yapılan tanımlamada örgütün ampirik bir özelliği olmadığı, analitik bir düzey ifade ettiği, insanları bir arada tutmak ve hareket için kaynakları mobilize etmek, sınırsız bir alanda değerleri, imkanları ve kararları bölüştürmek anlamı yatar. Toplum tarafından sağlanan imkânların, hareketi şekillendiren ve sınırlılıklarını belirleyen faktörler arasında sayıldığı görülür. Melucci, hareketten kastedilen şeyin hedefler, seçimler, çıkarlar ve kararlar olduğuvurgulamış ve çoğul yönelimlerin anlamlar ile ilişkilendirildiği bir sistem yapısı ortaya koymuştur. Ayrıca bir toplumsal hareketin dayanışmaya dayalı olması için bir çatışma ruhunun varlığı ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir olmazsa olmaz kuralları olduğunu söylemiştir (Touraine vd., 1999:81-87). Toplumsal hareketler ortak çıkarların bir ifadesi olarak görülür.

1760’larda Londra, Boston ve Charleston’da meydana gelen hareketler (Wilkes ve Özgürlük, maden kömürü işçilerinin grevleri, dokuma işçilerinin protestoları) çatışmacı bir toplanmadan farklı olarak toplumsal hareketlere zemin oluşturmuştur. Bu hareketler; “*Shadwell Ve Wapping’de Maden Kömürü İşçilerinin Hareketleri*” (kömürün satışının engellenmesi yönünde ve kömür fiyatının artışı yönünde faaliyetlerde bulunulmuş),

“Londra’daki Dokuma Atölyesi İşçilerinin Protestoları” (ücretleri kısan işletme sahibine protesto amacıyla kumaşların kesildiği görülmüştür) ve “John Wilkes İçin Özgürlük Hareketleri” (parlamento üyesi Wilkes’in The North Briton adlı muhalif gazeteyi çıkartması sonrası kraliyet ailesine ilişkin eleştirel yazıları sebebiyle tutuklanmıştır. Wilkes’in özgürlüğüne kavuşması ve sonrasında destekçileri ile birlikte muhalif olarak yaptığı kampanyalar) şeklinde üç farklı başlıkta toplamak mümkündür. Sayılan başlıklardan da anlaşılacağı üzere daha çok siyasal ve ekonomik alandaki gelişmelere bağlı olarak temellenmiş olup çatışmacı ve politiktir. Tüm bu gelişmeler daha önce görülmemiş yeni bir formun habercisi niteliğindedir (Tilly vd., 2018:52-55). Bu yeni form için ortak halk taleplerinin oluşturulan özel amaçlı dernekler ve birliklerin mitingleri yoluyla birbirleri ile uyum içerisinde basına demeç verdikleri, resmi kortejler düzenledikleri ya da afişleme yaptıkları yani kendilerine has repertuvarları oluşturdukları görülür. Sosyolog ve Siyaset Bilimci Charles Tilly (2018), toplumsal hareketlerin çeşitli bileşenlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Bunlar: *Makul olma* (makul olmayla anlatılmak istenen ölçülü davranışların, din görevlilerinin, yüksek rütbeli insanların katılımı), *birlik* (benzer şekilde kullanılan aksesuarlar, birlikte söylenen marşlar, sloganlar), *sayı* (katılımcıların çokluğu, örgütlenen kalabalık) ve *bağlılık* (daha çok dezavantajlı grupların oluşturduğu bir dayanışma) şeklinde ifade edilmiştir (2018:33-34).

20.yüzyıl toplumsal hareketler bağlamında, duygusal bir bağdan ve sürü psikolojisinden ayrılarak rasyonel yaklaşımların ortaya çıktığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hareketlerin örgütlü eylemlerinin literatürde yer edindiği ilk yaklaşım “kalabalıklar” yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın önemli temsilcisi Gustave Le Bon’dur. Bon’un temsilcisi olduğu yaklaşım toplumsal hareketlere ilişkin olumsuz bir bakış açısını ifade etmektedir. Bon, kalabalıklardan bahsederken “aşırılık” demeyi ihmal etmemiş, kalabalıkların toplumda yalnız yıkıcı etkilere neden olduğunu ifade etmiştir. Bireylerin tek başlarına ahlaklı, aydın kimseler olduğunu vurgulamış ancak topluluk halinde içgüdülerine yenilen vahşi bireylere dönüştüğünü söylemiştir. Yine Bon toplumsal hareketleri tetikleyen en önemli faktörün basın olduğunu söylemiştir. Bu topluluklar telkinlere açık ve aşırı duygusal davranışlarda bulunmaktadırlar. Toplumsal hareketlere ilişkin bir diğer yaklaşımı “Kitle Toplumu Kuramı” oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası olgunlaşmaya başlayan kuram,

modernitenin alt tabakada yıkıcı etkilere neden olduğunu, beklentileri karşılamadığını ve modernitenin faydaları alt tabakaya da sirayet edince toplumsal hareketlerin ortadan kalkacağı ön görmüştür. Bireylerin yaşamlarını devam ettirirken kar ve zarar hesabı yapan varlıklar olduğunu ve ancak çıkarları tehdit altındayken harekete geçeceklerini ifade eden Mancur Olson da Toplumsal Hareketlere ilişkin olarak “Maliyet Muhasebecisi” tarzında bir yaklaşım öne sürmüştür. Olson’un bu yaklaşımı Toplumsal hareketleri Bon’un ifade ettiği “aşırı kalabalık” algısından kurtarmış ve bugünkü hâkim paradigmanın temellerini atmıştır (Çetinkaya, 2018:28-32).

Tarihsel olarak bakıldığında toplumsal hareketlerin açıklanması noktasında iki farklı yaklaşımın olduğu görülür. İlk teoriyi; bireysel ve toplumsal hareketleri modernliğin tarihsel sürecinin bir sonucu olarak zaten olması gerektiğini, bireylerin ve toplumların geleneksel bağlarından farklı olarak, özgür bir biçimde bir yol çizmeleri gerektiğini savunan “klasik kolektif davranış teorisi” oluştururken ikinci teoriyi, “bireysel ve toplumsal hareketleri modernleşmenin bir sonucu olarak gören teori” oluşturur. Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve değişimlere bir tepki oluşturan klasik kolektif teori için Smelser’ in “geçici ve irrasyonel hareketler olduğu, ekonomik olarak dar gelire sahip ve geleneksel yapılara sahip kökensiz insanların ortaya çıkarttığı yapılanmalar olduğu” ifade edilmiştir. Modernleşme sürecinde toplumun her kesimi isteklerine cevap alınca ortadan kalkacak bir olgu olarak görülmüştür. Klasik teorisyenlere göre, sosyal hareketler toplumda görülen ekonomik ve sosyal krizler zamanında ortaya çıkarlar ve aslında bir zorunluluk halini anlatırlar (Touraine vd.,1999:13-14).

Modern öncesi sanayi toplumlarında bu tür örgütlenmelerin asıl olarak gelir dağılımı konusundaki adaletsizlik, ekonomik büyüme, askeri ve toplumsal güvensizliğin oluşturduğu sorunlar üzerinden bir araya geldiği görülmektedir. Daha çok siyasi yapılanmaların gölgesinde gelişen bu örgütlenme şekline en iyi örnek işçi hareketleri ve ulusal bağımsızlık mücadeleleridir. Modernliğin ilk yıllarında da varlığını sürdüren bu hareketler ekonomik çıkar temelinde ve tek bir ekonomik sınıftan üyelerin bir araya geldiği örgütlenme tipine sahiptir. Ulusal bağımsızlık mücadeleleri; I. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerin, self determinasyon talepleri kapsamında ulusal bağımsızlık hareketlerine dönüşmesi yönüyle bu tip örgütlenmelere örnek teşkil etmiştir. Süreç içerisinde ortaya çıkan sömürgelerdeki

milliyetçilik hareketleri, kadın hareketleri –kadın kimliğinin korunması, toplumsal cinsiyet, eşit katılım- , gençlik hareketleri ve çevre hareketleri de –geleneksel anlamdaki çevre korumacılığı- toplumsal hareketler olarak nitelendirilmektedir. İlk ortaya çıktığı yıllardaki anlamıyla toplumsal hareketlerin hâkim olduğu yapı yani savaş sonrası yılların baskın yapısını; kolektif aktörler, kurumsallaşmış baskı grupları ve siyasal partiler oluşturmaktadır. Toplumsal ve siyasal çatışmaların tek çözüm mekanizmasını kolektif pazarlıklar, parti rekabeti ve temsil hükümeti oluşturmaktaydı (Avcil, 2022:1095).

Devletin, kurumsal bir form halinde yapılandığı ve çeşitli çıkar gruplarının bir arada bulunduğu, nüfusun her kesimi için mevcut kolektif bir araç olarak tasarlanan çıkar grupları ile etkileşimin üst düzeyde olduğu ve birbirini dengeleyen kamu politikalarını etkileyen tarafsız bir alan olduğu görülmüştür. Bu görüş örgütlü grupların aralarındaki açık rekabet ve çıkarların devlet üzerindeki kontrolsüz bir hâkimiyet kurmasını engellemektedir. Bu nedenle iktidar dışı bir aktör olarak toplumsal hareketlerin süreç boyunca devlet için önemli bir değişim aracı olduğu açıktır. Marx’a göre modern toplumda sınıf yapısı ayrıcalıklı kapitalistler ve aynı oranda ayrıcalıklardan yoksun proleterler arasında bölünmüştür. Özgür bir toplum yönünde çığır açamaya çalışan ve toplumsal bir değişim yaratmaya yardımcı olması beklenen şüphesiz ikinci grupta sayılan kişilerdir. En önemli kavramı sınıf mücadelesi kavramı olan Marksistler toplumsal hareketleri, yerleşik kapitalist topluma alternatif bir dünyanın ifadesi olarak çerçeveler. İşçi sınıfının özgürleştirici potansiyeline inanan Marx gibi diğer Marksistler de bu hareketleri bir kurtuluş aracı olarak görür. Cloward–Piven stratejisi aktivistleri de Marksist görüşü destekleyen “ekonomik olarak ayrıcalıklardan yoksun ve yetersiz kaynaklara sahip, toplumda alt olarak nitelendirilen sınıfların kapitalist bir değişiklik elde etmek için ellerindeki tek aracın hükümet dışı protestolar” olduğu ifadelerini görmekteyiz (Meyer, S. D., L., Lupo, 2010:117). Ekonomik ve politik olarak gücü elinde bulunduran sınıfın sadece kriz ve kargaşa zamanlarında imtiyazlarını kaybetme olasılığı ile karşı karşıya kaldığı ve bu kaos zamanlarının politik değişimler için bir fırsat oluşturduğu görülür. Ancak mevcut sistem gücü elinde bulunduran kesimin kontrolü ile bu değişime izin vermektedir. Bu yüzden alt tabakanın elindeki tek silah, örgütsüz ve yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir protesto olarak görülmüştür. Marksistlere göre her ne kadar protesto aracı ellerinde bulunsun da

yoksullar, protestolar aracılığıyla kapitalist sistemin krizine kadar önemli ölçüde sonuçlar doğuramamıştır. Devleti kapitalizmin türevi olarak gören Marksist görüşün aksine Weberyanlara göre devlet, hem bir aktör hem de modern siyasetin içinde yer aldığı merkez noktadır ve çeşitli kolektif eylem tiplerini üretmektedir. Toplumsal hareketler ve kolektif eylemler üzerine yapılan araştırmalarda, dış aktörlere kapalı devletlerin kurumsal yapıları ile dış aktörlerin erişimine açık olan yapılanmalar kıyaslamış ve dış aktörlerin etkileşimine kapalı toplum yapılanmalarında daha az ancak daha radikal kolektif eylemler içerdiği görülmüştür. (https://www.academia.edu/6196107/Social_Movements_in_Political_Science, ErişimTarihi:25.01.2023).

Toplumsal hareketler ile ilgili literatürde farklı görüşlere rastlanılmakta olup Marksist görüş, toplumsal hareketlerin aşağıdan inşa edilen alternatif bir toplumsal düzenleme tasavvur ederek kapitalizme karşı bir form geliştirdiğini savunur (https://www.academia.edu/6196107/Social_Movements_in_Political_Science, Erişim Tarihi:25.01.2023). Bütün insanlık tarihinin sınıf çatışmaları üzerine kurulu olduğunu söyleyen ve tarihin bu çatışmalar üzerinden ilerlediğini ifade eden Marx, modernleşmede etkili olan işçi sınıfının modernleşme sürecinde de etkili olduğunu ve toplumsal hareketler için de yol gösterici olacağını söylemiştir (Şamlı, 2019:208). İşçi sınıfının hareketini Marx, kapitalizm ve sosyalizmden arındırılmış bir düzen olarak tarif etmiştir. 18. yüzyılın ve 19. yüzyılın mevcut düzenine bir karşı çıkış olarak görülen toplumsal hareketler, aydınlanma düşüncesinin bir eleştirisi olarak görülmüştür. Marx’a göre toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında farklı değişkenler olmak ile birlikte “sack of potatoes” metaforu örnek olarak verilebilir. Marx bu metaforunda birbirlerini hiç tanımayan toprak işçilerinin başka bir şehirde yaşayan toprak sahibinin patates tarlasında çalışmalarını ele alır. Marx bize herhangi bir fikir paylaşımı ya da duygu paylaşımı olmayan, aralarındaki tek bağlantıyı başka şehirde yaşayan toprak sahibinin oluşturduğu ve sadece hayatlarını idame ettirebilmek adına çalışan işçilerin neden başarısız olduklarına dair bir metafor sunar. Durkheim’e ait bir teori olan toplumsal hareketlerin, kolektif duyguların kolektif eylemlerin oluşturmasındaki rolü üzerine olan tezi ile de aslında “sack of potatoes” metaforunu desteklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu teorinin ilkel toplumlarda kolektif uygulamalara ilişkin bir açıklama olduğu görülmektedir. Bu teori tipi, birey bedeni ile var etmiş ve fikirleri bedenler ile hareket ettirmiştir. Duygulara vurgu yapan teori rasyonel olan ve

rasyonel olmayan teoriler arasında gidip gelmektedir. Durkheim'in “effervescence collective” adını verdiği olgusu ile insanların nasıl birlikte hareket edebildiğini sorguladığı bu olguda “din” üzerinden toplumsal yaşam biçimleri üzerinde durmuştur. Birlikte hareket etmenin öneminden, kolektif eylemin ortaklaşa paylaşılan bir hedefe ilerlemenin bireysel niyetten uzaklaşarak kolektif duygular ortaya çıkarttığını ifade etmiştir. Birey iradesini aşmanın kolektif grubu güvence altına alacağından söz edilir. Toplumun kolektif eylemde kalıcı olarak üretildiğini tasavvur eden Touraine, oluşan yeni bir kimliğe atıfta bulunurken toplumun diğer unsurları hakkında bilgi sahibi olan kolektif bir aktörün varlığının, tarihsel eylemin tarihsel geçmişinin ve geçireceği süreci bir bütünlük olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Jürgen Habermas’a göre ise toplumsal hareketler, toplumun kolektif süreçlerini tetikleyen mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hareketler bir yandan yeni yaşam standartları sunabileceği gibi bir yandan da devletin ve piyasaların doğal kaynakları sistemden ayırması hareketi olarak Habermas’da karşılık bulmuştur. Toplumsal hareketlerin, mevcut sistem ve toplumsal yaşam arasında yer alan modern devlette ve kapitalizmde yürütüldüğü şekliyle siyasal ve ekonomik müdahalelerin sistemik ayrışmasının ihanet ettiği normatif standartları geri kazanma kapasitesiyle beslenen bir olgu olduğu görülmüştür (Eder, 2015:3-5).

Jonathan Christiansen (2009), toplumsal hareketlerin siyasi iktidara ve siyasi elitlere düzenli erişimi olan istikrarlı siyasi oluşumlar olan bir siyasi parti veya çıkar grubu olmadığı gibi örgütlenmemiş, gelip geçici ve hedefleri olmayan kitlesel bir akım olmadığını ifade etmiştir. Gayri resmi bağlarla birbirine bağlı olan bu topluluğun kolektif bir kimlik paylaşımları olduğu söylenmektedir. Christiansen demektedir ki; toplumsal hareketler biramaca yönelik kurum dışı çatışmalara giren, örgütlü ancak gayri resmi oluşumlardır. Kitle toplumu teorisi üzerinde duran Christiansen, geleneksel yapıların bozulmasına bağlı olarak bireyler arasında bir yabancılaşma hissinin ortaya çıktığını ve bu hissin toplumda görülmesinin en büyük etkisinin sanayileşme olgusu olduğunu belirtmiştir. Yine toplumsal hareketlerin karakterleri için dört aşamadan söz etmiştir: Ortaya çıkış, bütünleşme, bürokratikleşme ve düşüş evreleri sıralanmıştır. Ortaya çıkış aşaması için “sosyal mayalanma” terimi kullanılmış olup bu evrede toplumsal hareketlerin toplum içinde az ya da yeni oluşum gösteren örgütlü küçük yapıların varlığından ve toplumsal yapılara ön hazırlık niteliğinde olduğundan söz

edilir. Bu evre için Amerikan Sivil Haklar Hareketi kapsamında örgütlenen şiddete karşı öğrenci koordinasyon komitesi örneği verilmiştir. Ortaya çıkış aşamasında ajitatörlerin görev yaptığı ve toplumda huzursuzluk duygusunun gelişimine yol açtığı gözlemlenmiştir. Yani ortada örgütlü bir yapılaşma olmasa bile toplumda böyle bir havanın varlığından söz edilmesi kaçınılmazdır. Bütünleşme evresi için huzursuzluk ortamının artık gizli olamayacak boyutlara ulaştığı ve dışsal hale dönüştüğü görülür. Toplumsal olacak o örgütlenmeye liderlik edecek kişinin varlığı, hedeflerin belirlenmesi, kitlesel bir takım gösterilerin yapılması bu aşamaya aittir. İlk aşama için verilen örneğin bu aşama içinde geçerli olduğu açıktır. Amerika’da yaşayan Afrikalıların kötü şartları için başlatılan ve Martin Luther’in liderlik vasfına büründüğü kampanyalar, toplumsal olarak huzursuzluk ortamının liderler eşliğinde bir gösteri şekline dönüşmesi anlamda bir bütünleşme örneğidir. Bürokratikleşme evresi ise hedeflere ulaşmak noktasında yalnızca liderler eşliğinde yapılan gösterilerin ve kampanyaların yeterli olmadığı resmi kurum ve kuruluşlarla işbirliklerine ihtiyaç duyulan evredir. Toplumsal hareketlerin son aşaması olarak “düşüş” söylenmiştir. Düşüş olarak adlandırılması her ne kadar olumsuz bir anlam yüklese de aslında bu düşüş bir olumsuzluk ifade etmeyebilmektedir. Ona göre bir toplumsal hareketin düşüş evresine geçmesi demek o toplumsal hareketin başarıya ulaştığını yani nihai amacına ulaştığı anlamına karşılık gelmektedir. Ya da toplumsal alanda kabul gördüğü manası çıkartılabilir. Düşüş aşamasına ilişkin olarak olumsuz bir mana olarak karşımıza “baskı” çıkar. Toplumsal hareketin baskılanarak kontrol altına alınması toplumsal hareket için bir başarısızlık ve bir düşüş sayılabilir. Devletin yetkili aktörleri ya da kurumlarınca toplumsal hareket içinde belirlenen lider ile yapılan işbirlikleri bir düşüş olarak nitelendirilmiştir. Christiansen aktivistlerce belirlenen karizmatik lidere bağlılığın aslında olumsuz bir etki yaratacağına inanmıştır. Son olarak düşüşe neden olan bir diğer faktörün “yetememezlik” olduğu savunulur. Bir toplumsal hareketin yakaladığı başarılar, eylemlerin ses getirmesi nedeniyle örgütün hızla genişlemesi ve dolayısıyla örgütün bu büyümeyi kaldıramayacağı ve bununda bir düşüşe sebep olacağı görüşünü belirtmişlerdir.

1970’li yıllardan sonra yükselişe geçen ve 1980’li yıllarda kapsamını genişleterek ilerleyen sosyal hareketler başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün toplumların tanıdığı bir olgu haline dönüşmüştür. Sonrasında toplumsal alanda mevcut değerler sistemine

karşı bir alternatif düşünce olarak kendini gösteren bu hareketleri diğer hareketlerden ayırmak için pek çok ülkede “yeni toplumsal hareket” adı altında bir oluşum ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu yıllardan sonra toplumsal hareketlerin eski ve yeni olarak ayrıldığını görmekteyiz.

2.2. Toplumsal Hareketlerde Eski – Yeni Ayrımı

Yukarıda sayılan tüm tanımlamaların ardından toplumsal hareketlerin; mevcut otoriter düzene, kültürel kodlara ve kültürel geleneksel kalıplara karşı kendini ifade eden, süreklilik arz eden, ortak bir amaç uğruna, birbiriyle karşılıklı iletişim ve dayanışma içerisindeki bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Tarihsel olarak baktığımızda farklı coğrafyalarda ve farklı zaman dilimlerinde ortaya çıktığı ancak 19. yüzyıl da toplumsal hareketler olarak bir isimlendirilmeye gidildiği görülmüştür. Bu yüzyıl toplumsal hareketlere bir isim verdiği gibi ikinci yarısında hareketlerin anlamında değişiklikler yaşanmış “geleneksel olarak cemaatgrupları tarafından gerçekleştirilen savunmacı eylemlerin, öz bilince sahip kalıcı hareketlere ve yeni hak taleplerine açık eylemlere” dönüştüğü görülmüştür (Demiroğlu Topal, 2014:34). Toplumsal hareketler üzerine çalışmalar yapan ve literatürde hatırı sayılır düşünürlerce eski toplumsal hareketlerin temel özelliklerinin altının boşaltıldığı, daha çok dar iktisadi kalkınmanın peşinde koşan ve iktidarı ele geçirmeye yönelik amaçları olan hareketlerin değişen yeni dünya üzerinde beklentileri karşılayamadığı görülmüştür. Bu yüzden ki toplumsal hareketlerde eski ve yeni ayrımına gidilmiştir.

Yeni zamanlarda toplumun eski paradigmasının toplum beklentisinin altında kaldığı fikrinin oluşumunda postmodern dönemin ve Sanayi Sonrası Toplum fikrinin etkisinin büyük olduğu görülür. 1930’lardan bu yana uluslararası ortamda önemli toplumsal dönüşümlerin yaşanmış; 1930’lar bunalımı sonrasında kömür ve buhara dayalı üretim şekillerinin elektrik, gaz ve petrole dayalı yeni üretim şekillerine dönüşümü, Ford şirketinin seri üretim yöntemlerini –Fordizm- devreye koyması ekonomik olarak işçilerde, tüketicilerde ve toplumda kalıcı olarak izler bırakmıştır. Seri üretime geçiş sonrası yaşanan işsizlik ve tüm bunların neden olduğu toplumsal ve ekonomik reformlar arzusunda olan işçi ve demokrasi hareketleri (Hall, S., M., Jacques, 1995:31) gibi gelişmelerin tüm bu döneme eşlik ettiği görülür. Antonio Gramsci “Amerikanizm ve Fordizm” adlı incelemesinde planlı ekonomiye geçiş

modelinden bahsetmiş ve bu dönemde sadece üretim ilişkilerinin kurgulanmadığı bunun birey için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Yani “yeni zamanlar” (yeni zamanlar, Marxism Today’in 1988 Mayıs’ında yeni zamanlar adlı bir seminer düzenlemesi ve aynı yılın Ekim ayı dergilerinde yer verdikleri tartışmalarla ilerleyen bir projedir) (Kumar,1995:68) projesi ile aslında kurgusal bir birey de yaratılmak istenmiştir. Savunucularına göre, Yeni Zamanların amacının dünyayı daha anlaşılır kılmak ve temelde solu yeni dünyada yeniden revize etmek olduğu ifade edilmiştir (Hall, S., M., Jasques,1995:16). Fordizm adlı üretim şeklinin fabrikadaki işçi hayatı ile sınırlı kalmadığı ve işçilerin özel hayatlarına da müdahale ettiği, evinin içine kadar yerleştiği görülür. Temel amacın yeni bir işçi ve insan tipi yaratmak olduğu görülür. Gramsci’ye göre yeni çalışma modeline özgü bir yaşam, düşünme tarzından ayrı tutulamaz nitelikteydi. Homojenlik, standartlaşma, ölçek ekonomilerinin yerini eşitlik, farklılaşma ve ekonomi dışı alanların varlığına bıraktığı görülmüştür (Kumar,1995:68). Küresel pazarların yükselişi, toplumun sınıfsal olarak bölünmesi, sınıfa dayalı partileşme tipleri, bireysel olarak düşünce tarzlarının yükselişi gibi faktörlerin de eski – yeni ayrımına gidilmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür.

Eski yeni ayrımını Dalton, Kuechler ve Burklin ekonomik çıkarlar temelinde şekillenen “grup tabanlı politikanın” “değer tabanlı politikaya” bir dönüşümü olarak görür (Touraine vd.,1999:19). Toplumsal çatışmaların ekonomik/endüstriyel sistemden kültürel alana kaydığı; bireysel kimlik, günlük yaşamın geçtiği mekân ve zamanın hareketin biçimini dönüştürdüğü görülür. Yeni toplumsal hareketlerde artık belirli bir toplumsal durum ve kültürle tanımlanan durağan gruplara –işçi sınıfı gibi- rastlanmaz (Touraine vd.,1999:88-89). Ayrıca sınıf temelli değil de kimlik temelli yükselen bu hareketi ekonomik kavramlarla açıklamak mümkün değildir. Yeni toplumsal hareket yani kimlik yönelimli paradigma olarak kendisine literatürde bir yer edinmiştir (Touraine vd.,1999:10). Yeni toplumsal hareketler modern dönemin bir ürünü olan eski toplumsal hareketlerin üzerinde durduğu ekonomik çıkar ve siyasal gücü elde etmek ya da etkilemek olan dinamikleri içermekle birlikte eski toplumsal hareketlerden farklı olarak esnek, merkezsiz ve yerelde oluşan tepkilerin kolektifleştirilmesi için çabalayacaktır. Yeni toplumsal hareketler 1970’li yılların endüstriyel toplumsal yapısına karşın post endüstriyel dönem temelinde şekillenmiştir (Demiroğlu Topal, 2014:136).

Eski olarak anılan toplumsal hareketleri ile kastedilenin aslında tipik “işçi sınıfı” hareketidir. Bu yüzden eski toplumsal hareketlere gelen en büyük eleştiri “geleneksel solun sınıf olgusuna indirgenmesi” şeklindedir. Ama araştırmalara göre toplumsal hareketler üzerine çalışan herkesin “sınıf kavramının dar iktisadi bir ilişki biçimi olduğu ve kültürel olarak bir niteliğe sahip olduğu” ortak görüşünü paylaştığı görülür. Modern öncesi sanayi toplumlarında örgütlenmelerin asıl olarak gelir dağılımı konusundaki adaletsizlik, ekonomik büyüme ve askeri, toplumsal güvensizliğin oluşturduğu sorunlar üzerinden bir araya geldiği görülmektedir. Bu düşüncenin oluşumunda savaş sonrası yıllardan yetmişlerin başlarına kadarki dönemde Batı Avrupa politikasının gündemini ekonomik büyüme, refah dağılımı ve güvenlik işgal etmiştir. “Eski” olarak adlandırılan bu politikanın “insanların inandığı şeyler toplumun karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardır” düsturuyula sahada olduğu görülmüştür. “Büyüme – Güvenlik” paradigmasının hâkim olduğu savaş sonrası yıllar olarak karşımıza çıkan bu dönem “çıkarların, temaların, aktörlerin ve çatışmanın” çözümünün kurumsal araçları hakkında toplum çapında bir uzlaşmanın tesis edildiği bir dönemdi., Konularını ise ekonomik büyüme, bireysel ve kolektif gelir dağılımındaki iyileşmeler, toplumsal statülerin hukuksal açıdan korunması oluşturmaktaydı. Modernliğin ilk dönemindeki hakim hareketler eski paradigma ile şekillenen ve genelde tek bir sosyal sınıftan oluşan üyenin siyasal gücü ele geçirmek için merkezi bir şekilde, ekonomik çıkar temelinde ve tek bir ekonomik sınıftan üyelerin bir araya geldiği örgütlenme tipine sahip olduğu görülmüştür. Devrim fikriyle özdeşleşmiş, bir siyasi partinin ya da siyasal hareketin gölgesinde şekillenen işçi hareketi ve ulusal bağımsızlık mücadeleleri bu hareketlere iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu dönemde işçilerin bir aktörden ziyade tarihsel bir zorunluluğu yerine getirmek için birer figüran rolüne büründüğü görülür (Touraine vd.,1999:16). İşçilerin başını çektiği bu örgütlenme biçimleri “eski toplumsal hareketler” olarak literatürde kendisine bir yer edinmiştir. Ulusal bağımsızlık mücadeleleri; I. Dünya savaşı sonrası sömürgelerin self determinasyon talepleri kapsamında ulusal bağımsızlık hareketlerine dönüşmesi yönüyle bu tip örgütlenmelere örnek teşkil etmiştir. Süreç içerisinde ortaya çıkan, sömürgelerdeki milliyetçilik hareketleri, kadın hareketleri –kadın kimliğinin korunması, toplumsal cinsiyet, eşit katılım- , gençlik hareketleri ve çevre hareketleri de –geleneksel anlamdaki çevre korumacılığı- toplumsal hareketler olarak nitelendirilmektedir. Eski toplumsal

hareketlerin hakim olduğu yapı yani savaş sonrası yılların baskın yapısını; kolektif aktörler, kurumsallaşmış baskı grupları ve siyasal partiler oluşturmaktadır. Toplumsal ve siyasal çatışmaların tek çözüm mekanizması kolektif pazarlıklar, parti rekabeti ve temsil hükümeti oluşturmaktaydı. Teze konu olan Yeşil Liberalizmin siyasallaşması yolunda çevreci hareketler tabanından yükselen çalışma gereği tezin geri kalan kısmında yeni toplumsal hareketler üzerinde durulmuştur.

1970’li yıllardan sonra yükselişe geçen ve 1980’li yıllarda kapsamını genişleterek ilerleyen toplumsal hareketler başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün toplumların tanıdığı bir olgu haline dönüşmüştür. Toplumsal alanda mevcut değerler sistemine karşı bir alternatif düşünce olarak kendini gösteren bu hareketleri diğer hareketlerden ayırmak için pek çok ülkede “yeni toplumsal hareket” adı altında bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle yeni toplumsal hareketler kavramı yurttaş ayrıcalığı, alternatif hareketler, feminist hareket, ekolojik hareketi ve anti-nükleer hareket gibi hareketlerin ortak adı olmuştur. Başlangıçta batılı ülkelerde yerel nitelikteki sorunlar için karşımıza çıksa da sonrasında küresel boyutlara yükselmiştir. Sosyal alandaki bu hareket mevcut değer anlayışına karşı alternatif bir yaşam biçimi oluşturmak ve bunun sonucunda toplumsal alanda bir değişim sağlama amacı vardır. Yalnız şu unutulmamalıdır ki karşı bir hareket ya da mevcut düzeni eleştiri olarak gören yeni sosyal hareket maddi çıkar ilişkisinden çok yanlış işleyen bir sistemin büyük tahribatlara neden olduğunu göstermek amacıyla oluşum göstermiştir (Kılıç,2002:96-97). Yukarıda da sözedildiği üzere yeni toplumsal hareketler 1970’lerden itibaren ortaya çıkan ekoloji hareketlerini, yeni feminist hareketi ve nükleer karşıtı etkinlikleri ifade etmek amacıyla kullanılır. Kavramdaki “yeni” vurgusu bir tanımlamadan ziyade hedeflere ulaşmada izlenmesi gereken yola ilişkin anlamlar içermekte ve ileri sanayi toplumları için yeni bir gündem oluşturmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin doğuşuyla ilgili;

- Endüstriyel büyüme, bilimsel gelişme ve ileri teknolojinin yarattığı yeni sorunlarkarşısında bir tepki
- Yeni toplumsal çatışmaların bir sonucu olarak toplum ilişkilerinin yeniden örgütlendiği batılı sanayi toplumlarındaki dönüşümün dışa vurumu

- Toplumsal değerlerdeki dönemsel bir değişimle ilişkili olarak “eski siyaset” ile “yenisiyaset” arasındaki bir çatışmanın ürünü
- Ekonomik koşullar tarafından toplumsal olarak yukarı yönlü hareketi engellenen yenieğitimli sınıfın bir başkaldırısı
- Modern toplumun yabancı etkilerine karşı bazı dönemlerde ortaya çıkan modernlikkarşıtı dalganın bir örneği

gibi iddialar öne sürülmüştür (Önder, 2003:37). Yeni toplumsal hareketlerin nasıl doğduğuna yönelik iddialar bu açıklamalarla sınırlandırılmayacak kadar geniş olduğu da unutulmamalıdır. Yeni sosyal hareketler için biçimsel olarak;

- Örgütlenmeyen doğal bir organizasyon olması
- Hareketli bir yapıya sahip aktif aktörlerin var olması
- Mutlak bir sürekliliğe sahip olması
- Biz duygusuyla karakterize olan sembolik bir bütünleşme yapısına sahip olması
- Devleti ya da toplumu yapısal bir değişime yönelten
- Sonrasında ortaya çıkan hareketler için belli değerleri aktaran ve bir partiye aracılıkeden bir köprü görevi

üstlendiği söylenmektedir (Kılıç,2002:98-99). Yeni toplumsal hareketlerdeki “yeni” kavramı, ekonomik bölüşüm sorunu veya siyasal iktidar ile ilgili olmaktan çok ileri sanayi toplumlarındaki hayatın niteliğine vurgu yapar. Tabii toplum yapısı değişince toplumsal değerler sistemi de değişmektedir. Sanayi ötesi toplumun postmateryalist değerler sistemine geçişle yeni toplumsal hareketler karşımıza çıkar. Çevre kirliliği, nükleer tehlike, bürokratik yabancılaşma, kadın hakları gibi konuların siyasallaşması bu dönemde aşılması beklenen konuları oluşturur. Oluşan yeni hareketler liberal siyaset teorisini iki farklı algı biçimi üzerinden politize eder (Önder,2003:41-42). Liberal teori tüm hareketleri özel ya da kamusal şekilde sınıflandırırken yeni toplumsal hareketler ne özel ne de kamusal bir ayrıma gider. Yeni toplumsal hareketler ara bir form oluşturarak sonuç bakımından özel ya da kurumsal siyasal aktörlere, kolektif olarak içerikler sunar. Diğer bir farklılık ise yeni hareketlerin hareket alanı liberal demokrasi ve refah

devletin pratiklerine göre örgütlenmeyen, kurumsal olmayan siyaset alanıdır (İçli, 2015:422-423). Yeni toplumsal hareketlerin yeni bir toplumsal ilişkiler sistemine geçişin belirtisi ve öznesi olma, enformasyon toplumuna geçiş dinamiklerinden sayılması ve bu geçiş sürecinde bütünleşme problemini ortadan kaldıracak güce sahip olması yönüyle karşımıza çıkar. Eski toplumsal hareketler ekonomik olarak tanımlanan sınıf tabanına sahiplik ederken yeni olarak adlandırılan toplumsal hareketler farklı sınıf tabanlarını bünyesinde barındırır. Eski hareketler işçileri ve orta sınıfı mobilize ederken yeni olan hareketin, sınıf bilincine sahip orta sınıftan ama daha çok genç ve eğitimi düzeyi yüksek olarak nitelendirilen kesimi mobilize ettiği görülür (Touraine vd., 1999:19). Anthony Giddens eğitilmiş orta sınıfın “toplumsal sınıf farkındalığına sahip olduğu ancak sınıf bilincine sahip olmadığını” ifade etmiştir. Gerçekleştirilecek politikalarda sınıfsal bir temel mevcut olmayıp evrensel bir niteliğe sahiptir. Ürettiği politikalar sınıf lehine politikalar değildir. Ancak toplumun belirli bir kesimine hitap eden –yaş, cinsiyet gibi- politikaların üretildiği görülür. Yeni toplumsal hareketlerine katılan ya da destek olan aktivistlerinin dikkat çeken en önemli özelliğinin yüksek eğitim düzeyine sahip, ekonomik olarak kendilerini güvende hisseden bir kesimin olduğu görülür. Hareketlerin şeklinin barış hareketleri, çevre hareketleri, feminist hareketler, sivil haklar şeklinde olduğu ve yeşil koalisyonların kamuoyunda yer tuttuğu görülmüştür. Ayrıca bu aktivistlerin kendi içerisinde kalmayarak; kenarda kalmış ya da varlıksız kesimlerle ve eski orta sınıftan gruplarla iş birliği halinde olduğu görülür. Bahse konu olan orta sınıfın marjinal işlerde çalışan gençler, üniversite öğrencileri ve kadınlar gibi emek piyasasında çok etkinlikleri olmayan, patriyarkal düzen içinde kısıtlanmış, toplum tarafından sağlanan imkanları yetersiz gelen bu yüzden her an bir kalkışmaya hazır oldukları görülür (Touraine vd., 1999:68-69).

Literatür taramalarınca görülmüştür ki yeni toplumsal hareket denince akla gelen ilk isim Clause Offe'dur. Offe'un baktığı perspektif sosyal, ekonomik ve politik düzen liberal refah devlet modeli üzerinden biçimlenmiştir. Yani Offe tüketim için toplum yapısının insanların enerjilerini tükettiğinden söz eder ve kamusal alana katılımın çoğu birey için marjinal bir öneme sahip olduğunu ve dönemin aktörlerinin baskı ve çıkar grupları ile siyasi partilerin olduğunu belirtir. Bu durumun bireylerin özel hayatını ve demokrasiye katılım şeklini değersizleştirdiğini vurgular. Ayrıca toplumdaki en güçlü duygunun “güvenlik” unsuru olduğu ve bu duygunun baskın

gelmesi sebebiyle toplumdaki hareketlerin kontrol altında tutulduğu gör÷lür. Yeni toplumsal hareketlerin ise iktisadi büyümeyden çok hayatın iktisadi olmayan niteliklerine vurgu yapar. Bu durumu Amerikalı siyasetçi Ronald F. Inglehart'a göre bu post materyalist değlerlerin ortaya çıkışıdır. Yani bu dönem kimlik, katılım ve kendini gerçekleştirme üzerine durulan bir dönemdir. Bu açıklamalardan da gör÷ldüğü üzere yeni toplumsal hareketler refah toplum modeliyle çerçevenemeyecek kadar alanı genişlemiş ve yeni olan tüm bu yaşam tarzlarının pratiğe nasıl aktarılacağı dönemin merak konusu haline gelmiştir (Hall, S., M., Jacques, 1995:16-18). Yine Inglehart'a göre postmodern dönemde toplumsal değler değışime uğramış materyal değlerden çok ahlak, kişisel gelişim, özgürlük gibi postmateryal değleri savunmuş ve daha fazla konuyu siyasete dahil etmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin merkezi dünyadır. Arayışı bireyin kendi iç benliğidir. Yeni toplumsal hareket aktivistlerinin en önemli özelliklerinden birinin siyasete dahil ettikleri konuları kamuoyu karşısında bir tartışma ortamı oluşturarak ona bir meşruiyet kazandırmak olduğu ve sonrasında bazı sivil toplum kuruluşları ya da resmi bazı kurumlarca bu hareketlenmeye başka bir boyut kazandırdıkları gör÷lür. Kamusal müdahale yoluyla toplumsal grupları oluşturma, üretme kapasitesini arttırma ve zor taleplere cevap üretebilme kamuoyu karşında dile getirilmesi yoluyla aşlmıştır. Ayrıca bu hareketliliğin vatandaşlık algısında da değışiklikler yarattığı açıktır (Demiroğlu Topal, 2014:136).

Touraine, yeni toplumsal hareketlerin kendisini post-endüstriyel bir toplum paradigmasına oturttuğunu söylemiştir. Post-endüstriyel toplum yani yeni güç merkezi ve yeni ilişki biçimleriyle yeni bir toplum tipidir. Çağdaş toplumsal hareketlerin yeniliğine vurgu yapan Touraine, post endüstriyel toplum tarafından bir alan yaratıldığı için bir yenilikten söz eder. Ayrıca bu alanın devlet değil sivil toplum tarafından oluşturulduğunu söylemeyi de ihmal etmez. Toplumsal hareketleri toplumsal aktörlerin sivil toplumun yapısı üzerindeki mücadeleden doğduğunu, yeni toplumsal hareketin ise toplumsal hareket ve siyasal yapı arasındaki ilişkinin dönüşümü olduğunun altını çizer. Yani günümüz hareketleri kendilerini devlet gücünü kontrol etme fikriyle ayrıştığını ve sivil ilişkileri dönüştürmeyi bir hedef olarak belirledikleri gör÷lür (Touraine vd., 1999:16-17).

Giddens dört farklı toplumsal hareket tipinden söz etmektedir. Bunlar; işçi hareketleri, ifade özgürlüğü yanlısı demokratik hareketler, barış hareketleri ve ekolojik

hareketlerdir. İşçi hareketleri için Giddens; devrimci ve reformcu bir hareket olduklarını ifade etmiştir. Kapitalist ekonomik düzende devlet gücünü sosyalist bir örgütlenme ile ele geçirme girişimlerine sahip olduklarını ifade etmiştir. İfade özgürlüğüne sahip olan demokratik hareketlerin genellikle siyasal katılım haklarıyla ilgili olduğu ve bazı milliyetçilik hareketlerini içerdiği söylenmiştir. Giddens bu iki –işçi hareketleri ve ifade özgürlüğü yanlısı demokratik hareketler- tip hareketin eski tip hareketlerden olduğunu barış hareketleri ve ekolojik hareketler toplumsal risklere karşılık gelmesi bakımından ve önemlerinin anlaşılması bakımından daha yakın bir tarihe dayanması onun yeni olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Ayrıca yeni toplumsal ihtiyaçlara cevap vermesi de bu nitelemede önemli bir rol oynamıştır. Sanayi sonrası toplumlarda oldukça büyük bir tehdit oluşturan nükleer silahların karıştığı savaşların önlenmesinde barış hareketleri ön plana çıkmıştır. Yani özellikle şiddet araçlarının denetimi konusunda barış hareketlerinin çabaladığı görülür. 19.yüzyılda artan çevre duyarlılığı ile başlayan çevre hareketliliği genelde o dönemki sanayileşme süreciyle kente taşınan hayatın gelenekçi ve kır yapısına olan ilişkilerini ele almıştır. Ama toplumsal hareketlerin içerisindeki çağdaş ekolojik hareketler endüstriyel gelişmenin getirdiği yüksek etkili risklere karşı çevrenin aldığı yeni biçimle ilgilenir. Yani toplumsal hareketler “yaratılmış çevre” ile ilgilenir (Önder,2003:43-44).

Tarih boyunca baktığımızda toplumsal hareketler, katılımcılar, kampanyalar, sözcüler ağlar ve gönüllü yardımcılarını içermekte olup iki yönü vardır: bunlardan ilki bireylerin topluluk oluşturarak hareket etmeleri ki bu içsel hareket olarak anılmaktadır. İkincisi ise dış dünyaya ve muhaliflerine karşı çıkma durumu yani dışsal hareket biçimidir. İçsel hareket biçiminde yeni sosyal hareketler geleneksel siyasal örgütlenme biçimlerinin aksine örgütsel farklılaşma modeline sahip değildir. Tam tersine güçlü bir farklılaşma karşıtı anlayışına dayandığı görülür (İçli, 2015:428). Yani yeni sosyal hareketler kamusal ve özel rollerin ve örgütün kaynaştığı özellikle üyeler ile liderin rolleri arasında geçici ve zayıf sınırların belirlendiği bir yapı hakimdir. Dışsal hareket biçiminde ise gösterileri ve çok sayıda insanın fiziksel mevcudiyetini kullanan diğer hareket tarzlarını görmekteyiz. Burada meşru araçlarla kamunun ilgisini çekmeyi amaçladıklarını görürüz. Bu hareketler üzerinde müzakere yetkisi yoktur. Çünkü taleplerine karşılık önerilebilecek herhangi bir seçenek yoktur. Yani nükleer enerji kullanımının durdurulması için daha az enerji tüketimi sözü kabul edilemez. Bunun

temel nedeni de toplumsal hareketlerin, resmi örgütlerin sahip olduğu bazı niteliklerden yoksun oluşudur. Örneğin temsili kararların içsel bağlayıcılığı olmaması ve toplumsal düzenlemelerin dayandırıldığı ideolojik prensipler bütününden yoksun oluşu bu konuya örnek teşkil etmektedir. Zaten toplumsal hareketlerin bu özelliklere sahip olması siyasal aktörlerle uzun dönem kazançlarla kısa dönemdeki kayıpların değiştirilmesi gibi durumlar gündemde yer oluşturabilirdi. Toplumsal hareketlerin aktörlerin kendilerini tanımlama biçimleri de oldukça farklıdır. Çünkü kendilerini ne siyasal kodlara –sağ/sol, liberal/muhafazakar– ne de sosyoekonomik kodlara –işçi sınıf, orta sınıf– göre tanımlarlar. Onlar kendilerini daha çok hareketlerin konularından çıkarılan konulara göre kategorize ederler. Sosyoekonomik ve siyasal kodlara göre yapılan ayırımın geçersizliği hareketin yeniliğinin bir özelliği olup onları eski toplumsal hareketlerden ayırır (Touraine vd.,1999:66).

Günümüz toplumlarında bireyler arasında oluşturulan ortak kimlik, bireyleri bir arada tutan unsurların başında gelmektedir. Çünkü sanayi ötesi toplumlarda kimlik bireylerin kendilerini ifade ettiğı başlıca unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sanayi sonrası toplumlarında ortaya çıkan sosyal hareketlerde yeni kimlik arayışlarında önemli rol oynamakta olup bu anlamda iki önemli olgu karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri çevre kirliliğini oluştururken diğeri nükleer savaş tehdididir. Nükleer tehditler ve çevre kirliliğinin en büyük nedeni bireylerdir. Ve sorunun çözüm noktasında insanların tek başına mücadelesi söz konusu olamayacağı gibi toplumsal sistem karşısında bir aciziyet söz konusudur. Tam da bu noktada insanların ortak bir kimlik etrafında toplanmaları gerekmektedir. Sonrasında da bireyi sosyal bir hareket için sürekli teşvik etmektedir.

Tablo 1.1. Eski ve Yeni Politik Paradigmanın Temel Nitelikleri

	Eski Paradigma	Yeni Paradigma
Aktörler	Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasınamüdahil sosyoekonomikgruplar	Grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında biraraya gelen topluluklarlehine hareket edensosyoekonomik gruplar
Temalar	Ekonomik büyüme vedağılım; askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Barışın, çevrenin ve haklarının insan korunması
Değerler	Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme	Merkezi kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik
Hareket Biçimleri	İçsel ve Dışsal olarak ikifarklı biçimi vardır: İçsel: Resmi örgütlemeler, büyük ölçekli temsilbirlikleri Dışsal: Çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı, siyasal parti rekabeti ve çoğunluk oyu	İçsel ve Dışsal olarak ikifarklı biçimi vardır: İçsel: Enformalite, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma Dışsal: Negatif terimlerleformüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Kaynak: Touraine,A., vd. 1999:67.

Yeni toplumsal hareketlerin yeni bir egemenlik ilişkisi ve çatışmacı kültürel alan içerisinde ortaya çıktığı söylenir. Laclau ve Mouffe (2017), yeni egemenlik ilişkilerini tanımlarken II. Dünya Savaşı sonrasına işaret eder. “Yeni Hegemonik Formasyon” adını verdiği yeni toplumsal hareketlerin üç aşamasını açıklar: ekonomik düzeyde yaygın birikim rejiminden yoğun birikim rejimine geçiş ve bunun sonucu olarak toplumsal ilişkilerin metalaşması, ikinci olarak refah devletin mücadelecı karakteri ve toplumsal ilişkilerin metalaşmasına bağlı olarak devletin daha geniş alanlara müdahale etmesiyle yeni çatışma şekillerinin ortaya çıkması ve son olarak kitle iletişim araçlarının gelişimi şeklide bir açıklamaya rastlanmaktadır. Yeni toplumsal hareketler ile ilgili açıklamalarda bulunan bir diğer isim Habermas’tır. “Yeni toplumsal hareketler yaşam alanı talepleri taşıyıcısıdır” fikri Habermas’a aittir. Habermas yaşam alanlarının kolonileşmesi ile yeni toplumsal hareketlerin yükselişi arasındaki paralelliğe değinmiş, ekonomik refah ve kaynakların yeniden dağıtımı üzerine yoğunlaşmamıştır. Sosyal yeniden üretim, toplumsal bütünleşme ve sosyalizasyon üzerine yoğunlaşıldığı görülür. Habermas’ın bu tez ile ifade ettiği aslında devletin baskıcı yapısından ve yaşam alanlarının kolonileştirilmesine karşı durarak yaşam

alanlarının özgürleşmesine yönelik taleplere odaklanmışlardır. Eski ve yeni ayrımının kesin olarak yapılmadığı ve yeni toplumsal hareketleri eski toplumsal hareketlerin bir devamı olarak gören görüş ise Eder'e aittir. Yaşam alanları ile ilgili yükselen taleplerin siyaset alanında yer bulması amacını taşıyan yeni toplumsal hareketlerin mevcut sosyal yaşam biçimine karşı çıkan kültürel hareketler ve modern devlet egemenliğine karşı çıkan siyasi hareketler olarak yeni toplumsal hareketleri iki şekilde kategorize eder Yeni toplumsal hareketlerin kolektif kimlikler ve sosyal çatışmaları, toplumsal hareketliliği oluşturan aktörler olarak gördükleri ve toplumsal ilişkilerin materyal değerler üzerinden şekillenmediği, tek bir sınıfsal aidiyetin değil toplumsal sınıf tabanlı bir aidiyetin varlığından söz edilir (Demiroğlu Topal, 2014:137-138). Toplumda söz sahibi olmayı isteyen toplumun üyeleri, toplumda değiştirilmesini istedikleri düzenin ve bu değişiklikleri talep edenlere, yeni toplumsal hareketlere bir aracı niteliğindedir. Aktörlerinin farklı görünümünde olduğu, farklı kültürel ve ekonomik bir geçmişten geldiği ve de kültürel farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu nedenle kültürel hareket, sınıfa karşı kimlik hareketleri gibi ayrımları da beraberinde getirmiştir. Ayrıca Eder'in yeni toplumsal hareketler ile ilgili olarak, kolektif aktörlerin yapısal olarak belirlenmesinden ziyade toplumsal olarak bir aktörün oluşturulmakta, bu sürecin dönüştürücü ve kolektif içeriği ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda yeni toplumsal hareketler bireyleri bir seçmen olarak görmez. Onları karar alma sürecine dahil ederek kamuoyu oluşturmakta aracı haline getirir. Yani onları siyasi aktörler ile birlikte hareket eden aktif birer dönüştürücü olarak görür. Bu dönüştürücülüğü Melluci kültürel bir yapı içerisinde gerçekleştiğini ifade etmiş, aktörlerin sembolik ve kültürel menfaatleri için savaştıklarını belirtmiştir. Yukarıda verilen bilgiler ışığında da demek mümkündür ki: yeni toplumsal hareketler eskinin –diyebilirim ki eski toplumsal hareketler asgari düzeydeki şartlar, belki bir nefes almak mücadelesinde idiydiler- aksine dünyanın “yaşamak” kısmıyla ilgilenir. Kültürel ve yaşamsal pratiklere odaklanır. Hareketler dağınık, sürekli, farklı yerleşimlerde bulunan aktörleri kapsayan, yerleşiklik kazanmamış üyelik rolleri, programlar, platformlar, temsilciler ve gönüllülük esasına dayalı yardımlar ve üyelik aidatlarına sahip olduğu, katılımcılar, sözcüler, ağlar içerdiği, farklı geleneklerden gelen, farklı dünya görüşlerine sahip olan bireyler ve farklı dünya görüşlerinin bir çatı altında toplanması yeni toplumsal hareketleri bir siyasi örgütlenmeden ziyade bir süreç olarak karşımıza çıkarır (Demiroğlu Topal,2014:139-140).

Altmışlı, yetmişli yıllarda Avrupa’da ve Amerika’da ortaya çıkan toplumsal hareketlerle klasik geleneğin yetersizliği gün yüzüne çıkmıştır. Çoğulcu demokrasilerde ve birçok sivil toplum kuruluşunda ortaya çıkan hareketler klasik paradigmayla açıkça çelişmektedir. Bu dönemlerde Amerika’da “kaynak mobilizasyonu” paradigması Avrupa’da ise “kimlik yönelimli” paradigma ortaya çıkmıştır.

Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri bir toplumsal çöküş ile motive olan bireylerin toplumsal hareketlerde temel aktör olduğu tezini çürüterek işe başlamışlardır. Ekonomistlerin, tarihçilerin ve siyaset bilimcilerin çalışmalarını temel alan bu teorisyenler, toplumsal ve küresel boyutlarda gerçekleşen hareketliliği açıklamak için bir takım değişkenler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu değişkenlerin, örgütlenmeler, çıkarlar, kaynaklar, fırsatlar ve stratejiler olduğu görülmüştür. Farklı perspektiflerden yola çıkan kaynak mobilizasyonu teorisyenlerinin vardığı nihai sonuç için, toplumsal hareketlerin kolektif davranışın çatışmacı perspektiften anlaşılması gerektiği, amaçlar ve şikayetlerin güç ilişkilerinin ürünü olduğu ve hareketlerin oluşumunu açıklayamayacakları ileri sürülmüştür. Mobilizasyon yani hareketlilik büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri kapsar, Kurumsal olan ve kurumsal olmayan toplumsal hareketler arasında bir fark yoktur. Temelde ikisinin de çıkar çatışmalarını içerdiği görülür. Bu mobilizasyonun toplumsal hareketleri belirli yoksunlukların bilinciyle motive olmuş ve ideolojiye bağlı sosyal grubun hareketi olarak değerlendiren geleneksel modellerle zıt olduğu söz konusudur. Bu teori için hareketin örgütleyicisi önemli olduğu kadar siyasi koşulları da önemlidir (Touraine vd.,1999:114). Bu mobilizasyonda öncelikle hareketin kaynaklarını mobilize eden ve buna bağlı olarak hareketin eylemlerini belirleyen bir örgütsel yapı ile ilişkilendirilmesi toplumsal hareketler ile örgütsel çalışmalar arasında örtüşmelere neden olmuştur. Bu modelin siyasal grupların ekonomik formu olduğu, örgütsel ihtiyaçlar ve fırsatlar kolektif eylemin oluşumunda, hareketliliğinde bireysel duygulardan ve siyasal değerlerden daha önemli olmuştur. Bu teoride, toplumsal hareket örgütlerinin nasıl biçimlendiğinden hareket doğrultusunda kaynakların ne yönde kullanılacağına kadar düşüncelerin varlığı görüldüğünden bütünlümlü bir teori olarak anıldığı görülür. Kaynak mobilizasyonu teorisinde örgütsel yapılar, hiyerarşi ve liderlik gibi konulara yer verilirken, ekoloji hareketi, kadın hareketleri ve barış hareketleri gibi yapılardan uzak durduğu görülür. Çünkü bu hareketlerin ideoloji belirleyici bir konuma sahip olduğu ileri sürülmüştür (Önder, 2003:52-55). Kaynak mobilizasyonu

paradigması eski teorinin yapısal gerilimi ve ideolojilerin hakimiyetini sorgularken, aktörlerin tamamıyla hislerinin etkisiyle bir yol çizmez. Aktörlerin daha çok kar ve maliyet mantığı doğrultusunda hareket ettiği görülür. Charles Tilly, John McCarthy ve Mayer Zald gibi sosyologlar bu teoriye öncülük etmiştir (Touraine vd.,1999:133).

Kimlik yönelimli paradigmanın en önemli temsilcisinin Alain Touraine olduğu görülmüştür. Bu paradigmanın iki şekilde ilerlediği görülür. Toplumun yapısal ve kültürel teorisinin geliştirilmesi, kolektif aktörlerin kimlik inşası sürecinin teorik analizi şeklinde aşamaları olduğu görülür. Touraine, toplumsal hareketleri, ortak bir kültürel zeminde karşıt toplumsal modellerin çatışan yorumlarının etkileşimi olarak tanımlar ve saf kimlik yönelimli analizi açıkça reddeder. Kültürel yönelimlerin toplumsal çatışmalardan ayrıştırılamayacağını söylemiş, rakipler tarafından ortak bir payda birleştiren kültürel alanın olması gerektiği fikrine bağlı kalmıştır. Sadece kimlik oluşumuna bağlı kalan aktörlerin toplumsal hareketleri iyi okuyamayacağına inanmıştır (Touraine vd.,1999:120-122). Başka bir bakış açısıyla kolektif kimlik arayışının yeni toplumsal hareketlere temel oluşturduğu, mobilizasyon içerisindeki ruhun “farklılaşmış bir sosyal gruba ait olma hissiyle birleşen kültürel ve sembolik temalar etrafında yoğunlaşması” fikrinden çıkmıştır. Aslında bir kimlik savunusundan hareket ettikleri görülür (Touraine vd.,1999:138-139). Ralph Turner “sosyal hareket örgütlerinin temalarının, kişisel kimlik ve kişisel dönüşümün dağınık şekilde örgütlenmeler” olduğunu, Orrin Klapp ise “modern toplumdaki etkileşim fakirliğine tepki olarak bir kolektif kimlik arayışından” söz etmiştir (Touraine vd.,1999: 139).

Bireysel kimlik noktasında, kimlik oluşumunun toplumsal bir süreç olduğu ve toplumsal hareketleri anlamlandırma da önemli olduğu görülmüştür. Kimlik arayışının da yaşam döngüsü içerisinde bireylerin bir gençlik aktivitesi şeklinde karşılık bulduğu görülmüştür. Birey kimliği onu destekleyen, ona anlam ve tutarlılık sağlayan bir ideolojik yönelim temelinde inşa edilirse güçlenir. Toplumsal hareketlerin kolektif hareketler olarak da anıldığını literatür okumalarında görüldüğünden kolektif kimlik kavramına da değinilecektir. Üyelik sınırlar ve grup aktivitelerinin üzerinde uzlaşmış bir tanımlama yapılan kavramı Aldon Morris ve Carol Mueller’in *Frontiers in Social Movement Theory* adlı eserde doğrudan ele aldıkları görülmüştür. Alberto Melucci, kolektif kimliğin kompleks düzeyde bireyler ve gruplar tarafından üretilen etkileşimsel ve paylaşımsal bir oluşum olduğunu ifade etmiştir. Süreç temelli ve kurgusal niteliklidir (Touraine vd.,1999:141-148).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR TOPLUMSAL HAREKET OLARAK ÇEVRE

3.1. Çevre ve Ekoloji

Yeni bir toplumsal hareket olan çevreci hareketi anlayabilmek için öncelikle “çevreciliğin” anlaşılması gerekmektedir. Çünkü hareketin düşünsel yapısını çevrecilik oluşturmakta ve harekete bu anlamda şekil vermektedir. Bu yüzden konunun temeline inmeden önce birkaç temel kavrama değinilerek kavramsal bir çerçeve çizilmek istenmiştir. Bu doğrultuda ilk kavramı “çevrenin” kendisi oluşturmaktadır. Çevre kavramını tanımlamak için her zaman bir merkeze ihtiyaç duyulmuş olup, kendisine merkezlik edecek unsurunda “insan” olduğu görülmüştür. Yani çevre kavramı, insandan etkilenen ve insanı etkileyen dış şartları ifade etmektedir. Belli bir zaman diliminde dolaylı ya da doğrudan insanları etkileyen maddi ve manevi gelişim biçimi ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin tümüdür. Çevre kavramı doğayı insana dışsal bir biçimde tanımlamaktadır. Bu nedenle çevre sorunları da insanın doğa ile alışverişinde ortaya çıkan sorunların insana dışsallığını çağrıştırmaktadır. Çevre sorunu kavramı çevrenin/doğanın insan müdahalesinden bağımsız olarak bir takım sorunları kapsadığı gibi bir izlenim uyandırır da insansız doğa kendi içinde sorunlu değildir. Zaten sorunun temelini insan ve toplumsal düzenin örgütlenme tarzı oluşturur (Önder, 2003:7).

Ekoloji kavramının Türkçeye çevre olarak aktarılması literatürde yanlışlara neden olmuştur. Çevre merkezde ve merkezde olmama durumunu ifade ederken, ekoloji insan ile çevre arasındaki bütünlüğe işaret eder. Ekoloji; tarihi, doğa ekseninde yeniden okumak olarak ifade edildiği görülmüştür. Doğa eksenli bu okumaların siyasal ve toplumsal hayatımızla olan ilişkimizde radikal değişikliklere neden olabilecek bir yaklaşıma sahip olup, kavrama ilk kez Ernst Haeckel 1866 yılında yayımlanan “Generelle Morphologie” adlı eserde rastlanmıştır. Eserde kavramı “organizmalar ile onların çevresi arasındaki ilişkilerin bilimi” olarak tanımlamışlardır. Aslında ekoloji, biyolojinin bir alt dalı olsa da bugün taşıdığı anlam biyolojik anlamda olmayıp daha çok normatif bir çağırışım içerir. Bu çağırışımın nedeni de temelde siyasi bir öze sahip

olmasıdır (Önder, 2003:2-5).İnsana dışsal olarak bakan çevre ile insanın da bir parçasını oluşturduğuna inanılan doğa ev –ekoloji Yunancada içinde yaşanılan ev anlamındaki oikos kelimesinden türetildiği için böyle anılmıştır- arasında farklılıklar olduğu açıktır. İnsana dışsal olarak yaklaşan çevre insanın yararı için müdahalelere izin verecektir ancak ekolojizmde durum böyle değildir. Ekolojizm doğa-insan ilişkisini ahlaki bir alana taşımıştır. Raymond Williams ekoloji kavramı için; bitkilerin, hayvanların birbirleri ve yaşam alanlarıyla ilişkilerinin incelemesi biçimi olarak tanımlamıştır. Ekolojinin, ekolojik nişler için bir yaşam alanını ifade ettiği ancak sonrasında da insan merkezli anlayışlar tarafından çevreye dönüştürüldüğü görülmektedir. Çevre sözcüğü için İngilizceye karşılık gelen “environment” anlamının 19.yüzyılın başlarına dayandığı eski Fransızca kökenli sözcükteki “viron” döngü kelimesinden ve Fransızca yakın kök “environner” ise çevrelemek anlamındadır. Bu bakımdan çevre sözcüğü, ekolojiden farklı olarak, bitkiler ve hayvanların birbirleri ve yaşam alanları ile karşılıklı ilişkilerini incelemekten ziyade merkezdeki bir organizmanın genelde de insanın çevresiyle olan ilişkilerin incelenmesi olarak ifade edilmiştir. Antropoloji sözcüğünde çevre kavramına ilişkin olarak belirli bir zaman dilimine dolaylı ya da dolaysız olarak kişiyi etkileyen, maddi ve manevi gelişimine katkılarda bulunan,koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin tamamı olarak anlamlandırıldığı bu nedenle biyo-fiziksel bir özelliğinin olduğunu görülmektedir. Ayrıca çevrenin ekolojideki karşılıklı etkileşim fikrinden yalnızca kişiye ait olan kısmına indirgemıştır (Toska, 2013:221-222).

Ekoloji kavramının kendine ait ilkeleri mevcuttur. Bunlar; doğanın bütünlüğü, doğanın sınırlılığı, doğanın öz denetimi, doğanın çeşitliliği, doğada bulunan hiçbir şeyin kendiliğinden yok olmayacağı, doğa ile girilen ve kazanılan –bence doğaya karşı kazanmak zaten yoktur- mücadelelerde mutlaka bir bedel ödeneceği, doğanın geri bildirimi, en iyi çözümün doğaya ait olması, kültürel evrim ve geleneksel ekolojiye saygı ve son olarak doğa ile birlikte hareket etme gibi ilkeler karşımıza çıkmaktadır (Kışlalıoğlu, M., F., Berkes, 2010:22-30).

Çevrenin doğayı insana dışsal olarak tanımlaması “çevre sorunları” kavramını da dolayısıyla insanın doğayla alışverişinde ortaya çıkan sorunların insana dışsallığını ifade etmektedir (Önder, 2003:10-12). Çevrecilik, çevre sorunlarına yönelik bir yönetsel yaklaşımı savunur, bu sorunların üretim ve tüketim mevcut değerleri ya da kalıplarında

temel dönüşümler olmadan bazı şeyler çözülebilir. Ekolojizm ise bunun tam tersi sürdürülebilir ve tatmin edici bir varoluşun hem insan dışındaki doğal dünya ile hem de dünya üzerindeki ilişkilerinde toplumsal ve politik yaşam biçimi halinde köktenci değişiklikler sunar. Dobson bu tezinden sonra şöyle bir örnek verir: limuzinlerine fark ödeyerek hibrit otomobillerle değiştirmekle bir çırpıda politik ekolojist haline gelmezler (Dobson, 2016:21,22). Bu da çevreciler ile ekolojistlerin arasındaki o çizgiyi belirtmekle kalmayıp bu çizginin kolay kolay geçilemeyeceğine bir gösterge olmuştur. Dobson bu ayrımı yaptıktan sonra çevrecilik ile ekolojizmi aynı aileye mensup olarak görmüştür. Her ne kadar ekolojizme göre hafif bir form gibi algılsa da Dobson durumun böyle olmadığını söylemiştir. Dobson çevreciliğin bir ideoloji olmadığını, ikinci sıra değerler dizisini içerdiğini ve demokratik değerlere gönderme yaptığını söylemiştir. Demokratik sosyalizmden söz edilebilen bir sistemde çevreci sosyalizmden de söz edileceğini söylemiş ve ekolojiyi de tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi ayrı bir ideoloji olarak tanımlamıştır. Karıştırılmaması adına ideolojilere sınırlar çizer ve bunlar için üç özellik sayar: kullanıcılara siyasal hayatta yollarını bulmaları için referans noktalarını bir araya getiren harita oluşu, özel bir toplum şekli önermesi –politik reçete- ve politik eylemler için bir program sağlamak ya da mevcut toplumdan ideolojik olarak ideal olana nasıl ulaşılabileceğine rehberlik etmek amacı taşır (İmga, O., H., Olgun, 2017:65-66). Dobson ekolojizmi politik bir ideoloji olarak görmüş ve politik ideoloji olmanın bir gereği olarak sadece tema temelli bir reçete yazmayıp insani durumlara da yer vermiştir. Ayrıca Michael Marien’in çevrecilik için yeşil politika, ekolojizm içinse koyu yeşil politika gibi bir eşleme yaptığı ve bu durumun aslında çevrecilik ile ekolojizm arasındaki farklılıklar için bir örnek oluşturduğu ortadadır (Dobson, 2016: 23-25).

Ekolojizm Dünya’yı fiziksel bir nesne olarak entelektüel yapısının en merkezine koyar. Sonsuz nüfus artışı ve ekonomik büyümenin olanaksız olmasının nedeni olarak onun sonluluğuna işaret eder. Dünya’nın kendisinin sınırlı bir taşıma kapasitesine sahip olduğu kaynaklar bakımından ve emici kapasitenin kirlilikleri bakımından taşıma kapasitesinin engellendiği görüşü hakimdir. “Gelişmiş endüstri toplumlarında aşırı ürün tüketiminin azaltılması ve insani ihtiyaçların bugün devam eden ekonomik büyüme anlayışıyla tatmin edilemez” görüşleri yine ekolojistler için önemli bir alanda durur (Dobson, 2016:37).

Yukarıda genel kavramsal çerçevesi çizilen çevre ve ekoloji kavramlarına ek olarak bahsedilmesi gereken diğer kavramlar; çevre korumacılığı yaklaşımı –sığ ekoloji-, derin ekoloji –radikal ekoloji ya da köktenci ekoloji- yaklaşımı ve toplumsal ekoloji yaklaşımlarıdır. Ayrıca siyasal olarak karar alıcıların ekolojiye dair politikaları olarak anlamlandırılan politik ekoloji kavramına da bu bölümde yer verilecektir.

19.yüzyılın ikinci yarısından sonra, sanayi devriminin yol açtığı tahribatlar sonucunda ortaya çıkan çevre korumacılığı yaklaşımı ya da diğer adıyla sığ ekoloji yaklaşımı doğaya ilişkin bir bilincin gelişip yaygınlaşmasındaki ilk çabalar olduğu bilinmekte olup; doğayı korumak ve doğadaki güzelliklere dikkat çekmek amacıyla İngiltere’deki Alpçilik Kulübü, Açık Alanları Koruma Derneği, Kraliyet Kuşları Koruma Derneği, Amerika Birleşik Devletlerindeki Apalachian Dağcılık Kulübü, Portland Dağcılık Kulübü, Ulusal Audubon Topluluğu yaklaşımının tipik örneklerini oluşturmaktadır. Tuncay Önder’in (2003) ele alış biçimiyle geleneksel çevre korumacılığının, ekoloji hareketi ile ilişkisi konusunda farklı açıklamalar olmakla birlikte yeni toplumsal hareket teorisyenleri bu yaklaşım şekliyle ekoloji hareketinin siyasal tarzlar, toplumsal tabanlar ve ideolojik eğilimler bakımından birbirinden kesin olarak ayırır. Dalton, çevre korumacı yaklaşımı için yaşam çevresinin, toplumsal kültürün ve doğal kaynakların korunması konusunda reformist bir yapıdan söz ederken ekolojik yönelim için -başta da ifade ettiğimiz gibi ekolojizmin bir ideoloji olmasından da kaynaklı olarak yapılan araştırmalarda çevreci korumacı yaklaşımın karşısında genel bir yaklaşım tarzı olan ekolojik yaklaşım durur- toplumsal olarak bir yaşam tarzının radikal değişimini savunur. Yine çevre korumacılığı yaklaşımının toplumdaki mevcut normları benimsediği ve sorgulamadığı, onunla yoğrularak amaçlarına ulaşmak gayesinde olduğu ancak ekolojik yönelimli yaklaşımların ekolojik sorunu toplumsal sistemle ilişkilendirdiği ve yeni bir model, alternatif bir düzen arayışı içinde olduğunu görmekteyiz. Yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre doğa sorunu ileri sanayi toplumlarında ortaya çıkan ve yaygınlaşan yeni bir siyasal çatışma eksenidir. Bu anlayışların yanı sıra Russell Dalton, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da çevresel hareketliliğin iki dalgası olduğunu ifade etmiştir. İlk dalga 1880-1910 yılları arasındaki doğa korumacılığı dönemi olup bu dönemde ulusal olarak önemli kabul edilen –günümüz UNESCO’su denebilir- doğal bölgelerin korunmasını amaçlayan gönüllü kuruluşların varlığından söz edilir. Doğanın korunması için yasal düzenlemelerin

yapılması yani yasal bir sürece aktarılması birinci dalga ile birlikte olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı nedeniyle bu dalga kesintiye uğramış ve II. Dünya Savaşına kadar kesintiler devam etmiştir. Savaş sonrası dönemde tekrar hareketlenmeye başlayan doğa korumacı anlayışının en önemli gelişmesi, 1948 yılında doğayı korumak adına sivil toplum örgütlerinin ve devlet kurumlarının bir araya geldiği “Uluslararası Doğa Koruma Birliği” kuruluşudur.

İkinci dalganın ise, 1970’ler de başlayan “yeni çevresel dalga”ya da “ekolojik yönelim” olduğu ifade edilir (Önder, 2003:91-92). Çevre korumacılığı yaklaşımının temel konularını oluşturan; doğal kaynakların hızla tüketimi, hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak tüketim kaynaklarının yetersizliği, türlerin neslinin tükenmesi, ormanların yok olması, havanın ve suyun sürekli daha fazla kirletilmesi gibi sorunların insanlığı doğrudan etkileyen, insan eksenli bakılan bir yaklaşım olduğunu göstermekle birlikte insan- doğa merkezli bir yaklaşım şekli mevcuttur. Yukarıda anlatılanlara ilaveten bu yaklaşım tarzı ile ilgili olarak pragmatist bir yaklaşıma sahip olması nedeniyle eleştirildiği ve pragmatizm temelli olması sebebiyle ekolojik düşünceden ayrıldığı ileri sürülür. Bookchin’a göre, çevre korumacılık yaklaşımı “araçsal” bir bakışı yansıtmaktadır. Bu çerçevede doğanın durumuna bakılmaksızın insan ihtiyacı için daha faydalı olabilecek dışsal aktiviteler olarak görülür. Bu bağlamda, doğaya yönelik temel ilgi, “doğal kaynaklarla, kentsel kaynaklarla ve insan kaynaklarıyla sınırlıdır. Ayrıca yukarıda söylendiği üzere ekolojik sorunlara yaklaşımda reformist bir nitelik taşıdığı ve sorun çözüm noktasında doğal kaynakların isabetli kullanmak konusunda düzenlemeler yapılırsa sorunların büyük ölçüde önüne geçileceği öngörülmüştür (Mutlu, Zenginoğlu, 2019:4).

Arne Naess tarafından geliştirilen derin ekoloji kavramına geçmeden önce derin ve sığ ekoloji ayrımına değinilecektir. Naess tarafından 1972 yılında Bükreş’te gerçekleştirilen “Üçüncü Dünya’nın Geleceği Konferansı’nda” derin ve sığ ayrımına değinen Naess, 1973 yılında değindiği bu hususları “The Deep Ecological Movements: A Summary” adıyla bir makale halinde yayımlamıştır. 1986 yılında ise makalesini daha da genişleterek “The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects” adıyla yayımlamıştır. Kirliliğe ve kaynakların tüketimine karşı savaşılan esas amacı insanların sağlığı refahı olan sığ ekoloji ile insan merkezci yaklaşımı kesinlikle reddeden, eko-merkezci derin ekoloji kavramları birbirlerinden ayırarak yer edinecek ayrıma bir soluk getirecektir.

Derin ekoloji, Arne Naess tarafından geliştirilen, insanı ve doğayı bir bütün olarak ele alan kavramdır. Doğa, birbirleriyle bağlantılı nesnelerin bağlamları şeklindeki bir olgular ağı olarak değerlendirilir. Çevre korumacılığının aksine eko-merkezci bir yaklaşımın hakimiyeti söz konusudur. Bu hakimiyetle ifade edilmek istenen “insanlığın yararına olan şeylerin insan olmayan dünya üzerine de sirayet ettiği” ifadesine karşılık geldiği görülür. İnsanın doğadan ayrı olmadığı tam da onun üzerinde olduğu –biyo merkezci özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır- fikri yine derin ekolojiye özgü bir özellik olarak görülmüştür. Derin ekolojinin eko-merkezçiliği “İkinci Copernicus Devrimi” olarak anılmaktadır. İnsan merkezli dünya görüşünün tasfiyesi olması yönüyle yer- merkezli dünya görüşünün tasfiyesi olarak anılan “Birinci Copernicus Devrimine” benzetilmiştir (İmga, O., H., Olgun, 2017:119). Derin ekoloji için “doğa odaklı bir dünya algısı” denilmektedir. Bu algı şekli aslında çevre korumacılığı yaklaşımı ile derin ekoloji arasındaki farka da kesin bir çizgi çizmiştir. Yüzeysel olan hareketin –çevre korumacılığı yüzeysel hareket olarak anılmaktadır- kirlilik ve kaynakların tüketilmesi konusunda insan hayatı üzerindeki olası zararlı etkilere yönelik tutumlarına rastlanır iken derin ekolojinin kompleks, çeşitli ve birlikte yaşama gibi ekolojik ilkelere yönelik kendi lehinde tutumlarına rastlanır. Ayrıca Dobson çevrecilik ile farklı anlamlar içeren köktenci politikayı derin ekoloji olarak görmüştür. Derin ekolojistler dünyayı kendi itibarıyla ahlaki açıdan değerlendirmektedir (Dobson, 2016:67). Kaynaklar konusunda çevre korumacılığında bitkiler, hayvanlar ve doğal kaynaklar sadece insan için ne kadar kaynaklık ettiği bir ölçütken derin ekolojiye göre, doğal varlıkların hiç birine sadece kaynak gözüyle bakılmaz. Bütünsel bir ekosistem yaklaşımına sahip olan derin ekoloji ekosistemdeki her bir birleşeni kaynak olarak görmekten vazgeçerek insanların günümüz üretim ve tüketim anlayışlarına yönelik eleştirel bir tavır geliştirir. Yani çevre korumacılığı yaklaşımında kaynaklar insana yararı ölçüsünde değerlendirilirken derin ekolojide her bir varlık kendinde bir değer taşımaktadır.

Derin ekoloji için aşağıdaki maddeleri söylemek mümkündür (Önder, 2003:147-152):

1. Doğadaki çeşitlilik önce kendisi için bir değer taşır.
2. Değer ile ifade edileninin sadece insanlar için algılanması “ırkçı” bir ön yargıdır.

3. Hayati ihtiyaçların karşılanması dışında insanların bu çeşitliliği azaltmasınamüsaade yoktur.
4. Kirlenmeyi durdurmak ekonomik gelişmelerden daha ön planda tutulmalıdır.
5. Kaynak tüm yaşam için kaynaktır.

Derin ekolojinin bir bilim ve yaklaşım olmaktan ziyade bir hayat felsefesi olarak görölmesi ve yaşama içkin anlamlar içermesi yönüyle ekoloji –eko felsefe- olarak anılmalarına sebep olmuştur. Naess ekosofiliği “ekolojik uyum ve dengenin felsefesi” olarak tanımlamıştır.

Bilinmesi gereken bir diğer kavramı “toplumsal ekoloji” oluşturmaktadır. Toplumsal ekoloji Murray Bookchin tarafından geliştirilmiş bir kavram olup, ekolojik krizin toplumsal kaynaklarına ilişkin tutarlı bir görüş geliştirmek ve toplumu akılcı bir çizgide yeniden yapılandıracak eko-anarşist bir proje olarak tanımlamıştır. Toplumsal ekolojinin, toplum ile doğayı karşı karşıya getiren şeyin aslında toplum ile doğa arasında olmadığı toplumsal gelişmişliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığı üzerine temellendirilmiştir(Önder, 2003:186- 188). Toplumsal ekoloji doğayı, varolan bir şey olarak görmez. Evrimsel olarak sürekli gelişim içinde olan ve gittikçe genişleyen çok uzun bir farklılaşma süreci olarak görülür. Bookchin’in ekolojik toplum kavramı ile liberal bir yorum yapmıştır. Doğanın karşısında herhangi bir özgürlüğün yer alamayacağı, özgürlüğün bireyden topluma ihtiyaçlar ve tercihler noktasında her aşamada kendini hissettirdiğini söyler. Toplum-doğa karşıtlığını reddeden toplumsal ekoloji, toplumu doğanın içinde eriten biyo-merkezci ve indirgemeci yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre her iki yaklaşım da tahakkümcü bir bakışı yansıtmaktadır. Toplum ve doğa ikiliğinden yola çıkan mekanistik yaklaşımlar doğayı bir tahakküm nesnesine dönüştürmektedir. Toplumu doğal hayatın diğer unsurlarından birine indirgeyen biyo-merkezci bakış ise, toplumu doğanın tahakkümüne sokmaktadır (Ünal, 2010:2-3). Toplumsal ekolojinin amacı “radikal” bir toplumsal eleştiriyi canlandırmak olduğunu söyleyen Bookchin, biyo-merkezcilik, eko-merkezcilik ve insan – merkezcilik karşısında duran bir yaklaşıma sahip olduğunu söyler ve merkezcilik yerine tamamlayıcı ve bütünlük ilkesine, ötekilik kavramına ve onun içerdii farklılaşmalara dayanmaktadır (Önder, 2003:192).

Politik ekoloji kavramının algısal olarak, siyasal karar vericilerin ekoloji üzerinde verdiği hükümler, siyasal iktidarın ekolojiye müdahalesi ve ekoloji ile ilgili alanların yasal olarak düzenlenmesi şeklinde bir karşılık söylenebilir. Kavramın ilk olarak Frank Thone tarafından 1935 yılında “Nature Rambling: We Fight for Grass” adlı makalesinde kullanılmıştır. Ancak 1970’li yılların başına kadar sistematik bir tanımı yapılamamıştır. Bazı çalışmalara göre ise teriminin ilk olarak 1957 yılında Bertrand de Jouvenel tarafından Fransızca olarak günümüze yakın anlamda kullanıldığı savunulurken, kimi kaynakların Antropolog Eric Wolf tarafından 1972 yılında “Ownership and Political Ecology” başlıklı makalede ilk olarak ele alındığı belirtilmiştir. Kavramsal yapısı dolayısıyla –politika ve ekoloji kelimelerinin birleşimi ile meydana gelmiştir- oldukça geniş alanlarda farklı karşılıklar bulan politik ekolojinin konumuz çerçevesince; ekonomik üretim süreçleri perspektifinde “politik ekonomi ile ifade edilmek istenenin, üretim faaliyetleri ve ekolojik analizlerle enerji dağıtımı ya da daha geniş anlamıyla biyo-çevresel ilişkilerdeki bağlantılarla ilgili ihtiyacı karşılamada kararlı olan sentez bir yapı” olarak anlamlandırıldığı görülür. Ekolojik olarak çevresel bozulmalar ve siyaset ilişkisi içerisinde politik ekoloji “siyasi birimler ve doğa birimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri, karşılıklı bağımlılık” çerçevesinde inceler. Yani politik ekoloji, çevresel değişimlerin politik sonuçlarıyla ilgilenir. Bir diğer ifadeyle çevresel sorunların, insan elinden çıkan ya da doğal olarak meydana gelmesine bakılmaksızın iktidar mücadelesini kazanması amacıyla siyasallaştırılması süreci olarak tanımlandığı görülür (Çakır vd., 2020: 243-244).

3.2. Bir Sorun Olarak Çevre

Çevre konusunda duyulan kaygı yeşil olmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzdendir ki bu başlık altında “çevre” ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Kavramsal olarak çevrenin, insandan etkilenen ve insanı etkileyen dış şartlar olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Dolayısıyla tek başına çevrenin sorunlu bir alan olmadığı insan ile olan ilişkileri sonucunda sorunlu bir alana dönüştüğü görülür. Ayrıca canlıların hayatsal işlevlerini sürdürdüğü, canlı ve cansız ögeler arasındaki ilişkileri sürdürdüğü denge halindeki ortam olarak da ifade edildiği görülür (Kaypak, 2015:8). Bu denge halinin bozulması durumu yine çevrenin sorunsallaşmasına sebebiyet vermektedir. Çevresel ortamda; dünyanın döngüsel olarak yaptığı hareketler, doğa olayları; iklimi, bitki

türlerini, hayvan türlerini, insanları ve diğer birçok varlığın etkilendiği ve hatta birbirlerini etkiledikleri görülmektedir. Yine canlıların yaşamlarını sürdürdüğü ortamdaki tüm cansızlarla, hava, su, toprak, yeraltı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkiler ve bu ilişkiler çerçevesindeki etkileşimler olarak karşılık bulduğu görülmektedir (Özkan, 2016:132). Tarihsel olarak bakıldığında insan – çevre ilişkisi ve diğer canlıların doğal çevre ile arasındaki ilişkiler değişime uğramışsa da sanayi devrimine kadar bu ilişkiler hep uyum içerisinde ilerlemiştir. Bu dönem, sınırsız ve bedava kabul edilen doğa, üretim faaliyetleriyle sınırlı bir sermayeye dönüşmüştür. Ayrıca çevrenin yoğun etkileşimler sonucu denge halinde bir takım bozulmalar meydana gelmiştir. Bu bozulmalar zaman içinde kademeli olarak büyüyerek literatürde çevre sorunları adıyla bir yer edinmiştir. Kemal Görmez'in (2007) ifade edişiyle, insanın çevre ile olan ilişkisi ve diğer canlıların doğal çevre ile arasındaki ilişkiler, insanlığın ilk yıllarından sanayi devrimine kadar değişimler geçirmişse de kısmi bir uyum içinde devam etmiştir. Ancak sanayi devrimi insanın doğaya müdahale ederek doğal denge hali karşısında bir tehdit olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca tabiata hakimiyet kurma ve onu sınırsızca kullanma çabası 17. yüzyılda giderek artan bir yarışa dönmüş, sanayileşme ile birlikte önce Batı Avrupa'da sonrasında tüm dünyada bir takım sorunlar beraberinde gelmiştir. Görmez, çevre sorunlarının insanların sonradan oluşturduğu çevrenin doğal çevreye etkileri, sonradan oluşturulan yapay çevrede var olan olumsuzluklar ve her iki çevrenin sorunları olduğunu ifade etmiştir. Ekolojistlerin bir kısmına göre sorun çoğunlukla Batılı düşünce tarzının entelektüel zihin yapısındaki dönüşüm olduğu öne sürülürken diğer kısmı için sanayileşme ve kentleşme sürecinin sorunlara zemin hazırladığı görülmüştür. Görmez'e göre, aydınlanma dönemi ve sonrasında –modernitenin- düşünsel anlamda yaptığı devrim çevre sorunlarına da kaynaklık etmiştir. Çevre sorunlarının en temel sebebi ekolojik sistemin bozularak dış etkilerle olumsuzluklar ortaya çıkartmasıdır. Şüphesiz ekolojik sistemi bozan en temel sebep sanayileşme olup sonrasında ortaya çıkan sanayi toplumunun doğayı sınırsız ve bedelsiz olarak kabul ederek kar aracına dönüştürmesi olduğu söylenmiştir. Çevreye sorun çıkaran faktörler nüfus, sanayileşme, kentleşme ve turizm olarak kategorilendirilebilmektedir. Nüfusun hızla artarken doğanın kaynaklarının sınırlı oluşu, sanayileşme, kent sayısının hızla artışı –kentleşme süreci-, turizm için deniz, göl ve yeşil alanların tahribatı bu kategorilere örnek oluşturur. (Görmez, 2007:8-17).

Görmez'in aydınlanma ve modernitenin çevresel sorunlara kaynaklık -aydınlanma ve onun ürettiği pozitivistimin ve onların ürettiği bütün değerlerin yeniden sorgulanmasıyla başlayan bu süreçte, hayatın bütün alanları dönüşmüştür. Mevcut üretim ve tüketim biçimlerinin devam ettiği süreçte çevrenin korunması pek mümkündür olmayacaktır- (Özer, 2011:177) ettiği iddiası, Giddens'in “kapitalizm ve sermaye birikimi, endüstriyalizm ya da doğanın dönüştürülmesi, yapay çevrenin gelişimi ve siyasal alanda etkinlikleri son olarak da savaşın sanayileşmesi çerçevesinde şiddet araçlarının kontrolü” söylemi bu iddiayı doğrular niteliktedir. Modernitenin bireyi ön plana çıkarması ve bunu yaparken bireyin kendi çıkarları uğruna gelecek neslin çıkarlarını tehlike altına alması, sanayileşmenin ve iktisadi gelişimin küresel boyutlara ulaşması çevre sorunlarına kaynaklık ettiğini görmekteyiz. Yani çevre sorunlarıyla görmekteyiz ki, insan doğayı, kapağı açılacak bir kaynak olmaktan öte, içine atıklarını boşaltacak bir bulaşık çukuru olarak görmektedir (Baysal, 2018:258).

Yeşil düşüncenin kökenleri için 1929 krizinden ve II.Dünya Savaşından sonra bütün dünyaya yayılım gösteren batı uygarlığının, ekonomik olarak hızla büyümenin ve tüketim toplumunun sonucu ve ekolojik krizin daha da görünür olduğu son yüzyıla yıla bakmak daha yerinde olacaktır. Yeşil düşüncenin farklı gerekçelere dayandırıldığı görülmektedir. Tarihsel koşulların tamamlanması için sanayi devrimini mümkün kılan başlıca enerji kaynağı olan kömürün yanına petrolün eklenmesi, kitle tüketimine zemin hazırlayan üretim tarzı, tarımın endüstriyel dönüşümü, 1929 bunalımı sonrası tüketim kapitalizminin ortaya çıkması ve nihayet II.Dünya Savaşı'nın ardından bu yeni sistemin hızla bir ekonomik büyümeyle dünyanın çehresini bütünüyle değiştiresi gibi ilk kez insan yapımı kimyasalların ortaya çıkması, zaman ve mekan algısı çerçevesinde ulaşım alanındaki dönüşüm, yazılı iletişim araçlarını görsele dönmesi, atomun parçalanması, tarihte ilk kez küresel çaplı yıkım tehdidinin ortaya çıkması ve buna eşlik eden nükleer silah ve enerji üretiminin paralel seyrinin ortaya çıkarttığı toplumsal koşullar; toplumsal hareketleri ve politik mücadeleleri, felsefi akımlar ve kültürü dönüşümü, ekonomik büyüme, muhafazakar dalga ve nükleer savaş tehditlerinin birbirini beslemesi, doğal kaynakların üzerindeki baskı, kimyasal ve radyoaktif kirlilik gezegenin taşıma kapasitesini ve ekosistemin kendini onarma yeteneğini aşması ilk gerekçe görülmüştür. İkinci gerekçenin 1960'lı yıllar olduğu söylenmektedir. Çünkü 1968 Devriminde büyük metropollerde başlaya devrim dalgası olmasa yeşil hareketin

1960'lı ve 1970'li yıllara gelindiğinde çevre ve çevre sorunlarının kademeli olarak küresel siyaset dünyasının önemli konularından birisi haline gelmiştir. Hem karar vericiler hem de bürokrasi gibi devlet içi aktörlerin ve sivil toplum örgütleri açısından, toplumsal hareketlerin etkinlikleri sonucunda çevrenin uluslararası bir arenaya taşındığı görülür. Çevre sorunları konusunda daha önce de bir hassasiyetin varlığı bilinmek ile birlikte Avrupa'nın küresel yayılımına kadar bu sorunların yerel düzeylerde ele alındığını görmekteyiz (Dunne, T., vd., 2021:349). Genel olarak ekonomik değer taşıyan doğal kaynakların kullanımı ve korunması ya da ekonomik kaygılardan yola çıkan bu çabaların kirliliğin önlenmesi ya da doğal çevrenin korunması ile ilgili boyutlarda yetersiz kalmıştır. Bu anlamda 1960'lı yılların özellikle batılı gelişmiş ülkelerde kontrolsüz büyümenin ve insanların ekosistem üzerindeki baskısına dikkat çekmek adına önemli gelişmelere imza attığını görmekteyiz. Çevre sorunlarının giderek artan boyutlarına karşın ulusal ya da uluslararası boyutlarda bir takım etkinliklerin bu dönemde ses getiren boyutlara ulaştığını görmekteyiz. 1962 yılında Rachel Carson'un "Sessiz Bahar" –The Silent Spring- adlı eseri DDT ve diğer tarımsal kimyasalların kullanımının ekosistem açısından zararları gibi konuları ele alması yönüyle ekolojik anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Murray Bookchin'in Lewis Herber mahlasını kullanarak 1962 yılında yazdığı "Sentetik Çevremiz" –Our Synthetic Environment- adlı çalışması yiyeceklerde bulunan katkı maddeleri, röntgen ışınının yol açtığı hastalıklar ve böcek ilaçları gibi konuları ele almaktadır. Bu eserlere ek olarak özellikle doğal kaynaklar üzerindeki baskılara yönelik iki önemli çalışmanın literatürde yer edindiğini görmekteyiz. 1968 Yılında Garret Hardin tarafından kendi çıkarlarının peşine düşerek paylaştıkları bir doğal kaynağı birbirlerinden bağımsız olarak kullanan bireyler ve bu bireylerin çıkarlarına uzun vadede hizmet edemeyecek doğanın durumunu anlatmak için kaleme alınan "Ortak Malların Trajedisi" –The Tragedy of the Commons- adlı çalışması bu eserlerden ilkidir. Hardin bu çalışmasında bir metafor sunar. Hardin bir köyün çobanlarının inek otlatma durumunda köydeki ortak merayı kullanma hakkına sahip olduğu, köyün ortak kullanımlarının ideal bir tipinden yola çıkar. Buradaki mera sadece belli sayıdaki ineği besleyebilir. Ama her çoban mera üzerinde hak sahibi olduğundan daha fazla otlatma güdüsü taşır. Bu kişiler inekten fazla kar elde etmek isterken hasar ve maliyet tüm çobanlar arasında paylaşılır. Dünya genelinde aktörlere ekolojik sınırlamaları empoze etmek için yeterli güce sahip bir

dünya devletini açıkça savunur. “ortak varlıklar” üzerindeki özgürlüğün herkese zarar verebileceğini söyler (Burchill, S., vd.,2021:349-350). Doğal kaynakların üzerindeki baskıya yönelik kaleme alınan ikinci eserin yine aynı yıl Paul R. Ehrlich tarafından yazılan “Nüfus Bombası” –Population Bomp- adlı eserdir. Aşırı nüfus artışı nedeniyle besin kaynaklarının yetersiz kalması ve oluşabilecek diğer durumlara karşın nüfusun sınırlandırılmasını savunarak bu yönde önlemleri önermiştir. Bu eserler ve sonrasında aslında çevre siyaseti konusunda tartışmaların özellikle doğal kaynakların kullanımı konusunda temellendiğini ve 1973 Petrol Krizinin de konuya örnek olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu gelişmelerin “küresel sınırlılık” dünyası konusunda farkındalıkları giderek arttırmıştır. 1972 Yılında Roma Kulübü için hazırlanan “Büyümenin Sınırları” –The Limits to Growth- raporunda beş farklı –dünya nüfusu, sanayileşme, çevre kirliliği, doğal kaynak kullanımı ve besin üretimi- değişken ile doğal kaynaklar ve çevre üzerinde etkili olan insan faaliyetleri incelenmiştir. Doğal kaynakların kullanım şeklinin olduğu gibi sürmesi halinde 21. yüzyılın ortalarından itibaren çevresel ve ekonomik yıkımların yaşanacağı gibi sonuçlar öne sürülmüştür (Mazlum,2021: 460-464). 1973 yılında yayınlanan Schumacher’in “Küçük Güzeldir” adlı eseri küçük ölçekli ekonomi ve insan yüzü teknolojinin çevresel farkındalıklar konusunda önem arz eden bir çalışmadır. Schumacher, mevcut ekonomik düzeni sorgulayarak, yeni alternatif üretim biçimleri, yeni tüketim düzenleri ve bunların ötesinde yeni bir yaşam şekli geliştirmek üzerinde durur. Kitle üretimi yerine kitlelerin üretimi söylemi Schumacher’e aittir (Önder, 2003:102).

Tarih sahnesinde hep var olan çevre sorunları “sınır ötesi” boyutlarda yaşandığı için uluslararası arenadaki en önemli küresel sorunlardan birisini oluşturmaktadır. Karar vericilerin, devlet içi aktörlerin, sivil toplum örgütlerinin ve devlet dışı aktörlerinde girişimleri sonucunda küresel boyutlara ulaşan bu sorunlar, ulusal sınırları aşan niteliği ile sınırları birbirine yaklaştırmıştır. Çözümü noktasında büyük iş birliği ve dayanışma gerektirmektedir. Küresel alana yayılan sorunların çözümü noktasında ulusal ve uluslararası birçok konferans düzenlenmiştir. Bu anlamda ilk adımın 1972 yılında bu sorunların uluslararası ölçekte ele alınması ve çözüm üretilmesi amacıyla BM İnsan Çevresi Konferansı toplanmıştır. Daha da bilinen bir ifadeyle Stockholm Konferansı toplanmıştır. Konferansın küresel çevre siyaseti alanında bir dönüm noktası olduğu, çevre sorunlarının çevre-siyaset-ekonomi ilişkisi bağlamında değerlendirilmesine ve

uluslararası ortama taşınmasına olanak sağlamıştır. Doğu ile Batı gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin arasındaki anlaşmazlıklar ve çevre koruma düşüncesinin ideoloji alanıyla birleşmesi gibi unsurların yine bu konferansın bir parçası olduğunu görüyoruz (İmga, O., H., Olgun,;2017:75). Kirliliğin önlenmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, fiziksel çevrenin korunması için iyileştirme çalışmaları ve devletler ile anlaşmalar gibi çözüm önerilerinin yer aldığı bir bildirge sunulmuş olup, devletlerin mevcut doğal kaynakları üzerindeki hakimiyeti tanınmış ve kontrolü sırasında ulusal egemenliklerinin dışında kalan alanlara zarar vermemeleri koşulu konmuştur. Küresel, bölgesel ve ulusal çevre koşullarını ve eğilimlerini değerlendirmek, uluslararası ve ulusal çevre araçlarını geliştirmek ve çevre yönetimi için gerekli kurumları güçlendirmek amacıyla kurulan BM Çevre Programı (UNEP) , bu konferans ile kurulmuştur. 1992 yılına gelindiğinde karşımıza Rio Yeryüzü Zirvesi çıkmaktadır. 1992 Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, sürdürülebilir kalkınma stratejisi, ulusların çevreye duyarlı yönetim şekilleri benimsemelerine yönelik bir dizi ilkenin kabulü açısından önemli bir adım olmuştur. Küreselleşme ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik protokoldür. 1997 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine yönelik Kyoto Protokolü ise sera gazı salınımını kontrol altına almak amacıyla toplanmıştır. Çevresel konular ile devletler arasındaki ilişkilerin önemli uluslararası meselelerden biri olarak görülüğünün kanıtı niteliğindedir. 1970’li yıllardaki “büyümenin sınırları” söylemi yerini “sürdürülebilir kalkınma” söylemine bırakmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın önemi bu yıllarda ortaya çıkmışsa da kavramın ilk olarak 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz Raporunda” ifade edildiği görülür. Bu rapor BM tarafından oluşturulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından (WCED) hazırlanan rapor günümüz neslinin gereksinimlerini karşılamak için o gün ki şartları tehlikeye atmadan yaşamın sürdürülmesini amacıyla hazırlanmıştır. Sonrasında sırasıyla dünyanın tükenen balık kaynaklarını 2015 yılına kadar restore etmeyi öncülleyen 2002 Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi -Rio+10-, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, yoksulluğu önleyerek yeşil ekonomiyi oluşturmak isteyen ve sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda uluslararası koordinasyonun nasıl iyileştirileceğini hedeflemek kararları etrafında şekillenen 2012 yılı BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı –Rio+20- bu anlamda akla gelen önemli konferanslardandır. Yine bu çevre sorunlarına karşı 1960’lı ve 1970’li yıllarda çeşitli ulusal ve uluslararası sivil

toplum örgütlerin ya da hareketlerin doğduğunu görmekteyiz. Yeşil ve barış dolu bir gelecek için çözümler sunmak amacıyla, şiddetsiz ve yaratıcı çözümler sunan bağımsız kampanyalar yürüten kuruluş olan Greenpeace –yeşil barış- , küresel ölçekte bir değişim yaratarak yeryüzünde insan ile doğanın uyumunun sağlayarak bir gelecek oluşturmak için çalışan kuruluş Worldwide Fund for Nature –WWF- ve var olan ekonomik, kolektif küreselleşme modeline karşı çıkan, çevresel açıdan sürdürülebilir ve sosyal adalet içinde yaşayan toplumların oluşmasına yönelik çözümler sunan Friends of the Earth –FoE- gibi önemli çevre örgütlerinin o dönemde kurulduğunu görmekteyiz. Birbirinden farklı çıkar ve hedefleri olan bu kuruluşların ortak noktaları küresel çevrenin durumu, çevre sorunlarında insan faaliyetlerinin rolü ve küresel karar verme süreçlerine katılımın sağlanarak farklı seslerin duyulması konusunda dile getirilen kaygılar oluşturmaktadır (Mazlum, 2021:468- 470). Saydığımız bu faaliyetler çevre üzerine yoğunlaşırken, bireyler ve toplumlar düzeyinde örgütlenen, yeni bir toplumsal hareket olan çevreci toplumsal hareketlerin de çevre sorunlarına bir tepki olarak doğduğunu görüyoruz.

3.3. Çevreci Anlayışın Kitleselleşmesi: Çevreci Hareket

Yukarıda sözünü ettiğimiz, 1962 yılında yayınlanan Rachel Carson’un “‘Silent Spring”’ -Sessiz Bahar- adlı eser ekolojik çağın bir başlangıcı olmuş ve bu yıllarda ortaya çıkan ekolojik bilinçlenmenin 1970’lerden sonra küreselleşme sürecinin de etkisiyle kolektif kimlikler bazında kitlesel hareketlere dönüşerek Avrupa ülkelerinde –Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa- ortaya çıktığı görülmüştür. Bu grupların taleplerini iktidara taşımak ve yönetenlere iletmek amacıyla çeşitli yöntemlere başvurdıkları görülür. Çevreci hareketlerin protesto yöntemleri arasında oturma eylemleri, imza kampanyaları, gösteriler, yürüyüşler sayılabilir. Bunlarla da sınırlı kalmayıp doğrudan demokrasi aracını –referandum- kullandığı da –Bergama Bölgesinde bir firma tarafından yapılacak altın arama çalışmalarına bölge halkının tepki göstergesi olarak, bölgeyle sınırlı olmak koşuluyla referandum yapılması- görülmüştür (Balkaya, 2014:47). Bu hareketlerin çevre sorunlarına bir tepki olarak doğduğu bilinmekle birlikte hareketin amaçlarının oldukça çeşitli olduğu görülür. Yani çevre hareketi, ekolojik hareket ya da yeşil hareket, tek ve homojen değildir. Bu hareketin 1968’lerin gençlik hareketleriyle ortaya çıktığı daha sonra giderek siyasallaşarak ekolojik sorunlara radikal bir bakış açısı kazandırdığı görülür. 1970’li yılların dünyada büyük bir ekonomik

krizin yaşandığı ve krizi aşmak için kapitalist sistemin yeni alanlar yaratmaya yönelmiş, yeni kaynak arayışlarında olunan dönemdir. Bu dönemde piyasa ekonomisinin dışında kalan alanların ve ekolojik varlıkların sisteme dahil edilmesi ya da denetim altına alınması hedefini gerçekleştirmek üzere neo-liberalizm, uluslararası düzeyde kamuoyu oluşturma yönünde girişimlerin olduğu görülmüştür (Baysal, 2018:260). Bu dönemin başında büyük sanayinin gelişimi, doğal kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurma çabaları, yaygınlaşan silahsızlanma, savaş karşıtı hareketler, barış hareketleri ve yükselen kadın hareketlerinin artan çevre sorunları ile beraber gündemine çevre sorunlarını da alması doğacak yeni bir hareketliliğe yani çevre hareketlerine ya da literatürdeki bir başka ifadesiyle ekoloji hareketinin doğuşuna zemin oluşturmuştur. Yine iki dünya savaşında Avrupa'nın yaşadığı yıkımın ardından yaşanan hızlı kalkınma süreci, çevresel sorunlarını derinleştiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu gelişmeler sonrasında diyebiliriz ki, çevreci hareketler, doğal kaynakların meta haline gelmeye başlaması ve neo-liberal birikim sürecinde tüm dünyadaki doğal kaynakları küresel ölçekte kullanılabilir kılındığı noktada tepkisel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda sayılan bir çok yayının, konferansın ve kuruluşun da hareketin gelişiminde etkisi olduğunu görmekteyiz.

Della Porta ve Diani çevre hareketi için toplumsal hareketlerin özelliklerinden yola çıkarak “‘ortak inançlar ve dayanışma üzerinde kurulu, çeşitli protesto biçimlerinin kullanılarak harekete geçen enformel ağlar” şeklinde bir tanımlama yapmışlardır. Bu tanım ışığında Doherty çevre hareketinden beklenenin, ortak bir kimliğe sahip olmak, protestoyu eylem biçimlerinden biri olarak kullanmak, kısmen de olsa yerleşik siyasal kurumların dışında faaliyet göstermek, enformel etkileşim ağı niteliğinde olmak ve mevcut iktidar biçimlerine meydan okuma ya da onları reddetmek olarak sıralamıştır. Ortak kimlik ile anlatılmak istenenin insanı yeryüzünün bütünlüğü içinde kapsayan, eşitlikçi ve demokratik katılıma dayalı, ekolojik olarak sürdürülebilir bir toplum etrafında şekillendirmektedir. Protestolar toplumsal hareketlerin başlıca eylem yöntemlerinden biri olmakla birlikte, çevresel nedenlerle yapılan protestoların tek başına bir toplumsal hareket olmadığı gibi olmazsa olmaz koşulun bir ağ yapısına sahip olduğu ifade edilmiştir. Toplumsal örgütler kendi aralarında ya da diğer aktörlerle bir ağ yapısı içinde bir araya geldiğinde ve ortak eylemde bulunduğunda ancak bir toplumsal hareketten söz edilir. (Anadolu Üniversitesi, 2021:194).

Çevresel örgütlenmelerin hareketlerinin günümüzde sergilediği görünümü 20.yüzyılın başlarına dayanırken hareketliliğin ilk örneği 1885’de ABD’de kuşbilimcilerin bir araya gelerek kurduğu National Audubon Society, 1892 yılında John Muir öncülüğünde oluşmuş Sierra Club çevreci hareketlerin doğuşuna ortam hazırlamıştır (Balkaya, 2014:46). Kuzey Amerika ve Avrupa kökenli olan bu dalga başta habitat olmak üzere kuşların, ormanların yabani hayvanların korunmasını ve endüstriyel kirliliğin önlenmesini amaç edinmiştir. Çevre hareketlerinin tarihsel gelişime baktığımızda kimlik, söylem ve eylem türleri açısından birbirinden farklı iki dalga şeklinde oluşmaya başladığı görülür. İlk dalgayı oluşturan doğa korumacılığına önceki başlığımızda değinmiştik bu yüzden bu başlık altında aslında ikinci dalga olan ve günümüz çevreci hareketlerine görünüm kazandıran, çizdiğimiz perspektif için asıl üzerinde durmamız gereken kısım ekoloji hareketidir. Bu harekette tek unsur çevre değildir; ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yaşamın çeşitli boyutlarına ilişkin sorunları ele alan, çözüm önerileri getiren bu hareket diğer ideolojilerden bağımsız bir düşünsel yapıya sahiptir.

Çevresel aktivizme bugünkü görünümünü kazandıran, sonrasında yeşil politikanın ve yeşil partilerin doğmasına neden olacak grubun ise 1970’lerde, modern çevre hareketi olarak ortaya çıkan hareketlerin tarihsel gelişmelerde ikinci dalga olarak literatürde yer edindiğini görmekteyiz. Ekoloji hareketi olarak da adlandırılan bu hareket tarzının, öncelikli hedefinde çevre hareketleri olmakla birlikte kitlesel bir nitelik taşıyan çevre hareketlerinin gündemine aldığı yeni sorunlar, sorunların sorunsallaşma şekli ve temsil ettiği değerler olması nedeniyle birinci dalgadan ayrıldığı görülür. Bu dönemde yapılan protestolar endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan çevresel sorunlara karşı olup, protestoların konusunu önceki kuşağında kaygısı olan doğanın korunması ve endüstriyel kirliliği gündeminde bulundurdıkları bununla birlikte, doğal kaynak kıtlığı, nükleer gücün ortaya çıkışı, zehirli atıkların çevreye zarar vermesi ve asit yağmurlarının oluşumudur (Bozkır, 2018:59). Ayrıca, modern çevre hareketi birinci kuşaktan farklı olarak kitleseldir. Sanayi sonrası toplumlarına yön veren mevcut paradigmaya, toplumsal ve siyasal olarak biçimlendiren kurumlara karşı bir kültürel eleştiri niteliğindeki ekoloji hareketi, diğer toplumsal hareketlerle birlikte bir karşı kültür hareketi olarak da görülebilir. Ekoloji hareketi dönemin sol hareketleriyle iç içe olduğu, amacında endüstri toplumunun materyalist değerlerine ve aşırı tüketime dayalı yapısına

göndermelerde bulunur. Doğanın tahribatının en büyük nedeni olarak ekonomik büyümeyi görmüş ve devlet ve endüstrileşme ilişkisini sorgulamışlardır. Çevre hareketi bu yönüyle, önceki dalgadan farklı olarak batı toplumlarına temelden bir eleştiri yöneltir. Sanayi toplumlarına dönük siyasal olduğu kadar kültürel bir eleştiri olan ekoloji hareketi, insan-doğa ilişkisi, ekonomi-toplum-doğa ilişkilerini sorguluyor. Bu dalgayı harekete geçiren etkenin en başında sanayi toplumunun yarattığı yeni çevresel sorunlar bulunmaktadır. 1967 yılında İngiliz Kanalı'nda karaya oturarak ham petrolerin denize dökülmesine yol açan Torrey Canyon petrol tankeri kazası, 1969 yılında Rhine nehrine sızan zehirli atıkların yol açtığı kirlilik ve kitlesel balık ölümleri, İskandinav ülkelerinde ve Almanya'da asit yağışları nedeniyle yaşanan orman tahribatı ve tatlı su kaynağı zehirlenmesi, 1969 yılında Amerika'da Santa Barbara'daki petrol kuyusunda meydana gelen patlama sonrasında oluşan petrol sızıntısı, 1973 yılı Three Miles Adası nükleer santral kazası, 1989 yılında Exxon Valdez tanker kazası olarak bilinen ve tonlarca petrolün denize döküldüğü kaza toplumsal kaygıyı artıran çevresel felaketlerden bazılarıdır (Anadolu Üniversitesi, 2021:194-196).

Çevre hareketleri ile ilgili olarak birçok ekolojistin farklı gruplandırmaları olmakla birlikte İngiliz Yeşil Partisi üyesi Jonathan Porritt, çevreci hareketleri üç başlık altında incelemiştir. Bunlar; dönemin ekonomik bireyciliğine ve faydacı materyalist değerlerine karşı çıkan 19. yüzyıl liberalizminin savunucuları olan doğa korumacıları, küçük çaplı kendine yeten toplulukları önemseyen çağdaş toplumun bürokratik, hiyerarşik yapısını eleştiren radikal liberter çevreciler ve bu iki grubun arasındaki hakim toplumsal paradigmayı destekleyen reformistler olarak gruplandırır. Amerikalı ekofeminist Carolyn Merchant ise ekoloji hareketini Porritt'den farklı olarak üç farklı gruba -Green Politics, Ecofeminism, Sustainable Developmet- ayırmıştır. Merchant Green Politics içerisinde siyasal alanda varlıklarını hissedilen the Greens (yeşiller), Greenpeace (yeşil barış) gibi grupları sayarken, Ecofeminism ile kadın erkek eşitliği ile sorunlara yaklaşan içerisinde sosyalist ekofeminizm, liberal ekofeminizm gibi gruplar karşımıza çıkar. Merchant, Sustainable Developmet ile sürdürülebilir kalkınma ile ekolojik sorunlarına yaklaşan bir grubu sayar. Tüm bu grupların hemen hemen hepsinin savunduğu temel argümanın mevcut üretim ve tüketim ilişkilerinin çevre sorunlarına neden olduğudur. Mevcut üretim sistemi devam ettikçe ekolojik bir toplum kurulamayacaktır. Alternatif bu hareketin maddi olmayan değerleri esas alır. Doğayla

uyum esastır. Eşitlikçi, toplumcu ve ihtiyaç ile ilişkili bir ekonomik sistem esastır. Küçük ölçekli, merkezkaç, komünal ve elastiki bir toplum yapısını önerir. Yönetim biçimlerinde serbest, katılımcı bir yapı karşımıza çıkarır. Dünyanın kaynaklarının sınırlı olduğunun farkında olan bu hareket doğayla değer, düşünce ve his birliği içindedir (Görmez, 2007:96-100).

Derek Wall, yeşil hareketleri bir buzdağına benzetmiştir. Bazılarının görünür bir vaziyette –yeşil partiler, eylem grupları ve radikal sivil toplum grupları gibi- bazılarının ise daha az görünür –yeşil yaşam tarzlarını uygulayan ve siyasi alana sürekli olarak katkılar sunamayan- olduğunu ifade etmiştir (Wall, 2010:14)

Çevre hareketin öğrenci hareketleri, savaş karşıtı hareket, anti nükleer hareket ve diğertoplumsal hareketlerle temas hâlinde olduğu ve birbirlerinden beslendiği görülür. Mevcut sistemin eleştirisine ve değiştirilmesine odaklanılmış “yeni sol” söylem içeren öğrenci hareketleri ve karşı kültür hareketi –hippiler- bu dönemdeki çevre hareketinin yeni toplumsal tabanını oluşturmuştur. Siyasal yeşil bu hareketin, soğuk savaşın dünyayı iki kutba ayırdığı, enerji krizlerinin yaşandığı dönemde geliştiği bilinmektedir. Özünde yine sol değerler olan özgürlükçü yeni, tepkisel bu dalga tabandan yayılan yurttaş inisiyatiflerinden çevre hareketlerine, kadın hareketinden eşcinsel hareketlere kadar uzanan bir çok hareketin doğmasına; var olanların ise canlanmasına yol açtı. Nükleer güç ve endüstriyalizm karşıtı, oğayla uyumlu, hiç bir yerleşik kurumun baskısının olmadığı, eşitlikçi özgür ve barışçıl bir toplum ideali ile şekillenen taleplerin, ekoloji kavramı etrafında toplandığı görülmüştür (Gülgeç,2017:34,35). Çevreci hareket, yeşiller olarak adlandırılan gruplarca gerçekleştirilmiştir. Bu gruplar özellikle partileşme sürecinin ve seçimlerde elde edilen başarının ardından diğerlerine göre daha siyasal bir içerik kazanmış, giderek kitleselleşen ekolojistlerin siyasal arenadaki konumlarını sembolize eden ortak bir hareket halini almıştır. Aslında bu hareket şeklinin siyasal bir içerikten çok bir düşünce biçimi olduğu açıktır. Çünkü ekolojik düşünce toplumun her alanında birbiri ile ilişkili bütüncül bir dönüşüm önerir. Onlara göre, dünyanın mevcut durumu, “endüstriyalizm” olarak tanımlanan hakim ideolojinin ürünüdür. Sorunların çözümünde de bütüncü bir yaklaşımı gerekmektedir (<http://www.sbe.gazi.edu.tr/edergi/doc/2.doc>, Erişim Tarihi:01.03.2022). Hareketliliğin oluşumunda etkili olan taleplerin partileşme sürecinde de etkili olduğunu yani çevreci hareketlerin taleplerinin parlamentoda rahatça dile getirmek için parti çatısı altında

örgütlendiğini görmekteyiz. Avrupa’da var olan sosyalist temelli partilerin ve sosyalist anlayışa sahip örgütlü grupların varlığı ve giderek artması da 1970-80’li yıllarda yeşil partilerin kurulmasına ve artık siyasetin yeşillenmesine de zemin hazırlamışlardır. İlk örnek ise Kıta Avrupası ülkelerinde ortaya çıkan Yeşil Partilerdir. (Balkaya, 2014:46).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVRECİ HAREKETLERİN SİYASALLAŞMASI: YEŞİL SİYASET

Geleneksel siyaset ile dışlanan yeşil taleplere yeni siyasal paradigma içerisinde yer verildiği görülmüştür. Bu başlık altında yeşil taleplerin siyasallaşma sürecine değinilmiştir.

4.1. Yeni Siyasal Paradigma

Claus Offe (Touraine, vd.,1999:55-61), eski ve yeni siyasal paradigmaları açıklayarak, siyasetin eski ve yeni yapısı arasındaki farklılığı aktörler, konular, taşıdıkları değerler ve hareket biçimleri çerçevesinde ele alarak yeni paradigmanın yükselişiyle ilgili bir tanımlama yapmıştır. Offe, yeni toplumsal hareketleri, eski siyasal paradigma olarak adlandırdığı refah toplumunun çöküşünü ve bu toplum bağlamında tanımlanamayacak yeni çatışma şekillerini, yeni siyasal paradigmanın yükselişiyle açıklanmaktadır. Eski siyasal paradigma için; II. Dünya Savaşı sonrasında 1970'lerin ilk çeyreğine kadar uzanan ve hakim olan liberal refah devleti tarafından sınırları çizilen, aktörlerinin sosyo-ekonomik anlamda gelir dağılımı eşitsizliği mücadelesine dahil olduğu ve grup halinde hareket ettiği bir yapıdan söz edilir. Gündemlerinin merkezini ekonomik büyüme, refahın dağılımı ve güvenlik iken değerlerini; tüketim güvenliği, maddi refah ve özgürlük gibi konular oluşturur. Yeni paradigmada ise eski paradigmada olduğu gibi aktörleri grup gibi davranmaz. Ama belli temalar çerçevesinde bir araya gelen topluluklar için hareket eden sosyo-ekonomik gruplar vardır. Offe, hareket biçimini örgütün kendi içinde ve örgütün dışarıya karşı sergilediği davranış biçimi olarak, içsel ve dışsal olarak ayırmıştır. İçsel hareketin resmi örgütlenmeler ve büyük ölçekteki temsil birlikleri şeklinde ifade eden Offe, dışsal hareket için çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı, siyasal parti rekabeti ve çoğulculuk oyu şeklinde gerçekleştirdiğini belirtir (Göktolga, 2013:129)

1970'li yıllarda refah devletin yapısal bir krizle karşı karşıya kalması sonucu sistemin bütünleşmesine ve kontrolüne yönelik sorunlar, ekonomik sorunlar, artan bürokratikleşme ve bireysel hayata devletin müdahalesi gibi sorunlar yeni çatışma alanlarını gündeme getirmiştir. Bu yeni çatışma alanlarının bir sonucu olarak eski

paradigmanın yeni sorunlar karşısında yetersiz kalması yeni siyasal paradigmayı doğurmuştur. Offe, yeni siyasal paradigmayı yeni toplumsal hareketlerle bağdaştırarak açıklamıştır. Bu hareketlerle Offe, yeni toplumsal çatışmaların geleneksel olana uymayan bir kırılmayı içerdiğini belirtmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin etkinlik alanının refah devlet pratiklerinin önermediği kurumsal olmayan bir siyaset alanı söz konusudur. Yani yeni siyasal paradigma hem liberal teoriye hem de devlet eksenli şekillenen siyasete bir başkaldırıdır. Bu dönemdeki siyasal katılımların artışı, protestolar, gösteriler aslında bu başkaldırıya örnek olarak gösterilebilir. Yeni paradigmanın üzerinde yoğunlaştığı konular ise bireylerin temel hakları ön plana çıkarılarak cinsel kimlik, sağlık, komşuculuk, etnik kültür, ulusal kimlik ve ulusal mirastır. Ayrıca yeni siyasi paradigma için dünya barışı ve çevrenin korunması önemli bir öneme sahiptir. Ademi Merkeziyetçi yapılanmalara karşı kişisel özerklik konusu da yeni paradigma için önem arz eden konulardan biridir. Yeni toplumsal hareketlerin iki türlü hareket biçimi olduğundan söz edilir. Bunlardan ilki “içe dönük” hareket iken diğeri “dışa dönük” harekettir. İçe dönük hareket bireylerin bir kollektive inşa etmek için giriştikleri hareket biçimini ifade eder. Bu hareket alanı içerisinde kampanyalar, katılımcılar, sözcüler ve temsilciler yer alır. Bireylerin inşa edilen kolektif aktöre dahil olma biçimlerinde eşitlikçilik söz konusudur. Burada önemli olan bir noktada şudur ki; içeridekilerin ve dışarıdakilerin liderler ile aralarında bir farklılaşmaya izin olmamasıdır. Roller bireylere geçici olarak verilmiş olup bu rollerinsınırları da zayıf bir şekilde belirlenmiştir. Dışa dönük hareket biçimi için Offe, protestoları ve gösterileri söylemiştir. Bu hareket tarzında amaç meşru araçlar ile toplumun ilgisini çekmeyi amaçlar. Gösteri ve protestoya katılan bireyler kendilerini ideolojik olarak değil de bir amaç için bir araya gelen “tek sorun ittifakı” olarak tanımlarlar (Önder, 2003:74-78).

Offe yukarıdaki açıklamalarda bulunduktan sonra, yeni toplumsal hareketler için negatif bir karakter yapısına sahip olduğunu ifade etmiş olup bu hareketlerin yeniliğini içeren dört negatif özellikten söz etmiştir. Bu özelliklerden birincisi için; geleneksel partilerin yeni hareketleri içermemesi olduğu ifade edilirken, bireylere özgü hayat tarzı içinde kendilerini geriye çekmemeleri, tepkisel hareket olmayıp evrensel bir eleştiriye temsil etmeleri ve son olarak ütöpik bir görüşe sahip olmayıp ilerlemeci bir bakış açısına sahip olmaları negatif birer özellik olarak sunmuştur.

4.2. Çevreci Hareketin Siyasallaşması: Yeşil Siyaset

Yeşil siyaset başlığı ile ifade edilmek istenen aslında yeşillerin partileşme sürecine girerken ki süreci ve bu partileşme şekliyle ifade edilmek istenendir. En genel şekliyle yeşil siyaset bir ekoloji siyasetidir. Siyasal ekoloji, yeşil politika gibi adlandırmalara da rastlanılmaktadır. Yeşil siyasetin en genel ifadeyle “siyasetin doğa üzerinden yeniden okunması” olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca politik ekolojinin bir kesişim kümesi olduğu; anarşizm, feminizm ve diğer düşünsel akımların yeşil düşüncenin etkisiyle yeniden okunduğunu, ekolojik krizin belirlediği yeni dünyaya uyum sağlamak için var olan politikaların revize edildiği görülmüştür. Yeşil siyasetin ideolojilerin renkleriyle oynadığı “ideoloji olmayan ideoloji” olduğu söylenir (İmga, O., H., Olgun, 2017:17).

İnsanın doğa üzerinde kurduğu egemenliğin yeryüzüne yansıyış şekli, insan nüfusundaki artışın ve üretim biçimlerindeki değişimin doğa üzerindeki etkileri yeşil tarihin gelişimindeki değişmez unsurlardandır. Tarihte ilk kez Alfred Crosby tarafından yazılan “Dünya Benimdir” de ekolojik emperyalizm kavramıyla ileri sürdüğü, sonrasında Jared Diamond tarafından desteklenen; Avrupa’lıların dünyaya dağılması, artan nüfus artışı, azalan doğal kaynaklar, eski dünyadaki bitki türlerinin ve evcil hayvanların yayılmasına ve batılıların ele geçirdiği bütün topraklardaki ekolojik koşulların değişmesine yol açmıştır. Keşifler Çağıyla sömürgeleşmenin hız kazanmasıyla ekolojik nitelikteki yıkımlarda aynı oranda hızlanmıştır. Tarihsel olarak bakıldığında görülmektedir ki; uygarlıkların, dinlerin, imparatorlukların dünya üzerinde yayılım yarışları, savaşları, iktidar mücadeleleri yahut maddi birikimleri, üretim araçlarına hakimiyeti ve sınıf mücadeleleriyle ekolojik tarih anlatımı arasında ilişkiler kurulmuştur. Ancak günümüz anlamı ile yeşil düşüncenin belirleyicisi desantralizasyon –merkezsizleşme- , doğrudan demokrasi, küçülme ve yavaşlama gibi ölçek sorunu, bölgeselleşme gibi faktörler olmuştur. Yine şiddet karşıtlığının –pasifizm- yeşil siyasetin doğuşunda etkili olduğunu görüyoruz. Zaten yeşil siyasetin olmazsa olmazı olarak ekoloji, şiddetsizlik, doğrudan demokrasi -1970’lerde Batı Almanya’daki vatandaşların hareketlerinden etkilenen taban demokrasisinin de önemli olduğu- ve sosyal hareket kavramları karşımıza çıkar (İmga, O., H., Olgun, 2017: 24)

1960'lı yıllardaki karşı kültür yeşil parti siyaseti hatta daha geniş bir perspektiften yeşil hareketlerin gelişiminde Frankfurt Okulu temsilcileri Herbert Marcuse ve Erich Fromm gibi radikal düşünürlerin etkilerinin önemli olduğu görülmüştür. Bu okulun kapitalizmi sadece işçileri sömürdüğü için değil pasif tüketiciler olarak bizleri insanlıktan çıkarttığı ve çevreyi kirlettiği için eleştirmişlerdir. Aldous Huxley'in "Ütopya Adası" adlı eseriyle toplumun bir çok yönüne yeşil bir planlama sunulan bu yapıt yeşil siyaseti etkileyen önemli gelişmeler arasındadır. Charles Reich'in "Amerika'nın Yeşillenmesi" ve Theodore Roszak'ın "Çorak Toprakların Bittiği Yer" eserleri toplumsal farkındalığı yükselterek siyasetin yeşillenmesine önemli katkılar sunmuş gelişmelere örnek olarak gösterilebilir (Wall, 2010:16-17).

Şiddet içermeyen bir ayaklanmayı savunmak yerine seçimlere itiraz eden yeni bir olgu olarak yeşil partilerin varlığını görmekteyiz. Daha önceki siyasi hareketlerde yeşil birçok unsurun varlığı söz konusuydu. Bu süreçte çoğunluğun tercihi bir parlamenter süreç yerine doğrudan eylemlere dayanan ya da alternatif toplulukların oluşumunu desteklemişlerdir. Yeşilpartilerin siyasi alanda "parti karşıtı bir parti" olması umulmuş olsa da yeşil siyasetin temellerine bağlı kalan, büyük ölçüde geleneksel bir seçim faaliyeti modeline dönüşmüşlerdir (Wall, 2010:214,215). Wall'e göre yeşil siyaset anarşiktir. Derin ekolojik kaygıların, sosyalizmin ve desantralizmin kesiştiği yere yeşil ideolojinin yerleşim yeri denmiştir (İmga,O, H., Olgun, 2017: 24)

Yeşil politikanın tek bir merkezden gelmediği geniş bir fikir yelpazesine sahip olduğu görülür. Yeşil paketin içerisinde en başında çevresel kaygılar vardır. Ama bu kaygının "çevrenin insan yararı için korunması" düşüncesinden uzak olduğu görülür. İnsan dışı doğaya felsefi bir statü verilmiştir. İnsanlık da dahil olmak üzere türleri birbirine bağlayan ağları ve ilişkileri takdir eden yeşillerin "holism" inancına sahip olduğu görülür. Joun Muir'in ifade ettiği gibi "doğanın, hayvanların ve bitkilerin yaratılmasındaki amacın her şeyden önce birinin mutluluğu için olmadığı nitekim her birinin mutluluğu olduğu" görüşü yani ekomerkezci duruşun yeşil politika için önemli bir yerde durduğu görülür. (Wall, 2010:2-6).

Tablo 3.1. Ekolojik Siyasetin Ayırt Edici Özellikleri

Sanayi Toplumu Siyaseti	Ekolojik Siyaset
Geleceğin deterministik görünümü, bireycilik anlayışı.	İşbirliğine dayalı, esnek, toplulukçu ve maddi olmayan değerlerden manevi toplum yapısına doğru bir görünüm.
Bölücü ve indirgemeci analiz yöntemi.	Bütünsel, sentez ve bütünleşme.
İnsan merkezilik.	Biyo-merkezci.
Rasyonellik ve kalıplaşmış bilgi.	Sezgi ve anlayış.
Dış dünyaya yönelik motivasyon.	İç dünyaya yönelik motivasyon ve kişisel gelişim.
Ataerkil yapı.	Ataerkil yapı yerine feminist değerler.
Talep doğrultusunda üretim.	Gönüllü minimalizm.
Ekonomik büyüme ve kar için üretim.	Sürdürülebilirlik bir yaşam için üretim.
Sürekli genişleyen bir küresel ticaret karşısında serbest piyasa ekonomisi.	Temel ihtiyaçlar için yerel üretim.
Ulus devlet egemenliği.	Küresel dayanışma ve enternasyonalizm.
Sermaye yoğun üretim.	Emek yoğun üretim.
Doğaya hakimiyet.	Doğa ile uyum.
Temsili demokrasi.	Katılımcı demokrasi.
Yüksek enerji kullanımı, fazla tüketim.	Daha az enerji kullanımı, az tüketim.
Nükleer enerji kaynaklarının kullanımı.	Yenilenebilir enerji kaynaklarının tercihi.
Çevrecilik.	Ekoloji.
Merkezileşme.	Ademi Merkeziyetçilik.
Kaynak olarak yönetilen çevre.	Sınırlı kabul edilen kaynaklar.

Kaynak: Wall, D., 1994:9. (Düzenlenerek alınmıştır)

1970’li yıllarda çevrenin sorunsal olarak siyaset gündeminde ve ideoloji alanında kendine geniş bir yer edindiğini görmekteyiz. Bu sorunsalın var olan siyasal ideolojilere eleştirel bir bakış ile ele aldığı ve sonradan Yeşil Parti adını alacak İngiliz çevrecilerinin - Halk Partisi (PEOPLE)-, kuruluş programında yer verdiği ekolojik süreçlerde minimum bozulma, madde ve enerjinin maksimum korunması, durağan nüfus gibi ilkelerle yerleşik partilerden farklı olduklarını göstermek çabası içindedirler. Yine Almanya’daki yurttaş girişimlerin –bürgerinitiativen- ve nükleer karşıtı hareket gerek yerel çevre sorunlarının gündeme taşınmasında gerekse nükleer enerjinin kullanımı konusunda hakim ideolojilerden farklı bir siyaset tarzlarının olduğuna gösterge niteliğindedir. Bu yüzden mevcut ideoloji ve siyasi unsurların çevreci düşüncenin, hareketlerin ve partilerin aralarındaki ilişki tartışmalı bir alan olmuştur. Çünkü var olan siyasal unsurların çevreyi ideolojileştirdikleri ya da çevreciliğin mevcut ideolojilerden ayrı ve farklı bir ideoloji olması gibi farklı görüşler vardır (İmga, O., H., Olgun, 2017:75-77).

Sanayi çağının fabrika zihniyetine dayanan günümüz dünyasının hakim siyaseti ve hükümet biçimleri kitlesel siyasi partilere ve merkezi bürokrasilere dayanmaktadır. Ortaçağdaise bu sistemin zamanın toplum yapısına, kültürel, dini inançlarına ve faaliyet yapısına uygun olduğunu görmekteyiz. Geç sanayi toplumunda yaşayanlar siyaset ve hükümet süreçlerinin merkezi öneme sahip olduğunu düşünmekteydiler. Devleti toplumsal değişimin ana aracı ya da onun önündeki ana engel olarak, bazen de her ikisi olarak görmüşlerdi. Siyasete katılım hükümeti etkilemek için araç olarak kullanıldığı, bu katılım şekliyle istenildiği gibi siyaseti şekillendirebilme fırsatına sırt çevirmek istememişlerdir. Dönemin siyasi unsurlarının ataerkil, sömürgeci, ekolojik olmayan ve savaş yanlısı politikalar ile modası geçmiş meselelerin tartışılmasına enerjilerini harcamak istememişlerdir. Yeşil politikanın bunlardan farklı olarak her devlet yapısında farklı –örneğin Almanya’da Yeşiller, Radikal Sol Yeşiller gibi kendi içlerinde ayrımların olduğu, parlamento ve hükümet tarafından kullanılan yetkilerin çoğunun devlet tarafından kullanıldığı bir sistem varken Britanya’da durum farklıdır. İngiliz halkı sistematik düşünce ve entelektüel fikirler dışında herhangi bir unsura heyecan duymadığından Almanya’daki gibi keskin bir ayrım söz konusu olmamıştır (Spretnak, C., F., Capra, 1985).

Yeşil siyaset herhangi bir parti kurma düşüncesi olmadan doğaya karşı hissedilen ilkelerden doğdu. Nükleer reaktörlerin yayılımını durdurmak, nehirlerin kirlenmesini ve orman ölümlerini durdurmak için bir araya gelen geniş yelpazedeki insanlar arasında doğanın bir parçası olduğumuz, onun üzerinde olmadığımız hissiyle doğmuştur. Bu durumun unutulması hali insanlığı intihara sürüklemekten başka bir şey olmadığının farkında olan grup, ekolojik bilgi, barış ortamı ve sürdürülebilir ekonominin farkındalığı ile yeni bir siyasi ortamın ihtiyacı ile şekillenmişlerdir. Geleneksel partiler dönemindeki ekonomik kalkınmanın sınırlı kaynaklar temelinde endüstriyel üretim ile sağlandığı ancak bazı hayvan ve bitki türlerinin yokluğuna da şahitlik edilmiştir. Bu yüzden yeşil politika ile siyasetin üreten el tekeline değil bütüncül bir anlayış ile işlendiğine şahitlik edilmiştir. Doğası gereği teoride ve pratikte bütünseldir. Ekolojinin, şiddetsizliğin, sosyal demokrasinin ve Almanya’da Bismarck Hükümeti tarafından ortaya atılan “sosyal sorumluluk” kavramının üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekoloji ile ifade edilenin derin ekoloji olduğu yani mevcut olanı korumak ya da onarmaktan çok mevcut koşullara doğa tarafından yeniden bakarak ilişkiler ağını ve etkileşimleri incelemek şeklinde karşılık bulmuştur (Spretnak, C., F., Capra, 1985:28-30).

Yeşil politikanın “sosyal adalet” çağrısı ile sol kesimden insanlara hitap ettiği ancak sol kesim tarafından sahiplenilmenin yeni bir olgu olduğu görülür. Konservatif ve bireysel özgürlük ile devlet kontrolü ikilemi arasında gidip gelen muhafazakarlığı olumsuz bir kelime olarak gören yeşil politika savunucuları muhafazakarlığı serbest piyasayı hareketlendiren kısa vadeli kazançlar ötesinde hiçbir gerekçe olmadan kaynaklara yönelik saldırı şeklinde değerlendirmiştir. Bireysel özgürlükler, ekonomi ile eşleştirilmiş, finansal kazanç doğal kaynakları kullanma özgürlüğü anlamına gelmiştir. Piyasa ekonomisinde en çok zararı büyük aktörler verdiği için çevreciler, büyük şirketlere ve onları var eden piyasa ekonomisine karşıdır. Muhafazakar kanatta bu durum için “piyasa ekonomisini ortadan kaldırmak yıkıcı sonuçlara yol açacaktır. Büyük işletmelerin egemen güce karşı bir sorumluluğu yoktur. Gücü elinde bulunduran egemen, ekonomik özgürlüğün maliyetini kabul ederek bunu azaltmak için yasama yoluyla çalışmalar yapar” gibi yanıtlar verildiği görülür. Muhafazakarlık ile çevrecileri dost olarak niteleyen savunuculara göre ise muhafazakarlık “doğal kaynakları korumanın geleneklerle, yasalarla, ve kurumlardaki mevcut sosyal sermayeyle mümkün olduğu ayrıca siyasetin amacının toplumu eşitlik, özgürlük ve barışçıl bir vizyonda

yönetmekle sınırlı olmayıp sosyal ve entropik güçlere karşıda bir direniş göstermek’’ olduğu şeklinde bir savunma şekli karşımıza çıkmıştır. Muhafazakarlığın amacı, uzun süre toplumsal bir organizmanın yaşamını ve sağlığını sürdürmek olan erteleme siyasetidir. Muhafazakarlık geçmişten gelen sadakatlere sahip olan, yerel kimliklere vurgu yapan, doğası gereği küresel olan liberalizm ve sosyalizmin aksine yerel olan bir sisteme sahiptir (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:7-10).

Açıklanacak bir diğer ideoloji, insan refahına odaklanan dolayısıyla insan çıkarlarını, isteklerini, arzularını, diğer her şeyin üstünde tutan insan merkezci liberalizmdir. Özellikle klasik liberalizmin girişim özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü, bireylerin yaşam planlarının gerçekleşmesi için gerekli gördüğü serbest piyasa fikrinin desteklendiği görülür. Aydınlanma çağı sonrası ekonomik büyümeyle bağlantılı olarak doğanın bilinçsizce sömürülmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla çevrecilerin “sıfır büyüme” görüşüyle derinlere inmeden bir çelişki olduğunu görmekteyiz. Toplum için prosedürel ideallere sahip bir koleksiyoncu olduğu ifade edilen liberalizm ve ekolojik tek bir ideal sahibi yeşil politika karşısında liberalizm dünyanın ekolojisi için bir tehdit olarak görülmüştür. Yine liberallerin savunduğu özel mülkiyet kavramı bakımından da yeşil politika için ayrılıklar söz konusudur. Bireyler sahip olduğu mülkiyeti istediği gibi kullanır ve hatta isterse onu ortadan kaldırabilir. Bu yetki kapsamında doğanın savunmasız olduğu görülür (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:20-23).

Çeşitli şekillere bürünen sosyalizm diğer ideolojiler gibi toplumu kendi amaçları doğrultusunda peşinden sürüklememiş bunun yerine yeşil hareketi, dini hareketleri, kadın hareketlerini, kampanya yürüten STK’ları içine alan geniş bir muhalefet kurmuştur. Anti kapitalist ve anti militarist değerlerle küresel dayanışma, ekonomi ve sosyal adalet gibi hedefleriyle de yeşil politika ile bir örtüşme söz konusu olmuştur. Ancak küreselleşmiş kapitalizme karşı güçlü bir muhalefet olmak adına üretim araçları etrafında, marksizme ve emek gücüne odaklanmışlardır. Sermaye etrafında yoğunlaştıkları için yeniden üretim, tüketim ve çevreyi göz ardı ettikleri söylenir. Ayrıca ortaya çıkış felsefesi olarak kapitalizme etkili bir meydan okuma diğer olası sosyoekonomik düzenlere bir çerçeve çizerek sistemin zayıflıklarına ve dinamiklerine geniş bir vizyon oluşturmak olduğu görülmüştür (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:35-36).

Ekolojik düşüncenin uygulamaları, toplumsal yapıların ve etkileşimlerin birbiriyle ilişkili parçalar ve dinamik bir sistemin karmaşık bir ağ olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu tür sistem görüşleri dünyaya ve ilişkilere bütün olarak bakmayı içerir. Batı biliminin çoğu dünyayı temel yapı taşlarına indirgerken sistem yaklaşımı bunu reddeder. En küçük bakteri türlerinden en geniş bitki ve hayvan yelpazesine ve insanlara kadar her organizma bir bütündür. Sistem teorisi ve ilkeleri birçok yeşil tarafından dile getirilmiştir. Ama bunlardan bazılarının sistem teorisi için başka bir adlandırma kullandığı da görülmüştür. Yeşil siyaset teorisi ile ilgili olarak “Philosophy of the Green” adlı eseri kaleme alan Manon Maren - Grisebach sistem teorisi yerine “ağ bilimi”, “ağ düşüncesi” terimini kullandığı görülmüştür. Maren, tarihsel olarak sistemlerin kapalı ve kendi kendi yeten doktrinleri temsil ettiğini ifade etmiştir. Sistem teorisini açıklayanlar “yengeci, ıstakozu, orkideyi, çuha çiçeğini birbirine bağlayan sistem yapısının” sadece yeşil politikada olduğu, hatta yeşil düşüncenin temelinin bu olduğu ortaya konmuştur (Spretnak, C., F., Capra, 1985:28-31).

Başka bir başlıkta yer verilecek olan Yeşil Partiler için sadece neden bu oluşum şekline gidildiği ile ilgili olarak kısa bir bilgilendirme yapılmak istenmiştir. Yeşil politika, doğal kaynakların ve hammaddelerin sömürülmesi, yağmalanması ekonomisinin yanı sıra doğanın döngüsüne yıkıcı müdahalenin her şekline bir reddi söz konusudur. Bu siyasal oluşumun Batı Almanya’da -1983 federal seçimlerinde büyük başarılar elde eden Almanya Yeşillerinin politikaları- özellikle “orman tahribatlarına” neden olan asit yağmurlarına karşı ihracatçı ülkeleriyle –Fransa, Belçika, Hollanda ve Çekoslovakya gibi- uluslararası iş birliği çağrılarında bulundukları, kükürt dioksit emisyonlarının azaltılması için çalışmalar yaptıkları ya da kükürt dioksitin toksik olmayan bir yöntemle dönüştürülerek konut endüstrisine satıldığı bir prosedürü parti programlarında bulundurdıkları görülür. Ayrıca askeri kimyasal silah depolarının yasallığı konusunda bir takım sorgulamalarda bulunulduğu görülür. Yine çiftçilerin korunması da parti programında yer almış önemli bir unsurdur. Çiftçilerin birincil çevreciler olduğu, besin değeri düşük yiyecekleri üreten, ekosistemi yok eden, havayı, suyu toksikleştiren sanayileşmiş çiftçilere karşın küçük çiftçileri ve organik tarımı destekleyecek revizyonist politikaları sunmuştur. Partinin her kademesinde kendini hissettiren trafik sıkışıklığından bireysel konutlarda ekolojik planlamaya –ekolojik köy, ökodorf -

kadar modeller sunmuştur. Ayrıca diğer tüm partileşme şekllinden farklı olarak Çevre Bakanlığının kurulumu konusunda parti içerisinde ayrıllıklar söz konusudur. Berlin’de Federal Çevre Ajansının kurulumu konusunda fikir birliği olan partililerin bakanlık konusunda ayrıldıkları görülür. Bakanlığın kurulumunu isteyenlerin etkili programları geliştirebilmek için üst düzey bir kurumun gerekli olduğunu savunmuşlardır. Çevre Bakanlığının kurulumunu istemeyenlerin ise bu yapılaşma sadece “federal demokrasiyi şişirecektir” düşüncesi hakim olmuştur (Spretnak, C., F.,Capra, 1985:32-34). Bunların yanı sıra toplumsal hareketleri ile yasama organları arasında kalan pratiklerin zorlukları olarak sorunların çözümü noktasında çabuk karar veremedikleri görülür. Ayrıca sadece politika yapmakla kalmayıp bireylere danışmanlık da yaptığı görülür. Bu danışmanlığın, toplulukları organize etme, yerel basınla bağlantılar kurma gibi hizmetleri içerdiği görülür. Yurttaş hareketlerinin siyasi sesi olarak hizmet veren bu partileşme şeklinde aktivistlerin çoğunun diğer partilere karşı bir antipati söz konusudur.

Bir eleştiri olarak yeşil politikada “sosyal sorumluluk ile şiddetsizliğin” nasıl uzlaşacağı noktasıdır. Bir örnek ile toplumda şiddeti elinde bulunduran kurumun devlet olduğunu görmekteyiz. Yeşil bir belediye meclisinde sosyal yardım alan ya da gelirleri yeterli olduğu halde ev kiralarını ödemeyen bireyler için normal şartlarda eve bir bildirim göndererek yazılı kira talebinde bulunup kiracı uyarılır. Eğer buna da riayet edilmezse ardından polis tarafından tahliye isteminde bulunulmalıdır. Bu noktada nasıl hareket edileceği bir eleştiri olarak karşımıza çıkar. Yani sosyal sorumluluk talepleri ile şiddetsizlik taleplerini bağdaştırmak bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetsizlik, ekolojik bir toplumun temel bileşenidir.

Bazı yeşil politika savunucularının “ademi merkezîyetçiliğin” bu siyaset şekli için gerekli olduğunu hatta olmazsa olmaları arasında yer alması gerektiğini söylemiştir. Savunucular yeşil öneriler, insanların sosyal, ekolojik, ekonomik ve politik güçlerin karmaşık etkileşimi üzerine inşa edilmiştir. Aşırı bürokratikleşmenin ve hükümetin hiyerarşik yapısının vatandaşların inisiyatifini engellediğini ileri sürerler. Çeşitli ekonomik ve siyasi çıkarların arkasına sığınan anlaşmazlığın demokrasi için bir tehlike haline geldiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca devlet gelirlerinin büyük bir kısmının eyaletlere, bölgelere, ilçelere, kasabalara ve mahallelere devri ile ademi merkezîyetçiliği ve kolaylaştırmayı savunmuşlardır. Bu nedenledir ki Batı Almanya’da, gücü merkezi

devletten geri alma hareketinin öncüsü niteliği kazanmıştır. (Spretnak, C., F.,Capra, 1985:45).

4.3. Yeşiller ve Yeşil Partiler

Yeşil siyaset, Avrupa'da ve akademik çevrelerde kimi zaman "siyasal ekoloji" olarak da anılır. Aktivistleri, içerisinde barış hareketlerinden karşı kültür hareketlerine kadar geniş bir yelpazeye sahip yeşiller hareketini başlatmış sonrasında 1980'lerin başı itibariyle pek çok ülkede partileşmişlerdir. Yeşiller kimdir? sorusuna bu noktada “yeşil talepleri dile getiren, yeşil siyaseti destekleyen, harekete şekil veren, çeşitli feminist, çevreci, barışçıl vb. hareketlerde de etkin görev alan aktivistler” cevabı verilebilir.

Avrupa'da ve ses getiremeseler de Türkiye'de, farklı isimler ile gerek yerel basında gerek küresel siyasette adından söz ettiren Yeşiller ilk defa Fransa 'da yerel hükümete seçildiği halde siyasi arenada büyük yankılar uyandırması 1983 yılında Alman Yeşilleri –Die Grünen- ile olmuştur. Parlamenteoya giren ilk yeşil partilerin 1979'da İsviçre Yeşilleri, 1981 Belçika Yeşillerinin yine bu parlamentoda kendilerine yer bulduğu görülmüştür. İlk yeşil parti ise bu coğrafyalardan farklı olarak “Ekoloji Partisi” adıyla 1973 yılında İngiltere'de kurulmuştur. Kadrolarının önemli bir kısmı sosyalist bir geçmişten gelir. Seçmenin gözünde doğaya atfettikleri değer, enerji kaynaklarına verdikleri önem ve silahsızlanma söylemleriyle özleştirildiği görülür. Ayrıca “yeşil bir parti” ile “yeşiller partisi” arasında farklılık mevcut olup yeşil partilerin genel olarak parti programlarına değinilecektir. Kaynakların sınırlı olduğunu bilerek şimdiki ve gelecek nesiller için kaynakları güvence altına alan, insanların doğal dünyanın bir parçası olduğunu bilen ona herhangi bir ayrıcalık atfetmeyen aksine bütünekosisteme özel bir değer atfeden sistem olarak anlam bulan “ekolojik bilgelik” , hem devlet içerisinde hem de devletler arasında yoksul ve zengin arasındaki uçurumu kapatacak, dünyada adil bir örgütlenme ve istikrarlı bir dünya ekonomisini arzulayan, Güneyden Kuzeye kaynak akışını dengelemek, cinsiyet, dil, din, ırk, etnik köken gözetmeksizin tüm bireyler için eşit haklar üzerine inşa edilmiş yeni bir vatandaşlık vizyonu şeklinde karşımıza çıkan “sosyaladalet” , çok partili sistemde genç nüfusu tüm karar alma organlarına dahil etmek isteyen, siyasi alana katılımda eğitime önem veren, teşvik eden, katılımı engelleyecek zenginlik ve güç eşitsizliğine karşı duran, gönüllü eylemi ve topluluk sorumluluğunu teşvik eden sistemlere dayalı sivil

canlılığı önemseyen, yönetimde şeffaflık, doğruluk ve hesap verebilirlik ilkelerine bağlı olmak gibi faktörleri kapsayan “katılımcı demokrasi”, her anlamda kaynağın –doğal kaynak, ekonomik, sağlık, eğitim gibi- “sürdürülebilir” olduğu, “çeşitliliğe saygılı” bir vizyon hedefi sunar. (<https://web.archive.org/web/20171115075350/https://www.globalgreens.org/globalcharter-english>) Tüm bu hedeflerin 2001 yılında Avusturalya’nın Canberra kentinde 72 Yeşil Partiden 800 delegenin toplandığı küresel yeşillerin zirvesinde imzalanan “küresel yeşiller şartı” ile imza altına alınmış ilkeler olduğu görülmüştür.

Almanya’da etkinlik gösteren ve ulusal oy barajını aşip Federal Parlamentaoya giren partinin elde ettiğı başarının iki temel nedeni olduğı ileri sürölür. Alman siyasal geleneğinin yeni radikal bir hareket için uygun zemin niteliğini taşıması ve Almanya’daki seçim sisteminin daha küçük siyasal parti gruplarının temsiline imkan verilmesi sayılabilir (Önder,2003:110). Alman Yeşillerinin parlamenter tecrübesinin zenginliğı ve ulusal parti sistemi içinde kazandığı başarı Yeşiller üzerinde yapılan çalışmalar çoğunlukla Almanya örneğı üzerinden bir değerlendirme yapılmasına neden olmuştur.

Geleneksel siyasetin -özellikle sosyalist ve sosyal demokrat partilerin dışladığı görülür çünkü yeşillerin endüstri karşıtı tavırları işçi sınıfının çıkarlarıyla çelişir ve bu partilerin hiyerarşik, bürokratik yapıları yeşil taleplerin gerektirdiğı politika değışikliğini yapmaya izin vermez- yeşil talepleri dışlaması sonucu ortaya çıkan hareket partileri geleneksel siyasal aktörlerden farklı olup aralarında adeta bir doku uyumsuzluğu söz konusudur. Çünkü yeşil aktörlerin geleneksel siyasal parti aktörleri gibi ekonomik ve endüstriyel büyüme hedefi yoktur. Bu muhteviyat farklılığı beraberinde Batı Avrupa’da yeşil taleplerin taşıyıcı kanalı niteliğinde yeşil partilerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Nerdeyse tüm batılı sanayileşmiş toplumlarda hem bölgesel hem de ulusal düzeyde görülür. Ayrıca etkinlik alanlarının oldukça geniş olduğı bununla da kalmayıp bir çok büyük partinin yeşil partilerin faaliyetleri nedeniyle politikalarını gözden geçirdikleri görülür. Yeşillerin ekonomik büyümenin yarattığı çevre tahribatları karşısında siyasi protestoların hep en ön safhalarında yer almışlardır. Politik protestoları temel olarak “catch-all parties” politika oluşturma süreçlerinde temel çevresel sorunlarla başa çıkma konusunda başarısız olmalarına dayanıyordu. Hatta bu noktanın Batı Avrupa’da yeşil partilerin oluşumuna ve gelişmesine zemin hazırladığı görülür.

Her ne kadar Avrupa’da çok sık adlarından söz ettirmişlerse de İskandinavya’da, Finlandiya ve İsveç’te yeşil partiler mevcuttur. Norveç ve Danimarka’da daha küçük solcu veya liberal partiler çevre ve barış meselelerini devralmıştı. Elde ettiği başarıdan sonra ilk açıklama Alman Yeşillerine ayrılmıştır.

Almanya’daki bu partileşme şekline gidilmesinde yurttaş inisiyatifleri ve karşı kültür hareketleri olarak iki farklı boyutta kendini gösteren bağımsız toplumsal muhalefetin ve 1970’lerden sonra etkisi daha da hissedilen nükleer karşıtı hareketlerin etkisi görülür. 1970’li yıllarda yerel düzeyde başarılar elde etmiş, 1977 yılında yerel seçimlerde Baden-Württemberg ve Schleswig-Holstein eyaletlerinde “çevre koruma” listesi, “yeşil liste”, “Nükleer Enerji? Hayır Teşekkürler” gibi örgütlerle etkili seçim kampanyaları yürütmüş ve Aşağı Saksonya’da küçümsenmeyecek bir başarı elde etmişlerdir. Bu yerel örgütlerin izlediği stratejiler hareketi dağınık bir görünüme sokmuş, ancak nükleer enerji karşıtlığı konusundaki güç birliğinin yarattığı olumlu atmosfer, hareketin devamlılığına ve partileşme yolunun açılmasına neden olmuştur. Hareket yapısından partileşme sürecine girilmesi ve bu hareket içerisinde hem muhafazakar hem de sol grupların bulunması dolayısıyla bir takım sorunlar da beraberinde gelmiştir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için “çevre koruma için yeşil liste” adı altında bir liste yayınlanmıştır. Birbirinden farklı gruplar bağımsız olarak kendi iç dinamiklerini yitirmeden die Grünen adlı bir seçim ittifakıyla seçimlere katılmışlardır. Bu modele Bavyera adı verilmiş ve 1979 yılı Avrupa seçimlerinde –bu seçimlerde %3.2 oy oranına ulaşmışlardır- uygulanan bir model olmuştur. Yine aynı dönem “gelecek için yeşil eylem” , “yeşil alternatif liste” ve “eylem birliği” gibi grupları içerisine alan bir “Alternatif Siyasal İttifak: Yeşiller” adı altında bir platform kurulmuştur. Her iki adımında partileşme sürecinde önemli adımlar olduğu bilinmekle birlikte bu platformun “hareketten partiye” dönüşümün kararı niteliğinde olduğu görülmüştür. Karlsruhe ve Saarbrücken kongreleri partinin kuruluş kongreleri olarak kabul edilir. Kongreler sonrası partinin sadece ekoloji odaklı bir parti olmadığı bunun yanı sıra ekoloji ile ekonominin arasındaki dengenin sağlanması önemli bir konu olarak yer almıştır. Ayrıca kongrede “parti olmayan parti” modeli benimsenmiştir. Partinin temelinde küçük partilerin ittifakı, yeşil listeler, anti nükleer hareket yanlıları, Üçüncü Dünya dayanışmacıları, gençlik, kadın ve barış hareketi ve toplumsal hareket eylemcileri yer almıştır. Parti resmi olarak 1980 yılında kurulmuştur. Aynı yıl yapılan

seçimlerde eyalet parlamentolarına –Baden, Württemberg, Berlin, Hessen, Hamburg, Aşağı Saksonya- girme şansı elde edilmişler de ulusal seçimlerde -%1.5’lik bir oy oranına sahiplerdir- istenilen başarıya ulaşamamışlardır. Asıl başarıları %5’lik ulusal barajı aşarak parlamentoya 27 temsilci yolladıkları 1983 seçimleri olmuştur. Bu başarıda önemli bir rol üstlenen barış hareketleri ve bu hareket temsilcisi Petra Kelly olmuştur. Kelly’in barış hareketlerini ekoloji hareketine taşıdığı da bilinmektedir. (Önder, 2003:111-112).

22 Mart 1983’te dünyanın dört bir yanından gazetelerde tarih sahnesine yeni çıkan siyasi figürlerin fotoğraflarını yayınladı. Yeşiller partisinden –Batı Almanya’nın ulusal meclisi olan Bundestag’da yerini almışlardır- yakın zamanda seçilmiş yirmi yedi parlamenterin, ekolojik şiddet içermeyen sömürücü olmayan bir toplum çağrısında bulunurken sol kanattan sağ kanata –muhafazakar Hristiyan demokratlar ve liberal sol sosyal demokratlar arasındaki yelpaze- geniş bir aralık sunar. Kendilerini yurttaş hareketlerinin, nükleer enerji karşıtı, barış, feminist ve ekolojik hareketlerin siyasi sesi olarak görmüşlerdir. Yeşiller –die Grünen- partisinin üyelerin çoğu aynı zamanda hareketlerin aktivistidir. Bu durum partilerin farklı kanatlarına yayılmış olup vizyoner/bütüncül yeşiller, eko yeşiller, barış hareketleri etrafında birleşen yeşiller ve radikal sol yeşiller olarak dört farklı kanadın yansımaları görünür. Vizyoner/bütüncül yeşillerin tüm varlıkların birbirine bağlı doğasını yansıtan düşünme biçimine sahip bu grubun yeni bir toplumun evrimini temel ilke ve amaç olarak görmüşlerdir. Mekanik dünya görüşün ötesine geçerek dünyadaki ilişkileri anlamlandırmak istemişlerdir. Post-ataerkil dönemde doğayla, bireylerle, gruplarla ve diğer topluluklarla etkileşim kurmanın yolları aranmıştır. Ekonominin neyi, nasıl ve ne kadar üretmesi gerektiğini sorgulamışlardır. Kapsamlı bir politikadan ziyade iç dinamiklerin gelişimi ile ilgilenmişlerdir. İdeolojik yeşiller olarak da bilinmektedirler. Eko yeşiller ya da yeşil yeşiller, doğal dünyayı zehirli atıklardan, radyasyondan, hava kirliliğinden ve diğer tehlikelerden korumaya ve ayrıca eko gelişime, yenilebilir enerji kullanımını teşvik eder. Hükümet politikalarından geniş kapsamlı değişikliklere ihtiyaç olduğunu savunan ancak geleneksel değerleri korumakta ısrar eden “değer muhafazakarlığını” içerir. Genellikle kırsalda yaşayan bu grubun arkasında ekolojik reformistler de vardır. Barış hareketleri etrafında birleşen bu yeşiller Batı Almanya da barış hareketi ile yakın iş birliği içerisinde kalıp, diğer ülkelerdeki barış aktivistleriyle ağ kurarak Yeşil Partinin

barış programı için halk desteğini toplamaya odaklanır. Bu grubun çoğu NATO savunma sisteminin bir parçası olarak anti misille hareket etrafında birleşmişlerdir. Dünyayı bloklara ayırmadan, askeri düzenden arındırarak, sosyal savunmayı savunan küresel toplulukları içerir. Radikal sol veya marksist yönelimli yeşiller, yeşil partiye çeşitli komünist gruplardan girenlerdir. Diğer üç gruptan daha küçük olmak birlikte sendikalarla birlikte çalışarak toplumsal değişimi vurgularlar. “Kırmızı yeşillerin” – sosyal demokratlar, sol parti, yeşil parti koalisyonu- bu gruba örnek olduğu söylenebilir. Bir çok hareket noktası olmasına rağmen yeşillerin en uyumlu olduğu grubu sosyal demokratlardır (Spretnak, C., F., Capra, 1985:3-6). Yeşillerin parlamentoda ulaştığı güç, pratikte bir etkiye sahip olma isteği ve hükümet sürecine erişebilme gereklilikleri ile birleşince Sosyal Demokrat Parti ile ittifak isteğinde bulunmuşlardır. Çünkü zaten siyasi partinin çok genel bir ifade ile “meşruluğunu halktan alarak iktidarı ele geçirme ve iktidar da kalabilmek amacıyla politikalar üreten ve bu politikaların uygulaması arzusu taşıyan siyasi topluluklar” olduğu görülmüştür.

1984 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %8.2 oy oranı, 1987 genel seçimlerinde %8.3 oy oranı almışlardır. 24’ü kadın 42 milletvekili ile temsil şansı bulmuşlardır. 1990 seçimlerinde ise parlamentoya girememişlerdir. Bu başarısızlık Almanya’nın birleşmesine bağlanmıştır. Çünkü Yeşiller bu konuda “iki Almanya’nın federal bir Avrupa’nın parçası olması gerektiği” düşüncesindelerdir. Sonrasında yapısal değişikliklere gidilmiştir. 1992 yılında Doğu ve Batı Almanya’daki Yeşiller birleşmiş, Doğu Almanya’daki Bündnis 90 ile birleşerek Bündnis 90/Die Grünen adını almışlardır. Gerek aralarındaki üye sayısındaki farklılık gerek partilerin öncelikleri bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Doğu Almanya’daki Yeşillerin çok az bir kısmı kendilerini yeşil bir kimlikle tanımlayan ve Batı Yeşilleri tarafından önemsenmedikleri düşüncesindelerdir. Bu düşüncede aslında sorunların temel nedenlerini oluşturmakta olup, bu bölünmeler partinin hangi amaçlar doğrultusunda hangi yönde ilerleyecekleri konusunda sorunlara yol açmıştır.

Partinin örgüt yapısı taban demokrasisi etrafında örgütlenmiş kolektif liderlik, profesyonelleşmenin önlenmesi ve rotasyon uygulamaları önem arz etmiştir. Taban ideallerine karşın gücü bir tarafta biriktirmeye, parti içinde merkezileşmeyi önlemeye ve görevi kötüye kullanmaya karşın rotasyon uygulamalarının savunulduğu görülmüştür. Ayrıca güçlü bir yürütme yapısının oluşumuna izin vermemek adına da bu tür

politikalar benimsendiğini görmekteyiz. Geleneksel partilerden farklı olarak seçmenlerin çoğu yeni toplumsal hareketlerden gelen oy verme istemlerinin altındaki temel neden, ekoloji, barış, kadın hareketleri gibi konular üzerinden ilerlemektedir. Parti ağırlıklı olarak kentli, eğitim düzeyi yüksek, genç nüfusun, yeni orta sınıfa mensup ve hizmet sektöründe çalışan birseçmen kitlesine sahiptir.

Batı Avrupa’da ulusal düzeyde düzenlenen ilk “ekoloji listesi” 1974 yılında başkanlık seçimleri öncesinde Fransa’da oluşturulmuştur. Tarihte ilk kez ekolojistler kendi başkan adaylarını aday göstermiş ve mevcut partilere radikal bir karşı duruş sergilemişlerdir. Partileşme sürecinin üç aşamada oluşmaya başladığını görmekteyiz. 1969-1973 yılları arasında ilk aşamanın “oluşum” , ikinci aşamanın “bilgilenme” ve 1977 sonrası “kendini kanıtlama” aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. 1977 yılında üç farklı ekolojik partinin birleşerek Collectif Ecologie ’78 adı ile parlamento seçimlerine katıldığı görülür (Müller,1985:488). Bu birlikteliğin merkezi olmayan fikirleri yansıtan ve geleneksel siyasi yapılara olan güvensizliği dile getirdiği görülür. 1984 yılına kadar Ekoloji Hareketi - Mouvement Ecologique –ME- ve Eko-Politik Hareket –Mouvement d’Ecologique Politique- adıyla iki grup şeklinde varlığını sürdürmüş ancak iki grup arasındaki iş birliğinin eksikliği, bir düzensizliğe neden olmuş ve istikrar sağlanamamıştır. 1981 yılına gelindiğinde Eko- Politik Hareket , Yeryüzü Dostları örgütünün bazı üyeleri ve bir kısım bağımsız üyelerce “Yeşiller-Ekolojist Konfederasyon” –Les Verts- La Con- federation Ecologiste- adlı bir grubu oluşturmuşlardır. Bu grubun 1984 yılında diğer Batı Avrupa ülkelerindeki yeşil partilerin etkisiyle “Yeşiller-Ekolojist Parti” adı ile resmi olarak bir parti görünümüne kavuştuğunu görmekteyiz. Seçim sonuçları incelendiğinde istikrarsız bir görünüme sahip olduğu görülür. Seçim sistemi –iki turlu çoğunluk sistemi parlamento seçimlerinde başarı ihtimalini azaltmaktadır- dolayısıyla yerel seçimlerden çok cumhurbaşkanlığı seçimini önemsedikleri görülür. Partinin temel ilkelerinin özerklik, dayanışma ve ekoloji olduğu görülür. Alternatif kalkınma modellerini, katılımcı demokrasi, şiddete başvurmayan bir sivil savunma, çalışma saatlerinin azaltılması, göçmen politikalarındaki alternatifler ve alternatif enerji programlarının gelişimi savunulan ilkeler arasındadır. 1990 yılında “Generation Ecologie” adı ile yeni bir yeşil parti kurulmuş ve iki yeşil partinin seçimlerde yarıştığı görülür. Seçmen kitlesinin gençlerden, orta ve düşük eğitim düzeyindeki bireylerden, üretici olmayan sektör

çalışanlarından geldiğini görmekteyiz. Bu seçmenlerin siyasal bakımdan sol eğilimli olduğu ve hatta ılımlı sola yakın hissettiği görülmüştür. Fransa'daki seçim sisteminin küçük partilerin parlamentoda yer almasını engellediği, ekolojik grupların iş birliği içerisinde olamayışı, mevcut siyasi geleneğin rasyonalist felsefe ve cumhuriyetçi siyasal perspektifin yeni düşünce sistemiyle uyuşmaması Fransa'daki Yeşillerin etkinlik alanını zorlaştırmaktadır (Önder, 2003:121-125).

İngiltere için mevcut ekolojik partinin öncüsünün 1973 yılında “People Party” – halk partisi- olduğu görülür. Coventry civarındaki küçük bir eylemci grubun oluşturduğu partinin “blueprint for survival” manifestosuyla bir çıkış yapmıştır. 1975 yılında partinin adı “Ecology Party” –ekolojik parti- olarak değiştirilmiştir. Diğer yeşil partilerin aksine gerek People Party gerek Ecology Party mevcut siyasi partiler içerisinde temsilci aramak yerine çıkar gruplarını harekete geçirdikleri için İngiliz barış ve çevre hareketleri tarafından desteklenmedi. Ama öte yandan “Social Democratic Party” –Sosyal Demokrat Parti- kurulumuna kadar hızla büyüyen bir partiydi ve 1976-1977 yerel seçimlerinde de oldukça başarılı oldukları görülür. 1985 yılında parti “Green Party” ismini almıştır. 1974 genel seçimlerinde %1.8'lik, 1979 seçimlerinde %1.5'lik ve 1979 yılı Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %3.7'lik, 1983 genel seçimlerinde %1, 1984 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %2.6 ve 1987 genel seçimlerinde %1.4'lük oy oranı elde etmiştir. Oy oranlarının değerlendirilmesinde İngiliz seçim sisteminin çoğunlukçu yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bir çok yeşil partiden uzak hareket eden ekolojik grup olması da değerlendirme yapılırken göz önünde bulundurulmalıdır (Önder, 2003:126-127).

Finlandiya'da yeşillerin tarihi, 1979 yılında hükümetin kuşlar için koruma altında tuttuğu gölün kurutulmasıyla başlamıştır. 1979 yılında gerçekleşen ulusal seçimlerinde kendi adaylarını göstermiş ve %0.1'lik bir oy oranı elde etmişlerdir. Ancak o dönemde merkezi olmayan bir yeşil listeye sahip bu topluluk, 1983 yılında bir parti olarak katıldığı yerel seçimlerde %1.5'lik bir oy oranı alarak nispi seçim sisteminin bir sonucu olarak parlamento da iki sandalye kazanmıştır. İsveç'te 1980 yılında bir çok merkez parti seçmeni merkez partilerin nükleer santrallerin yapımlarının arttırılması için bir referandum yoluna gitmek istemesiyle hayal kırıklığı yaşamış ve hayal kırıklığına uğrayan merkez partilerin destekçileri tarafından 1981 yılında “Miljöpartiet” adıyla kurulmuştur. İsveç'te yapılan anketlere göre aslında kurulurken çok büyük bir oy

potansiyeline sahip partinin aynı yıl yapılan seçimlerde parlamentoya giremediği görülmüştür. Avrupa'daki yeşil partilerden oldukça destek gören parti sonrasında adını “Yeşil Parti” olarak değiştirdiği görülür. Yine Benelüks ülkelerinde – Belçika, Hollanda ve Lüksemburg- varlıklarına rastlanılmaktadır. Hatta Belçika'nın Batı Avrupa'da yeşil partilerin kendi temsilcilerinin parlamentoya seçildiği ilk ülke olmuştur. Belçika'daki farklı federal bölgelerde kurulan yeşil partilerin –Agalev ve Ecolo- parlamentoya girme yarışı 1981 yılında sonuç vermiş ve parlamentoya dört temsilci yollamışlardır. Ayrıca Avrupa parlamentosuna da bir temsilcilerini yollayarak başarılarını pekiştirmişlerdir. Lüksemburg'da Belçika'daki başarıdan etkilenerek ve mevcut sistemdeki partilerin çevre politikası ile ilgili tutumlarına ve hükümet politikalarına karşı eleştirel bir tutum ile yeni toplumsal hareket aktivistlerinin etkisiyle sürecin geliştiğini görmekteyiz. Kuruluşun 1983 yılında olduğu, 1984 seçimlerinde parlamentoya iki temsilci yolladı. Ancak seçim sistemi nedeniyle Avrupa parlamentosuna temsilci yollayamadığı görülür. Hollanda için durum biraz daha farklıdır. 1984 yılına kadar yeşil meseleler yeni toplumsal hareket aktivistlerince ya da siyaset arenasında Katolik Halk Partisinden -Catholic People's Party- ayrılarak kurulan Radical Party (PPR) -Radikal Parti- ve Hollanda İşçi Partisinden -Dutch Labour Party- ayrılarak kurulan Pacifist-Socialists (PSP) –Pasifist Sosyalistler- tarafından ele alınmıştır. 1984 seçimlerinde alternatif bir liste oluşturulmuş ve seçim sistemine göre Avrupa Parlamentosunda yer alabilmek için %4'lük oylara ihtiyaç olduğunu bilerek propagandalara başlamışlardır. Bu nedenle mevcut, küçük radikal sol görüşlü partilerle bir koalisyona girdikleri görülmüştür. Ancak gerekli oy oranına ulaşamamışlardır. Sonrasında tamamen “yeşil kimlik” üzerinden Green Progressive Akkord (GPA) – Yeşil İlerici Anlaşma- kurulmuş ve yeşiller olarak etiketlenmişlerdir. 1982 ulusal seçimlerinde %5.7'lik oy oranına ulaşmışlardır (Müller,1985:483-487).

İrlanda'da “yeşil ittifak” adı altında kurulmuş, esas olarak yerel ve belirli bir coğrafya da faaliyet gösteren belirli bir konuda uzman kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu bağımsız ağlar bütünüdür. Yeşil ittifak politikasında bu yerel düzeydeki uzman gruplar tamamen özerktir. Bu nedenle kendilerine özgü bir örgütsel yapıyı benimsemişlerdir. Yine Avusturya ve İsviçre'de de varlıklarına rastlanmaktadır. Avusturya'da 1982 yılında iki yeşil grup kurulmuş: “alternatif bir liste” –ALO- ve “yeşil birlik” –VGO- oluşturulmuştur. Her iki grubunda desteklerini esas olarak küçük

yurttaş hareketlerinden almıştır. Bu grupların büyümesi 1978 yılında nükleer santrallere karşı yapılan ulusal referandumun başarısıyla gerçekleşmiştir. Her ne kadar iki grubun da yeşil bir parti olduğu bilinse de gruplar arasında ideolojik ayrılıklar mevcuttur. Yeşil Birliğin 1983 seçimlerinde “faşist” adayla gösterensaçcı bir partiyken, Alternatif liste, Alman yeşillerine benzemektedir. Yerel düzeyde başarılarını sağlamlaştırdıktan sonra yerel, bölgesel ve ulusal olarak büyümek isteyen bir partişekli görülür. Aslında başarıya çok müsait olan bu grupların kendi içerisindeki ideolojik ayrılıkları oylarda bölünmelere neden olmuştur (Müller, 1985:489-490).

İsviçre’de ilk bölgesel yeşiller partisi 1978 yılında Zürih’te kurulmuştur. 1979 genel seçimlerinde kendi aday listeleriyle katılmış ve ülkenin seçim sistemi -nispi seçim yasası- ile parlamentoda bir sandalye kazanmışlardır. Sonraki süreçte ülkede bir çok yeşil partinin kurulduğu görülmüştür. Toplumsal düzeyde de alternatif sol toplumsal hareketlerin gelişkin olduğu bu coğrafyada 1983 yılında yeşil partilerin çoğu ulusal düzeyde İsviçre’de, İsviçre Yeşil Partiler Federasyonunu -Federation of Green Parties in Switzerland- (GPS) kurmuşlardır. Yine aynı yıl alternatif gruptan bazı sol kesimin İsviçre ‘de yeşil alternatif - green-alternative list in Switzerland- (GAS) bir liste oluşturmuştur. Her iki grubunda 1983 seçimlerinde kendi adaylarını gösterdiği görülür. Ancak sadece İsviçre Yeşil Partiler Federasyonunun yeterli oyu aldığı görülür. Çünkü bu partinin yerel ve ulusal düzeyde partilerle etkileşim içerisinde olduğu görülmüştür (Müller, 1985:490).

Her ne kadar temsilde ses getiren bir yanları varsa da üyelik, oy ve sandalye bakımından daha küçük kaldıkları bir gerçektir. Uluslararası ortamda benzer gibi dursalar da hepsi arasında açıkça farklılıklar mevcuttur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR SİYASİ ANLAYIŞ OLARAK YEŞİL LIBERALİZM

Yönetmel gücün bir çeşidi olarak çevre alanındaki politikaların büyümesi liberal teörinin kaygısı dikkate alındığında bir çatışma ortamı beraberinde gelmiş ve tüm bu kaygılar ile aslında liberallerin yeşillendiğı görölmüştür. Bu başlık altında yeni siyasetin getirdiğı yeni örgütlenme biçimlerine bir örnek sayılabilecek yeşil liberal oluşum şekli ile olarak bilgiler verilmiştir.

5.1. Liberalizmin Kısa Tarihçesi

Liberal yapılar içerisinde yeşil oluşumlara geçmeden önce bu bölümde kavramsal olarak liberalizme değinilecektir. Siyaset teorisinde kullanılan diğer terimlere nazaran oldukça yeni olan bu kavram, Avrupa kaynaklı İspanyolcadan türetilmiş bir kelimedir. 19. yüzyılın başlarında siyasi terminolojiye girmiştir. 19. yüzyılda liberalizm diye adlandırılan şeyin, aslında belli başlı ifade ve basın hürriyeti gibi birkaç ilke hakkında muhafazakar ve otoriteryen görüşlere karşı muhalefet yaratmak ve bu nedenle müşterek bir hareketin parçası olarak ortaya çıkmak için yeterli seviyede uzlaşma içindeki bir grup faaliyeti olduğunu görmekteyiz (Hayek, 2009:198). Kelime önceleri İngiltere’de ulusal olmayan politikaları ifade etmek için kötüleyici, suçlayıcı –pejorative- bir anlamda kullanılmıştır. Sonraki süreçte İspanyollarında İngiltere kökenli politikaları nitelemek için bu kelimeyi kullandığı görölmüştür. Yüzyılın sonlarına doğru bu kavram siyaset literatürüne daha da yerleşerek “laissez faire laissez passer” –bırkanız yapsınlar, bırakınız geçsinler- şeklinde karşılık bulmuştur. Düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve serbest ticaretin genel bir adı olmuştur. Etimolojik bakımdan liberalizm ve liberty –özgürlük- arasında bir ilişki olduğu görölmüştür (Yayla,1992:13-14). Uluslararası ilişkiler disiplinde devletler arasında ilişkilerin uyumlu ve barışçıl olabileceğı varsayımı ile hareket eden ekole idealist/liberal paradigma adını vermişlerdir (Çelik Wilste, 2021:135). Realizme rakip bir perspektifte, bazen liberal-uluslararasııcı adı verilen doktrinin John Locke, Hugo Grotius ve Immanuel Kant gibi klasik düşünürlerle çokça ilişkilendirildiğı görölür (Dunnevd., 2021:112).

Liberalizm, siyasal bir düşünce olarak, 17.yüzyıl sonları ve 18. yüzyılda dönüşüm geçiren birey-devlet ilişkisini akılcılık temelinde açıklamaya çalışmıştır. Liberalizm,

akılcılığın insan refahını üstün tutacağı ve sınırlı devlet anlayışıyla insan özgürlüklerini savunacağı için siyasetin insan refahını en üst düzeye çıkarmaya çalışacağına inanmaktadır (Yanık,2015:38). Devlet öncesi durumdan devlet durumuna geçiş, devlet ile vatandaş arasındaki ilişkilerin mesafeli ve karşılıklı sorumluluklar çerçevesinde ilerlemesi gerektiği iddiasına sahip normatif liberalizm ve savunucuları için devletin neden icat edildiği önemli olup konu hakkında birçok filozof tarafından birçok görüş ortaya atılmıştır. Frederich Engels devlet için “zor üzerine kurulu bir mülkiyet” diyerek devletin ortaya çıkışı ile mülkiyet sahiplerinin, başkalarının emeğinin karşılığını vermeden sahiplenme hakkının yolunun açıldığını ifade etmiştir. Ona göre, devletin varlığının kaçınılmaz bir sonucu olarak şiddet, sömürü ve çatışma ortamı vardır. Liberallerin bu görüşünden farklı olarak liberal teori insan doğasını, devletin ortaya çıkışını işbirliği çerçevesinde değerlendirir. Ayrıca Engels’in görüşüne karşı çıkarlar. “Devleti kontrol eden mülkiyet sahipleri değil, mülkiyet sahiplerini kontrol eden devlet” demişlerdir. Devlet davranışlarının daha barışıl bir yöne evirdikleri için ütopyik olarak tanımlanmışlardır (Gözen, 132-137). Barışıl bir toplumsal ortamda bireysel özgürlükleri garantilemek isteyen bu siyaset doktrini, akıl çağı ürünü olup tarihsel köklerinin John Locke, David Hume ve İmmanuel Kant tarafından beslendiği görülmüştür. Liberalizmin temellerini doğal haklar, rıza ve hoşgörü gibi unsurlara dayandıran Locke, siyasi olarak bu teorinin doğmasına en büyük katkıyı sunan filozoftur. Locke, doğa halinden uygar bir topluma geçerken doğal hakları muhafaza etmiş ve devletin görevinin sadece bununla sınırlı olması gerektiğini savunmuştur. Öz sahiplik –self ownership- duygusunun tüm ilkelerine kaynaklık eden bir his olduğunu vurgulamıştır. Bu duyguyu; hayat, hürriyet ve mülkiyet olarak üç kategoride genellenmiştir. David Hume ve Adam Smith ise “kendiliğinden düzen” ve “doğal özgürlük” kavramları ile genel kabuller sunmuştur. David Hume, kendiliğinden düzen kavramı ile toplumda barışıl düzeni ve adaleti sağlayanın akılla tasarlanan veya Tanrı tarafından verilen normlar olmayıp bir tecrübe sonucu edinildiğine ve tüm bunların doğal bir düzeni meydana getirdiğini ve gelenek, tecrübe, insan doğası gibi unsurların toplumsal normları için bir rehber olduğu ifade etmiştir. Adam Smith’in doğal özgürlüğünde, kendi iyiliğine çalışırken genel olarak toplumu da yararlandıran bireylerin eylemlerinden ortaya çıkan âdeta “görünmez bir el” ile insanların bireysel olarak eylemlerinin sonuçlarının toplumda bir düzen meydana getirdiğini savunur.

Kant'ın göre ise kişisel özerklik, kişilerin eşit ahlaki değeri düşüncelerinden ve evrensel bir adalet anlayışı liberalizmin beslendiği temel normlardır (Erdoğan, 2009: 5-8). Çok eski köklere sahip olmasına rağmen liberalizmin etkisi, uluslararası siyasetin iki büyük kırılmasının yani soğuk savaş takip eden yıllara demokrasi yayılımının eklenmesi ve dünya ekonomisinin küreselleşmesinin arkasındaki güç olması yönüyle ölçülebilir. Liberaller insanlık tarihinde ilerlemenin küresel çatışmanın sona ermesi ve iç siyasi alanda meşruiyeti sağlayan ilkelerin uluslararası arenaya taşınmasıyla ölçüleceğine inanmaktadırlar. Genel bir ifadeyle liberaller, demokrasinin aristokrasiye, serbest ticaretin de kapalı ekonomiye tercih edilmesinin savaş ortamına son vereceği düşüncesindelerdi. Onlar için barış anormal bir durum değildir. Kant, barışın ebedi bir hal alabileceğini söylemiştir. Liberallere göre ilerleme ve insanlığın mükemmele ulaşacağına dair bir inanç söz konusudur. İnsan aklının gücüne ve insanoğlunun iç potansiyeli ile elde edeceği kapasitenin farkındadırlar. Ayrıca liberaller için savaş temsil yetkisi olmayan elitlerin saldırgan içgüdülerinin bir ürünüdür. Liberal devletler arasındaki ilişkilerin barışçıl bir kimlik kazanmasının demokratik ilke ve kurumlara dayalı meşru siyasi düzenlemelerinin doğrudan bir sonucu olduğuna inanılır. Hukukun üstünlüğü, bireysel haklar, hukuk önünde eşitlik, halkın rızasına dayalı ve temsil hükümetine bağlılığı ön gören bu ortak ilkelerin devletler arasında karşılıklı olarak kabul edilmesinden, liberal demokrasilerin birbiriyle çatışmada herhangi bir çıkarının olmadığı ve birbirlerinin meşruiyetini sorgulama konusunda bir gerekçelerinin kalmadığı anlamı çıkmaktadır. Liberaller bu teoriye demokratik barış teorisi adını vermiştir. Milli refahın arttırılmasında en barışçıl yol serbest piyasa olduğundan liberallerin serbest piyasa ekonomisinden yana bir tavır izledikleri görülür. Çünkü serbest piyasanın devletler arasındaki ayrımları ortadan kaldırdığı ve bireyleri tek bir toplum çatısı altında bir araya getirdiği ifade edilmiştir. Ortak ticari çıkarlar ve iktisadi iş birliğinin sağlanmasıyla devletler arasındaki çatışmaların azalacağı fikrine sahiplerdir. Liberaller için önem arz eden bir diğer unsurun insan hakları olduğu görülmüştür. Liberaller iç siyasetteki düzenin ön koşulu olarak meşruiyetinin, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve devletin vatandaşlarının insan haklarına karşı saygılı olması görüşü hâkimdir. İnsanların doğumu ile birlikte kazandığı bir takım haklar, kazanımlar ve savunma mekanizmaları mevcut olup bunların insanlara içkin, vazgeçilmez ve devredilemez olduğu görülürken liberaller tüm bunları normatif bir

değer olarak yorumlamıştır. Bentham’a göre “her yasa bir özgürlük ihlâli olduğundan, her yasa bir kötülüktür.” John Locke ise “özgürlük ancak hukukun çatısı altında var olabilir” demiştir (Hayek,2009:210). Liberallerin adâlet anlayışı liberal hukuk anlayışıyla yakından ilişkilidir. Liberal adalet anlayışı iki önemli noktada günümüzde kabul gören anlayıştan farklıdır. Bu anlayış, özel çıkarlardan bağımsız objektif bir inanç üzerine temellendirilmiş olup kendisini, insan davranışının hakkaniyeti ya da insan davranışını yöneten kurallarla ilgilenir. Özellikle sosyalizme karşıt olarak, liberalizmin dağıtımcı adalet -sosyal adalet- diye adlandırılan şeyle değil de, karşılıklı uygulanan adalet - commutative justice- ile ilgilendiği söylenebilir (Hayek,2009: 214).

Tarih sahnesinde liberalizmin devletlerce algılanış biçimi farklılık göstermektedir.Örneğin Fransızların pozitif özgürlüğüne dayanan devletçi bir liberalizm anlayışı varken İngilizlerin dış müdahalelerden bağımsız negatif bir özgürlük anlayışı vardır. Hayek’e göre gerçek liberalizm “bireyin başkalarının zorlaması maruz kalmaksızın davranabilmesi şeklidir” (Yayla, 1992:19-20). Tıpkı barış ve adalet kavramları gibi özgürlük bir kötülüğün bulunmayışına fırsatlar açan ama belirli faydaları garanti etmeyen bir duruma işaret eder. Liberallerin özgürlük talebi, toplum ya da devlet belirli malları arz etmelidir iddiası değildir. Ama bireysel çabalar önündeki bütün insan yapımı engellerin kaldırılması talebidir (Hayek, 2009: 209).

Bireysel özgürlük idealini açıkça formülleştiren ilk insanlar 4. ve 5. yüzyıllardaki klâsik dönem boyunca yaşayan eski Yunanlılar ve Atinalılardı. Atinalı bir generalin Sicilya seferindeyken son derece tehlikeli bir anda, askerlerine “istedikleri gibi yaşayabilmeleri için kısıtlayıcı bağlardan bağımsız olarak şahsî karar verebilme yetkisini” kullanmalarına müsaade edişi verilen örnekler arasındadır. Atinalıların özgürlük anlayışı bir hukuk çatısı altında özgürlük veya hukukun, kral olduğu insanlar arası ilişkiler bütünü şeklinde ifade edilmektedir. Klasik dönemdeki eşitlik anlayışı, hukuk önündeki eşitliği kapsamıştır. Vatandaşların özel hayatlarının devlete karşı korunması şeklinde bir anlayış karşımıza çıkmaktadır (Hayek,2009: 199-200). Kıta Avrupa’sında liberal düşüncenin 1830’lu yıllar olan Temmuz Monarşisi döneminde zirve noktasına ulaştığı ama sonrasında küçük bir elit zümre ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Kıta Avrupası liberalizm tipinde ise toplumsal yapıdan da kaynaklanan farklılık mevcuttur. Çünkü burada güçlü bir ruhban zümresinin gücünü görmekteyiz. Liberal düşüncenin demokratik hareket ve yüzyılın ikinci yarısı itibariyle yeni sosyalist

hareketi büyük ölçüde yerinden ettiği, serbest piyasa hareketinin liberal grupları canlandırdığı görülmüştür (Hayek,2009:203).

George Sabine'nin liberal bir politikanın ayırt edici özelliklerinin, hükümeti sınırlandığını, özel teşebbüsü teşvik ettiğini ve sözleşme özgürlüğünün mümkün olan en geniş ölçüde sağlanması gibi maddeler olduğunu saymıştır. Yayla, klasik liberalizmin temel felsefesinde, bireycilik, özgürlük, kendiliğinden düzen, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet gibi unsurları görmekteyiz (Yayla, 1992: 135-137).

Liberalizmin belki de en önemli özelliği olan bireycilik için “liberalizm bireyci bir toplum sistemidir” ifadeleri kullanılmıştır. 20. yüzyılın liberal yazarları arasında “birey” olgusu merkez durumdadır. Bazen yalnızca ekonomik anlamda bazen de kişisel sorumluluğu ifade eden kavram, Saint Simoncu modern sosyalizmin kurucuları tarafından karşı oldukları rekabetçi toplum için yaratılmıştır. Ancak kavramın gelişimi noktasında Locke karşımıza çıkar. Liberalizme göre temel olan yegane şey “bireydir”. Liberallerin bireycilik anlayışının normatif olduğu yani her bireyin kendi içerisinde bir değer olduğunu görmekteyiz. Bireyin varlığı insan topluluklarının varlığından daha gerçektir. Toplumdan önce var olan bireye ait en yetkin tanımlamayı Kant'ın yaptığı görülmüştür. Kant'a göre özgür bir birey, üstün bir varlıktır. Akıl sahibi bir varlık olmasından kaynaklı olarak kesinlikle bir araç olarak görülemezler. Kendileri bir amaç olarak vardır (Yayla, 1992:137-139). Bir grup liberal –Locke, Hume ve Smith- bireyciliği gerçek ve sahte olarak ayırmışlardır. Hayek; gerçek bireycilik insan ilişkilerinde ortaya çıkan düzeni ve hesapsız, öngörülemez sonuçları içerirken sahte bireycilik, bilinçli ve planlı insan düzenlemeleri olarak karşılık bulmuştur. Bireyciliğe gelen en büyük eleştiri bencilliği onayladığı ve teşvik ettiğidir (Yayla,1992:144-145).

Liberal düşüncedeki özgürlük, aynı zamanda hoşgörü-tolerans ve özel hayat gibi kavramları da içermektedir. Buradaki özgürlük, negatif anlamda bir özgürlüktür. Yani bireyin dışarıdan gelen bir zorlama olmaksızın hareket edebilmesidir. Kişi başkalarının zorlamasına ne kadar maruz kalmıyorsa o kadar özgürdür. Özgürlük sosyaldır, doğa ile olan ilişkilerde söz konusu olmayıp yalnızca beşeri ilişkiler bağlamında ele alınmaktadır. Bu noktada liberallerin “bir şeye özgürlük” değil, “bir şeyden özgürlük” şeklinde ifade edilen ve bir şeyin sağlanması önemli değil bir baskıya maruz bırakmaması önemli şeklinde anlaşılan ifade liberaller için önemlidir

(Yayla,1992:149-150). Liberal özgürlük anlayışına ek olarak, özgürlük fikrinin bireylere içkin olduğu görüşü literatür okumalarında görülmüştür. Bir topluluğa ait olmayan özgürlük fikrinin muhatabı yalnızca bireydir. Özgür bir toplumdan söz edilse bile bu toplumdan kasıt “özgür bireylerin meydana getirdiği bir topluluktur”. Bunlara ek olarak “politik” değer kavramı ile karşılaşmaktayız. Yani siyasi alanda bireyleri koruma altına alan bir özellik olarak görülmektedir (Erdoğan, 2009:9). Liberallerin temel özgürlük anlayışının en önemli temsilcisi J. S. Mill’dir. Başkalarının özgürlük alanına müdahale etmeksizin, belirlediğimiz politikalar ile kendi iyiliğimize doğru bir arayışın temel özgürlük olduğunu söyleyen Mill “devletin şekli ne olursa olsun eğer toplumdaki bu özgürlük anlayışına saygı göstermiyorsa o toplum özgür değildir” demektedir. Vicdan özgürlüğü ile fikir özgürlüğü arasındaki ilişkiye değinen Mill, fikir özgürlüğü ile ifade edilenin vicdani boyutta bir başkasını engellememesi gerektiği şeklinde geneller. Mill’e göre özgürlüğün temel noktasını “fikir” oluşturmaktadır (Yayla,1992: 159-160). Yine ekonomik özgürlüğün liberaller için önemli bir noktada kaldığı görülür. Ekonomik anlamda kimseye muhtaç olmamak şeklinde karşılık bulan ekonomik özgürlük, ekonomik faaliyetlerde bulunmak ve ekonomik girişimcilik hakkı olarak da karşımıza çıkmıştır. Locke’dan itibaren liberallerin hoşgörü ya da tolerans noktasında ortak bir mutabakata vardıkları, dini hoşgörü noktasında temellenen görüşün zaman içerisinde aklın ortak bir dini üretemeyeceğinin anlaşılması noktasında siyasal bir pratik kazandığı görülmüştür. Farklı yaşam biçimlerinin ortak bir alanda yaşama arzusu ile birleşmesi hoşgörü alanını zorunlu kılmıştır. Yine özerkliğin liberal bir toplum için önemli bir kriter olduğu, özerk kişi kendi hayatında söz sahibi olan, kendi hayatını kuran kişidir. Aslında bireysel özgürlükçü bir toplumun zorunlu sonucudur demek mümkündür. Aynı şeyi özel hayat içinde söylemek mümkündür.

Liberal düşüncedeki kendiliğinden düzen kavramını Herbert Spencer “sosyal darwinizm” görüşüyle ortaya koymuştur. Kişinin işlerini doğal bir akışa bırakarak herhangi bir zorlamaya ve müdahaleye maruz bırakmaması halidir. Kişilerin kendi hallerine bırakılması durumunda doğal bir düzenin işleyeceği anlatılmıştır (Yayla,1992:170). Piyasa ekonomisinin de kendiliğinden düzenin ekonomi alanına bir yansımaları olduğu görülür. Toplumdaki bireylerin kendi ihtiyaçları için harekete geçtiği bu ihtiyaçları giderirken de diğer insanların ihtiyaçlarına cevap verdiği görülmüştür. Bu ortamın da bir pazar tarafından yönetildiği iddia edilmiştir. İşleyen bu sistemde

insanların gönüllü olarak çalıştığı, devletin sistemdeki rolünün sadece bireyleri, piyasa ekonomisini korumak ve işlerlik yönündeki olumsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Bu noktada Smith'in “görünmez el” , Marksistlerin “anarşik üretim” kalıpları karşımıza çıkar. Piyasa ile ifade edilmek istenen aslında bir süreçtir (Yayla,1992:174-179). Bireylerin faaliyetlerinin bir zincirin halkaları şeklinde iç içe geçerek birbirini tamamladıkları,piyasa koşulları içerisindeki herkesin hem üretici hem de tüketici olduğu bir tasvir karşımıza çıkmaktadır.

Liberaller için önem arz eden insan hakları konusunda tehdit olarak görülen konu devlet olup sınırlandırılmayan kurallara bağlanmamış devlet, insan özgürlüğüne bir tehdit olarak algılanır. Bu yüzden liberallerin olmazsa olmazı olarak sınırlandırılmış devlet özelliği karşımıza çıkar. Liberallere göre devlet, sadece iç güvenliği, toplumsal adaleti ve ulus savunmasını sağlamakla mükelleftir. Robert Nozick bunu “ultra minimal devlet” olarak tanımlamıştır. Liberaller, devletin sınırlılığını hukuk devleti veya yasaların egemenliği şeklinde bir karşılık ile açıklar. Devlet figürü zor kullanma tekeli elinde bulundurur. Ancak bütün yasalara kaynaklık etmez. Hukuk devleti noktasında devletin yapılaşmasından önce doğal bir hukuk vardı ve bu hukuk devleti için de bağlayıcı niteliktedir. Yasal egemenlik noktasında Hayek, dört temel özellik sayar. Kanunların genelliği, herkese eşitliği, hükümet dahi herkese bağlayıcı olması ve geriye yürüyebilmesi şeklinde sıralamıştır (Yayla,1992: 186-188). Locke ise devletlerin kurulum amacının, hayatlarının, özgürlüklerinin ve mallarının karşılıklı korunumu için kurulduğunu söyler. Locke için devlet faaliyetlerinin amacı, yönetilenlerin haklarının korunmasıyla sınırlanmamalı, hiç kimse diğerinin rızası olmadan meşru politik güç iddia edemez (Conway,2011:87). Locke'çu geleneğe bağlı liberaller kanunlar sisteminin varlığının özgürlük için bir engel olarak görmezler. Hukuk çerçevesinde özgürlüğü - özellikle kişilerin seçme olanaklarını arttıran kanunları- temel bir değer sayarlar. Nihai sonuçta liberallerin devletten beklentisi özgürlüğün iyiye önceliği ve devletin tarafsızlığı şeklinde ifade edilmiştir (Erdoğan, 2009:9).

Liberalizm ve demokrasi ilişkisi için Hayek, demokrasi hükümeti kimin yöneteceği sorunuyla ilgilenir. Liberalizm bütün iktidarların yani çoğunluğun meşruiyetini sınırlandırır. Liberalizm sınırlandırılmamış demokrasi ile ve diğer sınırlandırılmamış hükümet şekilleri ile bağdaşmaz. Liberalizm, yasamayı etkin bir şekilde sınırlandırmak amacıyla bir anayasada açıkça kabul görmüş ilkelere bağlanmayı

talep ederek hükümet yetkilerinin kısıtlanmasını varsayar (Hayek, 2009:217-219). Liberal ilkelerin çoğu hükümet yetkilerinin sıkı bir şekilde sınırlandırılmasını ister. Ayrıca kullanımı hükümete bırakılan kaynakların kullanımı ile kaynakların vergiler ile arttırılması dışında zor kullanım gerektirmeyen birçok hizmete de karışmaması gerektiği arzulanır. Tüm bu görüşlerin 19. yüzyılda liberal teori tarafından bir tartışma konusu haline geldiği ve bu tür hizmetlerin merkezî hükümet yerine yerel hükümetin ellerine bırakılmasının daha iyi olacağını vurgulayan bir fikir sunulmuştur. Yol gösterici düşünce merkezî hükümetin gereğinden fazla güçlü olabileceği düşüncesi ve farklı yerel yönetimlerin arasındaki rekabetin hizmetlerin yerine getirilmesi esnasında bir rekabet ortamı oluşturacağından daha etkin bir organizasyon şekli sunulur (Hayek, 2013: 218).

Yukarıda yer verilen tüm açıklamaların temaca ele alınan klasik liberallere ait olduğunu söyleyerek klasik ve sosyal liberalizmi ayırma değinilecektir. Liberteryenist olarak da adlandırılan klasik liberaller, ekonomik konularda zor kullanmanın liberal olmayan bir davranış şekli olduğunu vurgularlar. İktidara karşı her zaman şüpheci ve mesafelilerdir. Toplumdaki bütün bireylerin iyi yaşam arzusu noktasında amaçlarının çatışması halinde siyasal çoğulculuğu ve çeşitliliği güvence altına alan siyasal ve tarafsız kuralların devreye girerek bu arzuları sınırlamalarını bekler. Yeşil liberallerle ele alınan tam olarak “klasik liberalizmdir”. Yukarıda bahsi geçen açıklamaların klasik liberalizme ait olduğunu söyledikten sonra genel olarak klasik liberalizm ile ifade edilenin en genel şekliyle “bireyci, negatif özgürlük anlayışına sahip, sınırlı devlet görüşüne bağlı, sosyal adalet fikrine uzak, piyasa ekonomisi içinde kendiliğinden oluşan adalet fikriyle hareket eden” bir görüş olduğu sonucuna varılmaktadır (Yayla,1992:24). Liberalizmin yukarıda bahsettiğimiz gibi farklı anlayış biçimlerine sahip olduğunu bilmekteyiz. Ancak en temel ayırımın pozitif ve negatif özgürlükler noktasında temelde ikiye ayrıldığı görüşünü literatürde görmekteyiz. İlkinin “klasik, geleneksel” ya da Hayek’in ifade edişi ile “gerçek” liberalizm, diğerrinin ise “yeni liberalizm, neo-liberalizm, sosyal liberalizm, refah devlet teorisi, eşitlikçi liberalizm, toplumcu liberalizm ve yeniden dağıtımcı sosyal politika” gibi isimlerle (Yayla,1992: 23) anılan yeni liberalizm olarak da adlandırabileceğimiz liberalizmdir. Yeni liberaller –ki burada liberal kuramsalcılar olarak da isimlendirilir-, devlet merkezli yaklaşan liberallerdir. Sistemin anarşik olduğunu kabul ederler. Uluslararası ortamda iş birliği noktasında mutlak kazançlara baktıklarını, devletin nihai

hedeflerinin güvenlik ve ekonomi odaklı olması gerektiğini savunurlar. Ama önceliklerinin ekonomi olduğunu görmekteyiz (Yanık,2015:46). Neo- liberaller devletin toplumsal anlamdaki otoritesinin eksikliği noktasında uluslararası kuruluşların ve anlaşmaların etkinliğini savunmuştur. Klasik liberallerle neo-liberaller arasındaki farkı anlayabilmek için “piyasa ekonomisine yapılan vurgu ve devletin sınırlılıklarının genişletilmemesi noktasında, neo-liberaller piyasa ekonomisine karşı çıkmasalar da klasikler gibi bir heyecan duymazlar. Ayrıca iktisadi özgürlüklere üzerinde de çok durmazlar” görüşü göz önünde bulundurulmalıdır (Erdoğan, 2009: 16).

5.2. Liberal Düşünce İçerisinde Yeşil Oluşum “Yeşil Liberalizm”

Yukarıda kısaca girişi yapılan ve tartışmalara konu olan, Yeşil Liberalizm için, liberalizm yeşil politik düşünceyle temasıyla temel noktalarda bir değişiklik göstermese de önemli gelişimler göstererek liberallerin yeşillerin bir tonuna büründüğünü görmekteyiz. Hiçbir liberal siyaset teorisi insana “iyi” kavramı olmadan harekete geçmez. Liberaller bireylere hayatın yaşamaya ve sürdürmeye değer olduğunu hissettiren şeyin ne olduğu noktasında belirli varsayımlarda bulunmak zorundadır. Liberalizmi içeren tüm politik teoriler zorunlu olarak ontolojik hipotezleri de içermektedir. Liberaller gerçek dünyanın nasıl çalıştığına, politik ve etik arzuların nasıl çalıştığına, politik ve etki arzuların nasıl kısıtlandığına dair varsayımları da içerir. Liberallerde tarafsızlık mutlak değildir. Zaten mutlak olması kaygısı da gütmeyiz. Liberallerin tarafsızlığı etik ve ontolojik sınırlamalarını reddetmek yerine varsayması geçtiğimiz on yıllar boyunca doğal kaynakların kıtlığına ilişkin ekolojik fikirleri bir bütün olarak özümsemesine olanak tanımıştır. Liberallerin amacı, sosyal işbirliği için ahlaki ön koşulları en aza indirmek ve aynı zamanda sosyal uzlaşmayı en üst düzeye çıkarmaktadır. Liberallerin birbirlerine zarar vermeden istediğini yapabilmesi ve başkalarını ihtiyaç duydukları kaynaklardan mahrum bırakmamak şeklindeki özgürlük anlayışlarıyla kişilerin doğal kaynaklardan yararlanma şekillerini ontolojik olarak sınırlandırmaktadır (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:23-24).

Liberallerin doğal kaynakların arzının kıtlığı noktasında herhangi bir endişe duymamışlardır. Onlara göre doğa yenilenebilir bir bolluk havuzuydu. Ekolojik kriz ile birlikte gelecek nesiller devreye girmiştir. Gelecek nesil, gelecek bireysel insanlar topluluğudur. Tek fark onların henüz var olmamasıdır. Liberaller hiçbir nesil doğal

kaynakları diğerlerinden daha fazla hak etmez görüşüne sahiptirler (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:23- 24). Ekolojistler yalnızca bireysel olarak insanları veya hayvanları değil toplulukları, türleri ve bunların farklı yaşam biçimlerini ve ekosistemlerini savunur. Ekolojistlerin ve liberallerin motivasyonları farklı olsa da ekolojik çeşitliliğin maksimum düzeyde koruması ve bireylerin yeşil bir yaşam sürmesi için en üst düzey özgürlük diyerek sonuçlar düzeyinde aynı noktada buluşacakları ön görülmüştür (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:29).

Liberal düşünce biçimine göre, doğal kaynakları kimin kullanacağı söz konusu edildiğinde bireylerin özel yaşamları da etkilendiğini ifade edilmiştir. Liberaller, çevre politikalarının bireysel yaşamları çok belirgin bir şekilde etkileyebildiğini söyler. Ernest Callabach'ın "Ekotopya" adlı eserinde söz ettiği kurgusal düzeni bu anlamda bir örnek oluşturabilir. Eserde Callabach, tüm sistemleri ekoloji temelli oluşturmuş bir ütopya anlatmaktadır. Liberallerin nüfus büyümeleri konusunda nüfusun kontrol altına alınması ve çevresel zararın bireylerin üreme sistemini bile düzenleyecek kadar ileri olmasını kabul etmek istememişlerdir. Mark Sagoff, liberalizm ile çevreciliğin arasındaki gerilime işaret ederken liberal teorinin tarafsızlığı –ki mutlak bir tarafsızlığa sahip değildir- üzerinde durmuştur. Yine tarafsızlık fikri üzerinden hareket edilecek olursa J. Stuart Mill, Bruce Ackerman ve Ronald Dworkin karşımıza çıkar. Dworkin, siyasal kararların herhangi iyi bir yaşam ya da neyin yaşama değer kattığı anlayışından bağımsız olması gerektiğini savunmuştur. Liberal tarafsızlığın temel düşüncesinin, bireylerin yaşamlarında nasıl bir anlam bulacağı konusunda kişisel tercihlerine müdahale edilmemesi olduğunu savunmuşlardır (<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/27/21-cary-coglianese-cevre-politikasi-icin-liberal-tarafsizligin-ifade-ettikleri.pdf>, ErişimTarihi:12.02.2022).Yönetim bireylere anlamlı yaşamlarını gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyduğu sağlıklı olma imkânını sağlamak için yardım etmesi zararın tehlikelerine karşı korunma yollarından birisidir. Çevre politikalarının çoğunun çevresel zarar ihtimalini düşürerek sağlığın korunması çabaları olarak görüldüğü için bu yönüyle liberal tarafsızlık boyutunda ele alınarak, tarafsız bir yönetimin doğal olarak temiz hava, temiz su ve güvenli gıda gibi sağlıklı olmanın genel koşullarını sağlamaya çalıştığı söylenmiştir. Liberal bir yönetimin, bireylerin iyi yaşam anlayışları üzerinde zorunlu olarak taraflı olan, kirlilik ve diğer çevresel tehlikelerle ilgili taraflı olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Liberal yönetimler bireylere yalnızca kendi iyi yaşam hayallerini takip etmeleri için ihtiyaç duydukları

kaynakları sağlamakla sorumlu hisseder (<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/27/21-cary-coglianese-cevre-politikasi-icin-liberal-tarafsizligin-ifade-ettikleri.pdf> Erişim Tarihi:12.02.2022).

Liberallere göre çevre, kişilerin sınırsız özgürlüğünün diğer insanların özgürlüğünü engelleyeceği bir alan olarak gösterilir. Liberaller “kirliliğin ve kaynakların tükenmesinin” özgürlük açısından liberal amaçlara açıkça bir engel olduğunu ifade etmişlerdir. Çevrenin ekonomiye bağlı olmayışı ancak kişisel özgürlükleri sağlama konusunda bir uzlaşıya varmaları gerektiğini ve bunun yanı sıra her ikisinin de gelişimi için bir biriyle olan ilişkilerini nasıl dengede tutacağı ya da hangi noktada birleşeceği asıl soruyu oluşturmuştur. Çevreye öncelik verme arzusu liberal siyasi tarihi boyunca süren bir gelenek haline gelmiştir. 1920’ler de Birleşik Krallık’ta liberallerin yazdığı bir belgede –yellow book- çevre ile ilgili olarak “endüstriyel stratejinin bir parçası” ifadeleri kullanılmıştır (<https://green-alliance.org.uk>, Erişim Tarihi:20.04.2022). Yine 1980’ler de İngiliz Liberal Partisinin ittifak oluşturacağı parti ile çevreye odaklanmaları konusunda yönlendirici olması konuya örnek olarak gösterilse de bireysel özgürlüğe, insanların seçimlerine ve yaşam tarzlarına müdahale etmeme bu seçimlerin çevresel sonuçlarını sınırlama arzusu arasında hassas bir denge olduğunun altını çizmek gerekir. Konu hakkındaki bir başka bakış açısı Andrew Dobson’a aittir. Ekolojik vatandaşlığın liberal toplumlarda nasıl somutlaştırılabileceği sorusu üzerinden giden Dobson, diğer düşünürler gibi liberaller ile çevreyi uzlaştırma peşinde koşmamıştır (Meyer, 2005:118). Çevresel kaygının tarafsız liberal bir bağlılıkla tutarlı olabileceğini savunur. Liberalizmin yeşillenmesi konusunda çalışmalarıyla dikkat çeken bir diğer araştırmacı John Rawls’dır. Liberal eşitlikçilik olarak da bilinen Rawlsçı geleneğe değinecek olursak; dağıtımçı adalet fikri karşımıza çıkar. Eşit özgürlük fikrinin genel olarak eşit fırsatlar, eşit kaynaklar, eşit refah gibi eşit anlamlı haklar olarak somutlaştığı görülür. Rawlsçı felsefe ana akım liberallerin çevresel kaygılarının dört konu ile sınırlı olduğu ifade edilmiştir (Wissenburg, 1998:77). Bu konular; kirlilik, hayvan hakları, kaynakların küresel dağılımı ve gelecek nesillere yönelik yükümlülükler olarak karşımıza çıkar. Ancak bu konuların hiç birinin tipik bir çevresel sorun olarak veya çevresel bir boyuta sahip olmadığı ifade edilmiştir. Örneğin hayvanları gündemde tutmaktaki amacın biyo çeşitliliğe ya da türlerin yakın zamanda yok olması durumunda insanların ve

hayvanların arasındaki kaynaklara erişimin dağılımı hakkında ya da tek tek hayvanlara yapılan muamele ile hiçbir ilgisi yoktur (Wissenburg, 1998:75-76). Bazı liberallerin küresel ölçekte güç, zenginlik, yaşam standardı, fırsatlar ve kaynaklara erişimin adaletsiz dağılımına ilişkin açıklamalara yer verdiği görülmüştür. Son yıllarda aynı konu sosyal, politik ve ekonomik bir sorun olarak kabul edildiği ve olası her çözümün çevresel sorunlara yol açacağı yeşil gündemine girmiştir. Bazı liberallerin yeşil söylemdeki en büyük sorunlardan ve kaygılardan birini oluşturan gelecek nesillere karşı olan sorumlulukları tartışmışlardır. Gelecek nesillere yönelik yükümlülüklerin varlığını kabul eden liberaller şöyle bir sonuca varmıştır o da; “tasarruf adalet ilkesi” kavramıdır. Yani liberallerin gelecek nesillere karşı olan sorumluluklar konusunda büyümeyi sınırlandırıcı tedbir almamış sadece işler yolundayken bazı yükümlülükleri kabul etmiştir (Wissenburg, 1998:80). Kirlilikler konusunda ise liberallerin “tüketim malı üretiminin bir sonucu olarak bir kirlilik hakkına” sahip olunabileceği ve kirliliğin telafisi konusunda “kaynakların karşılıklı ikame edilebilirliğinin evrensel bir inancın sonucu” olduğu görülür (Wissenburg, 1998:79).

Liberaller doğanın içsel değerlerinden, ekonomik büyümenin bir gün sona ermesi olasılığından ya da kaynakların tükenebilmesi fikrinden bahsetmemiştir. Büyüme, sürdürülebilirlik, taşıma kapasitesinin fiziksel sınırları veya doğa rezervlerinin korunması onların ilgi alanına girmediği ifade edilmiştir. Ancak bir istisna olarak Brian Barry’nin çevresel konular hakkında diğer liberallerden farklı olarak, büyümenin sınırları, doğanın değerine ilişkin insan merkeziliğinden farklı olarak eko merkezilik yaklaşımının ağır bastığı, ekolojik sorunlara daha hassas yaklaşan bir liberal olarak karşımıza çıkmıştır (Wissenburg, 1998:80).

Serbest piyasa savunucuları için serbest piyasanın çevre için bir tehdit olduğu konusunda çevre için en ideal olanın aslında serbest piyasa olduğu görüşü hakimdir. Onlara göre doğal kaynakların özelleştirilmesi bireysel mal sahiplerini doğrudan sorumlu hale getirdiğinden onu korumak ve hatta arttırmak için çaba göstereceği anlayışı hakimdir. Serbest piyasa çevrecileri parayı değerle karıştırır. Bir ormanın doğallığını korumak ve onu bir rant çevirmek yönünde bir tercih yapmak durumunda olan serbest piyasa savunucuları ormanın doğal güzelliğini savunmak arzusunda güçlü bir tercih yapmış olmak isteseler karşı tarafın zararını tanzim etmek gücüne sahip olmayabilir (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:30). Serbest piyasa çevrecilerinin çevreci

hareketlerin yükselişe geçtiği dönemde kendilerini koruma altına almak için oluşum gösterdikleri görülür. Yükselişe geçen bu hareketler ile ancak ekonomik büyümeye ve tüketime karşı bu söylemler ile başa çıkılabileceği kanaatinde ortaya çıkmıştır. Yeşil liberal oluşumun da buna benzer şekilde -serbest piyasa ekonomisinde yeşillerin tepkisini almamak adına- ortaya çıktığı açıktır. Sermaye birikiminin artması önündeki engellerin kaldırılmasını gerekli kılar. Kaynak kullanımının azaltılması, büyümenin sınırlandırılması her ne kadar önlerinde ekolojik kriz gibi bir faktör varsa da kapitalist sistem de mümkün değildir. Büyümenin sınırlandırılması, sermayenin doğasına aykırıdır. Kapitalist sisteme uyumlu çevre politikaları sermayeyi sınırlamaktan ziyade bu sınırları aşma işlevi görür. Serbest piyasanın varlığı devam ederken getirilebilecek çözüm önerileri sorunlar zincirine sebebiyet vermektedir .(Tan Gülcan,2016:222) Çözüm önerileri noktasında sunulan çözümlerin de bu nokta da yetersiz kaldığı görülür. Yeşil tüketicilik örneği ile açıklanacak olursa; kavram, tüketici tercihlerini değiştirilerek çevrenin korunması fikri olarak açıklanabilir. (Dobson, A., R., Eckersley, 2006:30) Yeşil tüketim fikriyle kirliliğin ortadan kaldırılabilirliği görüşü savunulur. Üretimin sınırlandırılması görüşü hali hazırda yerini korurken buna yeşil bir görünüm verilmesini savunan bu görüşe bir eleştiri olarak, endüstriyel üretimin tamamen “yeşil” olamayacağını savunmuşlardır. Sürdürülebilir bir toplumun tüketim üzerinden tanımlanamayacağı vurgulanır. (Pereira ve Seabrook, : 1996: 104- 105).

Adaletin yalnızca insanla sınırlandırılması algılanışına itiraz eden ve adalet fikrinin canlı ve cansız tüm varlıkları içermesi gerektiği çevresel adalet anlayışını savunan ekolojist görüşe karşı liberallerin doğayı adalet dağıtımının öznesi olarak görmesinin bir dizi sorunu da beraber getirdiğini savunurlar. Liberallere göre insan dışı doğanın öz farkındalığının olmayışı, insani amaçlar adına kullanılabilirliğini meşrulaştırır. Kendilerini ifade edemeyen ve iletişim sağlanamayan insan dışı varlıklar aslında toplumun bir üyesi olarak görülmez. Yurttaşlar gibi haklara değil yurttaşlarca geliştirilen ve sadece kendilerini ilgilendiren politikalara uymak zorundalardır (Tan Gülcan, 2016:224-225). Liberal düşünce insanların hür doğduğuna ve kendi kaderlerini tayin edebildiklerine inanılır. Gelecekleri için hayalleri ve planları başka kimsenin etkisi olmadan özgürce gerçekleştirirler. İnsanların geleceklerini özgürce tayin etmesi fikri liberal felsefenin temelini oluşturur. Ekolojik kaygıların politikalara yansımaları her anlamda daha eşit bir dünya anlayışı ortaya çıkartmaktadır. Üretim faaliyetlerinin

eşitlikçi dağılımı, atık dağılımının ekosistem tarafından daha tolare edilebilir düzeyde olmasını, yenilenebilir enerji kaynak kullanımının yaygınlaşmasını, ekonomik refahın eşitlikçi bir biçimde paylaşılmasını sağlayabilir. Bu nedenle yeşil düşünce ekolojik krizin aşılabilmesi için arzu ve istekler noktasından ziyade ihtiyaçlar güdümünde olması gerektiğini savunur. Liberallerin özgürlük ve eşitlik noktasına yoğunlaşmalarının uygulamada bir anlam ifade etmediği en önemli noktanın fırsat eşitliği olduğunun vurgusunu yapmışlardır (Tan Gülcan, 2016:228). Bireylerin diğerine göre daha fazla çalışmak istemesi durumuna bağlı olarak refah eşitsizliği toplumda hep var olacaktır. Tekrar tekrar yeniden dağıtım yapılsa dahi, eşitsizliği yaratabilecek her türlü eylem yasaklanarak tüm özgürlükler ortadan kaldırılmadığı sürece, refah eşitsizliği önlenemeyecektir. (Tan Gülcan, 2016:230).

Liberallerin kendi içlerinde ekolojistler ile uyumlu olup olmayacağına ilişkin tartışmaya göre, ekonomik liberalizm ve siyasi liberalizmin aynı şey olmadığını iddia edilmiştir. Ekonomik liberalizm ile siyasi liberalizmin ayrım yapan liberallerin aslında liberaller ile yeşillerin bir çatı altında buluşabileceğini dile getirmektir. Ekonomik liberalizmin temel argümanı olan ekonomik büyüme noktasında doğayı sömürmesi ve maksimum ekonomik büyümenin ekolojik anlamdaki tahribatları beraberinde getirdiği açıktır. Ancak kendilerini ekonomik liberallerden ayrı gören siyasal liberaller, ekonomik liberalizme bakarak karar vermenin yanlış olduğunu vurgular. Serbest piyasa ekonomisinin liberal demokrasiden daha önce var olduğunu kapital sistemin siyasi liberalizmin politik yapısının ve özgürlüklerin zorunlu bir parçası olmadığını dile getirir. Dolayısıyla ekonomik liberallerin ekolojiyle uyuşamamasının siyasi liberaller için birbağlayıcılığının olmayacağı vurgulanmıştır (Tan Gülcan, 2016:221-222). Ancak aslında ekonomik liberalizm “klasik” diye anarak yukarıda açıklamalarına yer verdiği liberalizm şeklinin bir modelidir. Dolayısıyla zaten ekonomik liberalizm diye anılan aslında klasik liberalizmin ekonomik modeli olarak değerlendirilmiş ve bu ayrım üzerinde durulmamıştır.

5.3. Yeşil Liberal Parti

Dünya’daki tek örneğinin İsviçre’deki partinin oluşturduğu Yeşil Liberal Partinin ilk olarak 1970’li yıllarda kantonlar düzeyinde Yeşil Parti adı altında oluşmaya başladığı görülmüştür. Bölgesel özelliklerden ve siyasal hayatın arka planlardan etkilenen aktivistler

çevresel kaygılara ek olarak çok geniş bir konu perspektifi çizmektedir. Yeşil Partinin bölgelere, etkilendikleri ideolojilere ve kurucuların siyasi ideolojilerine göre sadece çevreci düşünceyi merkeze alan ne sağ ne de sol ideolojilerden etkilenen “salatalık yeşiller” ve yeşil düşünenin yanı sıra sol ideolojiyi benimseyen “karpuz yeşiller” olarak iki gruba ayrıldığı görülür (Ladner, 2012: 511-512). 1983 genel seçimlerinde salatalık benzeri partilerin İsviçre Yeşil Parti Federasyonu adı altında, karpuz yeşillerin ise İsviçre Yeşil Alternatifleri olarak bir araya geldikleri görülmüştür. Katıldıkları 1983 seçimlerinde iki partinin de istenilen başarıyı elde edemediğini görülmüş ancak sonrasındaki seçimlerde Çernobil Faciasının ve asit yağmurlarının da gündemde yer tutması halkın ekolojik farkındalığa eriştiği bir nokta olmuş ve çevresel yaralanmalara daha güçlü bir ses olmak adına tek bir parti çatısı altında birleşmek istemişlerdir. İsviçre Yeşil Partisi –Salatalık Yeşiller İsviçre Partileri Federasyonu tüm yeşil tabanlı partileri tek çatı altında toplayınca İsviçre Yeşil Partisi olarak isim değiştirdi- Yeşil Alternatiflere göre daha başarılı bir oy potansiyeline sahip olduğundan dolayı artık yeşil tabanlı tek siyasi temsilci olarak varlığını sürdürmeye başladı (Göktolga, 2015:145). 1986 yılına gelindiğinde İsviçre Yeşil Partisi (SGP) parlamentoda grup kurabilecek sandalye sayısına erişmiştir. 1991 seçimlerinde elde ettiği %6,1 ‘lik oy oranı 2003 yılına kadar elde ettikleri en iyi sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. 2003 yılına gelindiğinde ise parti programı daha da genişletilerek ekolojik konuların ötesine geçilmiş ve toplumsal cinsiyeti, eşitlikçi maliye politikalarını ve sosyal Avrupa politikalarını içerecek şekilde bir siyasi program oluşturulmuştur. Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere yeşil tabandan uzaklaşan Yeşil Alternatiflerin çöktüğü görülmüştür. Sonraki süreçte çok istikrarlı bir ilerleyişe sahip olamadıkları ve ekolojik güç konusunda ulusal düzeyde kalmışlardır. 1980’lerden itibaren bir gözlemci sıfatıyla ulusal parti örgütlenmeleri olarak varlıklarını sürdürdükleri 1990'lara gelindiğinde ise Yeşiller Partisi'nin sol tabana bir dönüşü olduğu görülmüştür. Hatta öyle ki 2007 yılına gelindiğinde Yeşil Partinin sadece çevreci olmaktan çıkıp sol bir parti olarak yoluna devam ettiği görülmüştür. Yaşanan bu değişikliğin ulusal ve siyasi alanlara yansıdığı görülmüştür. İsviçre Yeşil Partisi –hakimiyet Salatalıklarının elindeyken bu sol tabana yöneliş ile Karpuzların etkinliği artmıştır- içerisindeki bu sol tabana yöneliş şekli Salatalıkları rahatsız etmeye başlamıştır. Zaten Yeşil Liberal Partinin oluşumu aslında İsviçre Yeşil Partisinin içerisindeki bu iki grubun birbirinden duyduğu rahatsızlığın bir sonucudur.

Zürih'deki Yeşillerden, Kanton Hükümeti Üyesi olan Verena Diener ile Ulusal Konsey Üyesi Martin Baumle İsviçre Yeşil Partisinin gittikçe sol tabana yöneldikleri gerekçesiyle partiden ayrılmış ve Zürich merkezli Yeşil Liberal Partiyi –Grunliberale Zurich- kurmuşlardır (Ladner, 2012: 513). Yeşil Liberaller kendilerini sol tabanlı Yeşil Partiden ayrı görerek siyasi merkezin bir partisi olarak tanımlamışlardır. Yeşiller kadar oldukça yeşil ve bireysel özgürlükler konusunda oldukça liberal olarak tanımlandıkları görülmüştür. Ancak soltabanlı olma yönüyle Yeşillerden oldukça farklı oldukları ifade edilmiştir. Yine çevre sorunları konusunda Yeşiller kadar çevreci oldukları iddiaları arasındadır. Bireysel özgürlükler, ekonomi liberalizmi ve çevresel sürdürülebilirlik kavramlarını harmanlayarak bir parti çatısı altında birleştirmeyi amaçlamışlardır.

Tıpkı Yeşil Partinin ilk yıllarında olduğu gibi benzer bir oy potansiyeline sahip olan Yeşil Liberal Parti (GLP) 2007 seçimlerinde ancak parlamentoda sandalye elde etmeyi başarmışlardır. Her ne kadar parlamentoya girmeyi başarmış olsalar da o yıllarda bir parti programları mevcut değildi. Ancak 2014 yılına gelindiğinde partinin genel esaslarına ilişkin bir parti programı oluşturulmuştur. Parti programında kendilerinin öncelikli olarak liberal bir parti olduğu sonrasında Yeşil bir parti olduklarını ifade etmişlerdir. Siyasetin toplumsal hayatı şekillendiren kapsamlı bir araç olduğunu ifade ederek sürdürülebilir bir kalkınma için mücadele edeceklerini söylemişlerdir. Bu partileşme tipinin toplumsal, ekonomik ve çevresel konuları eşit düzeyde dikkate alarak, sürdürülebilir bir kalkınmayı hedeflediği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, bio-çeşitliliğin korunmasının bir zorunluluk ve ekonomik bir gereklilik olduğu vurgulanır. Özellikle yeşil yaklaşımın enerji ve iklim politikalarında kendini hissettirdiği, sürdürülebilir enerji tüketiminin, enerji verimliliğinin ve mümkün olan en düşük enerji tüketiminin partinin enerjiye bakışının temeli olduğu belirtilmektedir. Enerji kaynağının değişmesi gerektiği ancak karbondioksit salınımını artıran teknolojilere ve muhtemel riskleri nedeniyle nükleer enerjiye karşı olunduğu ifade edilmektedir. Trafiğin azaltılması için toplu taşımanın özendirilmesi, bisiklet yollarının yaygınlaştırılması, elektrikli araçların teşvik edilmesi ve home-office çalışma tarzının özendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sürdürülebilir enerji tüketiminin enerji verimliliğinin ve mümkün olan en düşük enerji tüketiminin partinin enerjiler konusundaki özünü görmekteyiz. Çevre konusundaki politikalarından biri olan “ekolojik vergi reformu” karşımıza çıkmaktadır. Bu politikadaki amacın güneş, su ve rüzgar gibi enerjilerin üretimi ve tüketiminde

vergilerin düşük tutulmasıdır. Yine çevre alanından farklı olarak toplumsal hayatta trafiğin azaltılarak bisiklet yollarının özendirilmesi, elektrikli araçların teşviki ve hatta home-office çalışma düzeni konusunda -sürdürülebilir hareketlilik politikası- Yeşil Liberal Partinin programlarında ifadeler olduğu görülmüştür (Göktolga, 2015:146). Yeşil Liberallerin, orijinal fikir olarak adlandırdığı çevre ve ekonomi arasındaki bağlantı karşımıza çıkar. İklimin tutarlı olarak korunması ve enerji stratejisinin ekonomik açıdan bir fırsat olduğu ifade edilmiştir. Partinin programında adil bireysel vergilendirme, sürdürülebilir hareketlilik, kentsel yayılım yerine konsolide, çağdaş tarım, liberal ekonomik düzen, iklim korumasında öncü, geçim kaynaklarını korumak, insani geleneği korumak ve temel hakları korumak gibi politikadan söz edilmişse de partinin liberal yaklaşımı ekonomi ve mali politikalarda kendini hissettirmektedir (zurich.grunliberale.ch/partei.html Erişimi Tarihi: 10.05.2022). Devletin ekonomi üzerinde mümkün olduğunca az düzenleme yapması ve piyasanın sağlıklı bir rekabet esası üzerinden işlemlerini sağlayacak müdahalelerde bulunması gerektiği belirtilmiştir. Devletten beklenen temel unsurun adil ve özgür rekabet şartlarını sağlamak, piyasanın yanlışlarını düzeltmek, bireysel özgürlüklerin sağlanması, eğitime ve sağlığa erişimin sağlanması olarak ifade edilmiştir. Ekonomik teşvik politikalarına karşı olan Yeşil Liberaller ekolojik vergi reformunu sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla talep ettikleri vurgulanmıştır (Göktolga, 2015:146).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüzyıllar boyunca doğa kahraman olmak ve kötü olmak arasında gidip gelmiştir. Oysa ki doğa durağan ve uyumludur. Literatür okumalarında rastlanan Anna Bramwell'in insanın doğadaki rolü için söylediği “çoban” adlandırmasına referansla yapılması gereken tek şeyin bu uyuma ayak uydurmak olduğu açıktır. Ancak liberal düşüncede doğanın, fiziksel olarak bitmez tükenmez bir kaynak hazinesi olarak algılandığı da bir gerçektir. Bu çalışmada yeşil liberalizm oluşumu ile ifade edilen klasik liberal görüş ile geleneksel çevre korumacılığının birlikteliğinden başka bir şey değildir. Bu tez, ortak ölçüler ile ölçülemez olan iyinin varlığına inanan liberaller ile herkes için ortak tek bir iyinin varlığına inanan yeşillerin arasındaki uzlaşma çabası üzerinden şekillenmiştir. Liberallerin tamamen ekolojist olmak gibi bir kaygısı olmamakla birlikte kabul edilmelidir ki, klasik anlamdaki liberalizm ekolojik meydan okumayı karşılayamamıştır. Tüm ekolojik sorunlara rağmen negatif özgürlükte ve insan merkezci tutumunda ısrarcı olmuştur.

Yukarıda çoğu birçok başlık altında değinilen “sürdürülebilirlik” kavramı için, sürdürülmesi gereken nedir? sorusuna bir cevap olarak politik ekolojistlerin “doğal değerler” yanıtını verdiğini bilmekteyiz. Şüphesiz bu soru liberallere yönlendirilseydi “serbest piyasa koşulları” olacaktır. Buradan hareketle de doğayı dönüştürme merakındaki liberaller ile ekolojistlerin doğal olanı koruma iç güdüsü de aslında başlıca bir uyumsuzluk göstergesidir. Ancak birey arzularını öncülleyen liberallere hatırlatılması gereken en önemli nokta da “sürdürülebilir bir yaşam tarzı isteyen kişilerin arzuları bu sistemde dışarıda kalmış” olacaktır. Yeşil liberalizmin mümkün olamayacağı noktasında bir referansı da liberaller için merkezi bir konuma sahip olan “özgürlük” prensibine ayırmak gerekir. Çünkü liberaller bu prensiplerine karşı bir kısıtlama geldiğini hissettiklerinde bunu bir tehdit olarak değerlendirirler. Bir örnek ile açıklamak gerekir ise, işe gidiş gelişlerinde çok lüks bir arabaya binmeyi tercih eden bir bireyin, ekolojik ve sürdürülebilirliği destekleyen bir yapıda “toplu taşımaya binmesi” yahut “bisiklet” tercih etmesi istenecektir. Tam da bu noktada özgürlüklerinin kısıtlandığını ve arzularına ket vurulduğunu hisseden bireyler bu alandan uzaklaşacaktır. Ekolojik dengenin önemi için bireyleri sınırlandıran, arzularını baskılayan ekolojistler

aslında liberallerce bir tehdit olarak görülmektedir. Varılan kanaatçe de bu oluşum şekli liberallerin “sizinleyiz” bakış açısı çizerek bu tehdidi dizginlemek için oluştuğudur. Bu oluşum şeklinin siyasal dünyaya yansıması olarak görülen İsviçre Yeşil Liberal Partinin de ekolojik olarak değil çevrecilik boyutunda liberaller ile bir uzlaşma çabasına girdiği görülmektedir. Yukarıda da üzerinde durulan, ekolojizm ile liberal politik kuramın birbiri ile ters düşeceği birçok temel -bireyselcilik, şahsi kazanç, sınırlandırılmış hükümet ve çevre sorunlarının köktenci ekolojik kararlılıklarla çözüme kavuşturulması onlarla başa çıkmak için ekonomik ve kişisel özgürlüklerle müdahale ve kısıtlamalara başvurma biçimleri- nokta vardır. Elbette ki yeşil liberal oluşumun destekçilerine de rastlanmaktadır. Örneğin Sagoff “çevrecilerin liberal olabileceklerini meşru bir zemine oturturken, bireylerin ve grupların çeşitli ortak bir politikayı destekleyebilecekleri, iyunin çeşitli kavrayış biçimleri olduğundan ortak bir iyiye taraftar olabileceklerini” savunmuştur. Ayrıca “kurumların tarafsızlığı ve politikaların tarafsızlığı” noktasında bir ayrım yapan Sagoff, kurumların kendilerine katılanlara karşı tarafsız ve eşit bir mesafede kalabildiğini açıklayarak liberalizm ile ekolojizmi uyumlu bir hale getirdiğini düşünmüştür (Dobson, 2007:252-253). Ancak bu tarafsızlığın yalnızca kurumlar düzeyinde kaldığı görülmüştür. Geleneksel çevreci anlayış ile liberallerin uzlaşabildiği noktalar –bu oluşum şekli bir uzlaşmanın sonucudur – vardır. Ancak en önemli sorun şudur ki, ortak bir alanın varlığından hareketle gidilen oluşum şeklinde, uzlaşmaya konu bile edilemeyecek diğer alanlar gölgede kalarak aslında bir tarafın prensipleri göz ardı edilmiştir.

Çalışmanın son kısmında açıklanmaya çalışılan yeşil liberalizmin dünya siyasetinde varlığından söz edilmişse bile –İsviçre Yeşil Liberal Parti örneği- yeşil düşünce ile liberalizmin bir çatı altında uzlaştırılması mümkün değildir. Çalışmanın son kısmında söz edilen İsviçre Yeşil Liberal Partisine ait mensupların kendilerini “önce liberal temelli daha sonrasında yeşil bir parti olarak tanımlamaları da” bu mümkün olmayışa bir açıklık getirmektedir. Bu oluşum şekliyle aslında liberalizm içerisindeki yeşil düşüncenin piyasa ekonomisinin başarısızlığı nedeniyle gelişim gösterdiği açıktır. Yeşil liberalizmin siyasal alana yansıması olan bu partileşmenin amacı klasik çevre korumacılığından farklı olarak “insan ile doğa arasındaki ilişkiyi bir zemine oturtmak idiyse” bu konuda liberal tabanlı partilerin söylemlerinden öteye geçememişlerdir.

Eko-liberaller, kapitalizm için bir tehdit oluşturma riski olan çevreci hareketler tarafında ses yükselterek bu hareketlerin önünü kesmek istemişlerdir. Ayrıca zaten ecocentric yeşiller –Building’in uzay gemisi teorisinde açıkladığı herkesin aynı gemide olması hali- ile anthropocentric –insan merkezci- liberalizmin asla bağdaşamayacağı su götürmez bir gerçektir. Liberaller, insan dışı dünyanın kimi kısımlarının iyi yaşam için temel nitelikte olduğunu bilmekte ve bu dünyanın korunmasını savunmaktadır. Birey isteklerinin yapılandığı doğaya, doğa olduğu için değil istediği gibi şekillendireceği bir araç olması yönüyle dolaylı olarak önem atfettiklerini görmekteyiz. Birey için iyi bir yaşam arzusunda olan liberaller, onlara iyi bir yaşam sağlamak adına klasik çevre korumacılığına yakın tavırlar sergilese tam bir ekolojist ya da tam anlamıyla bir çevreci olamayacaklardır.

Sonuç olarak, çalışmaya konu olan “yeşil liberalizm” oluşumu isim olarak varsa da bu varlığın sözde bir varlık olduğunu görmekteyiz. Uygulama noktasında ifade ettikleri birçok düşüncenin Avrupa Parlamentosundaki birçok parti tarafından beyan edildiğini görülmektedir. Belki de bu yüzden Dünya siyasetindeki tek parti olma özelliğine –hatta tek parti olarak kalma- sahiptir. Ayrıca oluşum için şunu da söylemek yanlış olmayacaktır ki bu uzlaş alanında “yeşiller ve liberallerin” birbirine bir üstünlüğü söz konusuysa, bu liberallerin bir başarısı olmakla birlikte bu oluşum şekli ile liberallerin adeta yeşil bir kamuflaje bürünmüştür.

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinde yeşil kaygılar ile ilgili olarak oldukça az sayıda çalışmalar yer almaktadır. Yeşil kaygılardan hareketle yapılan bu çalışmanın ışığında söylenmelidir ki literatürde bu alanla ilgili olarak ciddi boşluklar vardır. Bundan sonraki çalışmalara bir öneri olması amacıyla, yeşil liberalizm teması başka perspektiflerden incelenmeye açık bir konudur. Ayrıca bir partileşme şekline ismini veren ve kendisini yeşil partilerden ayrı bir yerde konumlayan bu oluşumun yeşil partiler ile ayrı nerede durduğuna ilişkin bir çalışma yapılabileceği önerilmektedir. Türkiye’de yeşil parti şeklinin geleceği ve yeşil liberal bir oluşumun Türkiye’de mümkün olup olmayacağı şeklinde çalışmalara açıktır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Üniversitesi, Yeni Toplumsal Hareketler (B., Kartal, B., Kümbetoğlu), (2018), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Arısoy, C., Ekolojik siyaset: Almanya Yeşiller Partisi, *EURO Politika Dergisi*, 2016, (1), ss.88-91.
- Arrighi, G., vd., (2004), Sistem Karşıtı Hareketler, çev.Celal Kanat- Bülent Somay-Semih Sökmen, (2.Baskı), İstanbul:Metis Yayınları.
- Avcil, C., “Yeni toplumsal hareketlerde kimlik taleplerinin dönüşümü” , *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11/2022, (2), ss.1089-1112.
- Balkaya, F., “Yeni toplumsal hareket çeşidi olarak çevreci hareketler”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 3/Bahar 2014, (5), ss.41-50.
- Baysal, T., “Çevreci hareketlerin sınıfsal boyutu ve kamu yönetimini etkileme potansiyeli”, *Birey ve Toplum*, 8/2018, (16), ss.257-276.
- Bernstein, S., (2002), The compromise of liberal environmentalism, (1.Baskı), New York:Colombia University Press.
- Bon Le, G., (1997), Kitleler Psikolojisi, çev. Yunus Ender, (1.Baskı), İstanbul:Hayat Yayınları.
- Bookchin, M., (1994), Özgürlüğün Ekolojisi, çev. Alev Türker, (1.Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkır, Ö., “Çevreci anlayışın siyasallaşması: Yeşil siyaset ve Türkiye”, *Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2/2018, (1), ss.56-69.
- Bramwell, A., (1989), Ecology in the 20 th Century a History, (1.Baskı), London:Yale University Press,
- Bulut Kaderoğlu, Ç., “Yeni toplumsal hareketler teorisi: kurucu fikirler, içerik ve eleştiriler bağlamında bir inceleme”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 11/2021, (1), ss.42-63.

- Burchill, S., vd., (2021), Uluslararası İlişkiler Teorileri, çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, (7.Baskı), İstanbul:Küre Yayınları.
- Burkett, P., (2006), Marxism and Ecological Economics Toward a Red and Green Political Economy, (1.Baskı), Boston:Brill.
- Boockchin, M., (1994), Özgürlüğün Ekolojisi, çev. Alev Türker, (1. Baskı), İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Callenbach, E., (1990), Ekotopya, çev. Osman Akınhay, 2.Baskı, İstanbul:Agora Kitaplığı.
- Carter, N., “The politics of climate change in the UK”, *WIREs Clim Change*, 2014, ss.423-433.
- Christiansen, J., “Four stages of social movements” EBSCO Publishing , 2009.
- Conway, D., “Klasik liberalizm”, çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce*, 2011/64, ss.85-90.
- Çakır, M., O., Gümüşçü, B., Taş, “Politik Ekoloji”, *Journal of Geography*, 2020, (41),ss.241-254.
- Çalgüner, T., (2003), Çevre Mi Ekoloji Mi?, (1.Baskı), Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetinkaya, Y., D., (2018), Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim, (4.Baskı), İstanbul:İletişim Yayınları,
- Çiftçi, A., “Çevre sorunları ve liberalizm” , *International Academic Journal*, 4/2020, (2),ss.462-478.
- Çolak, Ç., D., “Yeni toplumsal hareketlere yeni niteliği kazandıran özellikler üzerine birdeğerlendirme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2016, (6), ss.529-537.
- Demiroğlu Topal, E., “Yeni toplumsal hareketler: bir literatür taraması”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2/2014, (1), ss.133-144.
- Dobson, A., (2016), Ekolojizm, çev.Cengiz Yücel, (1.Baskı), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Dobson, A., (1994), Green Political, Thought, (1.Baskı), London:Routledge.

- Doherty, B., Geus, M., (2005), Democracy and green political thought, London: Roudledge.
- Dunne, T., vd., (2021), Uluslararası İlişkiler Teorileri, çev.Musa Ceylan, (1.Baskı), Ankara:Felix Kitap.
- Eckersley, R., ‘‘Green liberalism: the free and the green society’’, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 2014/5, ss.423-433.
- Dobson, A., Eckersley, R., (2006), Political Theory and the Ecological Challenge, çev.Cengiz Yücel, (1.Baskı),Cambridge:Cambridge University Press.
- Eder, K., ‘‘Social movements in social theory’’ , *Printed From Oxford Handbooks Online*,2015, ss.2-22.
- Edward, G., ‘‘Habermas and social movements: what’s ‘new?’’’, *The Editorial Board of the Sociological Review*, 2004, ss.113-130.
- Erdoğan, M., ‘‘Liberalizmin tarihi ve felsefi temelleri’’, *Eskiye*, Güz/2009, (15), ss.5-17.
- Erçandırılı, Y., (2014), ‘‘Yeşil Teori ’’’, Uluslararası İlişkiler Teorileri, (2.Baskı), Ramazan Gözen (der.) , İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gahrton P., C., Lucas, (2015), Green Parties Green Future, (1.Baskı), London: PlutoPress
- Gülgeç, B., G., (2017). ‘‘Avrupa’da yeşil hareketlerin gelişimi ve Avrupa Birliği bütünleşmesi’’, Yüksek Lisans Tezi.
- Gülmez Buhari, D., B., Dikmen Aydın, ‘‘Gezegensel siyaset manifestosunun ardından yeşil teorinin uluslararası ilişkilerdeki konumu’’, *Uluslararası İlişkiler*, 19/2022, (76), ss.19-38.
- Göktolga, O, ‘‘Yeni siyaset ve ekolojik hareketler’’, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*,3/2013, (1), ss.127-136.
- Göktolga, O., ‘‘Postmodern siyasetin bir yansıması: İsviçre Yeşil Liberal Partisi’’, *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Aralık 2015/2, (16), ss.129-151.
- Görmez, K., (2007), Çevre Sorunları, (3. Baskı), Ankara:Nobel Yayınevi.

- İçli, G., “Yeni toplumsal hareket teorileri üzerine bir değerlendirme”, *Turkish Student*, 10/2015, (14), ss.415-432.
- İmga, O., Olgun, H., (2017), Yeşil ve siyaset, (2.Baskı), Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Hall, S., Jacques, M., (1995), Yeni Zamanlar, çev. Abdullah Yılmaz, (1.Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Hayek, F. V., (2013), Özgürlüğün Anayasası, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, (1.Baskı), Ankara:BigBang Yayınları.
- Hayek, Friedrich August, “Liberalizm”, çev. Ünsal Metin, *Liberal Düşünce*, 2009/14, (55),ss.197-224.
- Keleş, R., Hamamcı C. (2005) Çevre Politikası, (5.Baskı), Ankara: İmge Yayınları.
- Kılıç, S., “Çevreci hareketlerin ortaya çıkışı, gelişimi ve sona ermesi üzerine bir inceleme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57/2002, (2), ss.94-108.
- Kışlalıoğlu, M., Berkes, F., (2010), Çevre ve Ekoloji, (12. Baskı), İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Kocaoğlu, M., Altundal, U., “ ‘Siyasal liberalizmde birey imgesi: eleştirel bir bakış’”, *Birey ve Toplum*, 2017/7, (13), ss.59-78.
- Kumar, K., (1995), Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, çev. Mehmet Küçük, (4.Baskı), Ankara:Dost Kitabevi.
- Laclau, E., C. Mouffe ,(2012), Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru, çev: Ahmet Kardam, (2.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ladner, A., (2012), ‘ ‘Switzerland's Green Liberal Party: a new party model for theenvironment?’’, *Environmental Politics*, 21:3, 510-515.
- Lomasky, L. E., “İki liberalizm anlayışı” , *Liberal Düşünce*,12/2007, Kış-Bahar, ss.27-58.
- Mazlum, İ., (2021), “Küresel Siyaset ve Çevre”, Küresel Siyasete Giriş, (4.Baskı), EvrenBalta (der.) , İstanbul: İletişim Yayınları.

- Meyer, J. M., ‘‘Green Liberalism and beyond’’, *Organization & Environment*, 18/2005, (1), ss.116-120.
- Müller-Rommel, F., ‘‘Ecology parties in Western Europe’’, *West European Politics*, 5/1982,(1), ss.68-74.
- Müller-Rommel, F., ‘‘The greens in Western Europe simillar but different’’, *İnternational Political Science Review*, 1985/6, (4), ss.483-499.
- Önder, T., *Ekoloji*, (2003), Toplum ve siyaset, Ankara: Odak Yayın Evi.
- Özberk, N., ‘‘Politik ekolojide doğa-toplum diyalektik birliğine kuramsal bir bakış: toplumsal doğa ve doğanın kapitalist üretim tarzı’’, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/2017, (3), ss.71-98.
- Özer, M., A., ‘‘Derin ekoloji’’, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10/2011, (4 Ekim), ss.61-79.
- Özer, M., A., ‘‘Yeşil hareket: Alman Yeşilleri üzerine bir değerlendirme’’, *G.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 1/2011, ss.173-198.
- Porrit, J., (1998), *Yeşil Politika*, çev.Alev Türker, (1.Baskı), İstanbul:Ayrıntı Yayınevi.
- Porta, D., D., Diani, M., (2006). *Social movements an introduction*, (2.Baskı), ABD:Blackwell Publishing.
- Ritzer, G., (2011), *Küresel Dünya*, (1.Baskı), İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Serter, G., ‘‘Neoliberal ideolojinin çevresel yüzü: ekoliberalizm’’, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/2021, (1), ss.64-77.
- Spretnak, C., Capra, F.,(1985), *Green Politics The Global Promise*, (1.Baskı), London:PaladinGrafton Books.
- Steinberg, T., (2010), ‘‘Can capitalism save the planet on the origins of Green Liberalism’’, *Radical History Review*, Bahar 2010, (107), ss.7-24.
- Şamlı, E., (2019), ‘‘Sosyal hareketler ve siyasal partiler’’, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11/2019, (20), 206-218.
- Talshir, G., *The political ideology of green parties*, (2002), Palgrave Macmillan:Londra.
- Tan Gülcan, D., ‘‘Ekolojik sorunlar karşısında yeşil liberalizmin sınırlılıkları’’, *Akademik Bakış Dergisi*, Kasım-Aralık/2016, (58), ss.776-788.

- Tan Gülcan, D., (2016). “Yeşil düşüncede mülkiyet kavramı: ekoliberalizmin kuramsal bireleştirisi”, Doktora Tezi.
- Tan Gülcan, D., “Ekolojik kriz karşısında devletin rolü üzerine ideolojik bir tartışma”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 13/2018, (59), ss.49-63.
- Tilly, C., vd., (2018), *Toplumsal Hareketler 1768-2018*, çev. Orhan Düz, (1.Baskı), İstanbul:Alfa Basım,
- Tuğan, G., S., Yılmaz Genç, ‘Neoliberal geçiş süreciyle güçlenen çevre vurgusu’” *Journal of Emerging Economies and policy*, 7/2022, (2), ss.509-522.
- Touraine, A., vd., (1999), *Yeni sosyal hareketler teorik açılımlar*, çev.Kenan Çayır, (1.Baskı), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Touraine, A., “Beyond social movements?” , *Theory Culture Society*, 9/1992, ss.125-145.
- Toska, S., “Çevre ve ekoloji kavramlarının ekoeleştirel ve kapitalist söylem bağlamında incelenmesi”, *Humanitas*, Güz/2013, (2), ss.219-233.
- Ünal, F., “Toplumsal ekoloji”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, (26), ss.114-123.
- Üste, R. B., “Doğanın siyaset paradigması: Yeşil Siyaset”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7/2015, (2), ss. 38-54.
- Wall, D., (1994), *Green History*, (1.Baskı), London:Routledge.
- Wall, D., (2010), *The No-Nonsense Guide to Green Politics*, Birleşik Krallık:New Internationalist.
- Wilste Çelik, E., (2021), “Küresel Siyaset ve Çevre”, *Küresel Siyasete Giriş*, (4.Baskı), Evren Balta (der.) , İstanbul: İletişim Yayınları
- Wissenburg, M., “Ecological neutrality and liberal survivalism”, *Analyse & Kritik*, 28/2006, ss.125-145.
- Wissenburg, M., “Liberalism is always greener on the other side of Mill: a reply to piersstephens”, *Environmental Politics*, 10/2001, (10), ss.23-42.
- Wissenburg, M., (1998), *Green Liberalism*, London:Routledge Taylor Francis Group.

Wissenburg, M., Barry, J., (2001), *Sustaining Liberal Democracy Ecological Challenges and Opportunities*, (1.Baskı), Palgrave:New York.

Yanık, K., L., “Liberalizm: bir yazın değerlendirmesi”, *Uluslararası İlişkiler AkademikDergi*, 12/2015, (46), ss.35-55.

Yaşa, A. G., (2018), “Liberal bir perspektiften sosyal refah devleti”, *International Journal of Social Sciences*, 2/2018, (2), ss.146-164.

Yayla, A., (1992), *Liberalizm*, (1.Baskı), Ankara:Turhan Kitabevi.

Mutlu, M., S., Zenginoğlu, “Yeşil teori perspektifinden Avrupa Birliği çevre politikası”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/2019, (88), ss.459-469.

İnternet Kaynakları

Christiansen, J., "Four stages of social movements" İnternet Adresi: <https://studylib.net/doc/8192139/four-stages-of-social-movements>, Erişim Tarihi:10.02.2022).

Cisar, O., “Social movements in political science”, İnternet Adresi: https://www.academia.edu/6196107/Social_Movements_in_Political_Science, Erişim Tarihi:25.01.2023).

https://www.academia.edu/6196107/Social_Movements_in_Political_Science Coglianese, C., “Çevre politikası için liberal tarafsızlığın ifade ettikleri” İnternet Adresi: <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/27/21-cary-coglianese-cevre-politikasi-icin-liberal-tarafsizligin-ifade-ettikleri.pdf>, ErişimTarihi:12.02.2022.

Green Alliance, İnternet Adresi: <https://green-alliance.org.uk>, Erişim Tarihi:20.04.2022.

Green Party, İnternet Adresi: <https://www.greenparty.org.uk/political-programme.html>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

Grünliberale Party, İnternet Adresi:zurich.grunliberale.ch/partei.html, Erişim Tarihi:10.05.2022.

Politus, İnternet Adresi: <http://politus.com.tr/> , Erişim Tarihi:17.04.2022.

Sezer, Ö., “Çevre korumacılıktan radikal ekolojiye” İnternet Adresi: <http://www.sbe.gazi.edu.tr/edergi/doc/2.doc> , Erişimi Tarihi:01.03.2022

The politics of climate change in the UK, İnternet Adresi: <https://wires.online.library.wiley.com/journal/17577799>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

Wissenburg, M., Ecological neutrality and liberal survivalism, *Analyse & Kritik*,
İnternet Adresi:<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/auk-2006-0201/html>, ErişimTarihi:20.04.2022.

